

**T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE İNSANİ GÜVENLİK  
SORUNLARININ  
ÖTEKİ ALGISI EKSENİNDE İNCELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İdris TURAN**

**Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler  
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler**

**Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynel A. KILINÇ**

**ARALIK – 2013**

T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



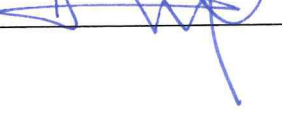
ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE İNSANİ GÜVENLİK  
SORUNLARININ  
ÖTEKİ ALGISI EKSENİNDE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İdris TURAN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler  
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 06/12/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ertan EFEGİL	BAŞARILI	
Doç. Dr. Zeynel A. KILINÇ	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN	BAŞARILI	

## **BEYAN**

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

**İdris TURAN**

**06.12.2013**

## ÖNSÖZ

Tez konusu belirlenmeden önce yaptığım çalışmalarda belirgin şekilde dikkat çeken nokta, çatışma ve kriz sebeplerinin bir şekilde Öteki tanımlamalarına temellendirilebileceği ile ilgili düşünceler oldu. Bu sebepten bu konunun ileriki araştırmalar için daha anlaşılır kılınması gerektiği kanaati oluştu. Hem bireyin, hem toplumda baskın kültürün hem de farklı alt grupların göz ardı edilmemesi gerektiğini, bunun yanında analiz düzeyleri arasında da uyum olmasının uygulanabilirlik açısından zorunluluk olduğu görüldü. Tezde bu sorunun yanıtlanması için sorulacak sorulara giden yolu görebilmek için Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik Sorunlarının Öteki Algısı Ekseninde çok boyutlu ve derinlemesine incelenmesi için bir kapı aralamak düşüncesi ile bu çalışma yapıldı.

Bu vesile ile başta eğitimin önemini vurgulayarak beni devamlı destekleyen anneme, babama ve beni her zaman destekleyen kardeşime teşekkürü borç bilirim. Ardından konu tez sürecinde gerekli önerileri ile tezimdaki eksikliklerin azaltılmasında yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Zeynel A. KILINÇ'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Prof. Dr. Ertan EFEGİL hocama, Yrd. Doç Dr. Köksal ŞAHİN hocama ve danışman hocama tezimi titizlikle ele alıp, yaptıkları yapıcı eleştirileri ile ileriki çalışmalarımda yol gösterici oldukları için özel olarak teşekkür ederim. Ayrıca adını zikretmediğim diğer hocalarıma da teşekkür ederim. Belirtmeden geçemeyeceğim önemli bir nokta da Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ndeki tüm öğretim üyesi hocalarıma ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma da farklı bir bölümden gelmeme rağmen bunu asla hissettirmedikleri ve sadece akademik olarak üretken olup olmadığım boyutuna önem verdikleri için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez, insanlığın barış içinde ve onurlu bir şekilde bir arada yaşamasının yollarını aramış ve aramakta olan insanlara adanmıştır.

**İdris TURAN**

**06.12.2013**

# İÇİNDEKİLER

<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>iii</b>
<b>TABLO LİSTESİ</b> .....	<b>iv</b>
<b>ŞEKİL LİSTESİ</b> .....	<b>v</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>vi</b>
<b>SUMMARY</b> .....	<b>vii</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BÖLÜM 1: ÖTEKİ ALGISI VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK</b> .....	<b>5</b>
1.1. “Öteki” İnşa Süreci .....	5
1.1.1. Modern Devletin Doğuşunda “Öteki”nin Ele Alınışı .....	6
1.1.2. Sosyal Gerçeklikte “Öteki”nin Ele Alınışı ve Yansımaları .....	11
1.2. Günümüz Dünyasının Çok Kültürlülük Durumu .....	14
1.2.1. Kültürün Tanımlanması .....	15
1.2.2. Ötekilerin Hakları ve Çok Kültürlü Toplum .....	18
1.2.3. Asimilasyon, Çoğulculuk ve Çokkültürlülük .....	21
1.3. Çok Kültürlülük Sorunlarının Etkisini Arttırması .....	26
1.4. Çokkültürlülükle İlgili Kavramsal Çerçevenin Oluşumu .....	28
1.4.1. Radikal Demokrasi Projesi .....	28
1.4.2. Agonistik Radikal Demokrasi Bağlamında Çokkültürlülük .....	32
1.4.3. Çokkültürlülükle İlgili Kavramsal Çerçeve .....	33
1.5. Will Kymlicka’nın Çokkültürlülük Teorisi .....	40
1.5.1. Kymlicka’nın Teorisine Yöneltilen Eleştiriler .....	46
1.6. Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük Yaklaşımı .....	49
1.7. Genel Değerlendirme .....	56
<b>BÖLÜM 2: İNSANİ GÜVENLİK</b> .....	<b>58</b>
2.1. Kavramsal Çerçevenin Oluşumu ve Tarihsel Evrimi .....	60
2.1.1. İnsani Güvenliğin Teoride Öne Çıkışı .....	60
2.1.2. İnsani Güvenlik Çalışmalarının Şekillendirilmesi .....	64
2.2. Uygulama Boyutuna Yansıyacak Şekilde İnsani Güvenlik Politikalarının Evrimi .....	67
2.2.1. Koruma Sorumluluğu .....	73

2.3. İnsani Güvenlik Yaklaşımına Çokkültürlü Bakışın Gerekliği .....	75
2.3.1. Tarihsel İzler Üzerinden Bu Gerekliğin Sorgulanması .....	75
2.3.1.1. Savaş ve Güvenlikleştirme Argümanları .....	77
2.3.1.2. Ekonomik Argümanlar .....	82
2.3.1.3. Diyalog Argümanı .....	85
2.3.2. Çokkültürlülük Yaklaşımının İnsani Güvenlik Yaklaşımına Entegrasyonu ve Muhtemel Yansımaları .....	87
2.3.2.1. Çokkültürlü İnsani Güvenlik Yaklaşımının Kazanımları .....	92
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>98</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>101</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>111</b>

## KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ABSH** : Advisory Board on Human Security (İnsani Güvenlik Tavsiye Masası)
- ASEAN** : Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CFSP** : Common Foreign and Security Policy (Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikaları)
- CHS** : Commission of Human Security (İnsani Güvenlik Komisyonu)
- CSS** : Critical Security Studies (Eleştirel Güvenlik Çalışmaları)
- HSN** : Human Security Network (İnsani Güvenlik Ağı)
- HSSG** : Human Security Study Group (İnsani Güvenlik Çalışma Grubu)
- HSU** : Human Security Unit (İnsani Güvenlik Birimi)
- ICISS** : International Commission on Intervention and State Sovereignty (Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu)
- IMF** : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
- İGK** : İnsani Güvenlik Komisyonu
- NGO** : Non-Governmental Organization (Hükümet Dışı Organizasyonlar)
- OCHA** : Coordination of Humanitarian Affairs (İnsani İlişkiler Koordinasyonu)
- R2P** : Responsibility to Protect (Koruma Sorumluluğu)
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu
- UNDP** : United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
- UNESCO** : The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- UNTFHS** : UN Trust Fund for Human Security (BM İnsani Güvenlik Teminat Fonu)

## TABLO LİSTESİ

<b>Tablo 1:</b> Kymlicka'nın kullandığı temel terimler ve açıklamaları .....	43
<b>Tablo 2:</b> Ulusal Güvenlik ve İnsani Güvenlik'in dört temel güvenlik sorusu ekseninde karşılaştırılması .....	62
<b>Tablo 3:</b> UNDP ekolü ve Kanada ekolünün İnsani Güvenlik yaklaşımlarının karşılaştırılması .....	63
<b>Tablo 4:</b> 1998 rakamlarına göre dünyada belli alanlardaki yıllık harcanan para miktarları .....	83
<b>Tablo 5:</b> İnsani Güvenlik ve Çokkültürlülük yaklaşımlarının sentezlenmesi ile elde edilecek kazanımlar .....	93



## ŞEKİL LİSTESİ

<b>Şekil 1:</b> Genişletilmiş Güvenliğin Dört Boyutu .....	61
<b>Şekil 2:</b> Lancet'e göre Irak'taki ölümler .....	81
<b>Şekil 3:</b> Afrika ölüyor! .....	84

**Tezin Başlığı:** Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik Sorunlarının Öteki Algısı Ekseninde İncelenmesi

**Tezin Yazarı :** İdris TURAN

**Danışman :** Doç. Dr. Zeynel A. KILINÇ

**Kabul Tarihi :** 06 Aralık 2013

**Sayfa Sayısı :** vii (ön kısım) + 111 (tez)

**Anabilimdalı :** Uluslararası İlişkiler

**Bilimdalı :** Uluslararası İlişkiler

Bu çalışmanın çıkış noktası, Ötekine dair algılamaların, gerçeklikte yansımalarının olmasıdır. Tarihsel süreçler göstermiştir ki, kendi öznelliğini kurmak isteyen birey, grup, topluluk, devlet vb. mutlak olarak tanımlanmış ve nesnelleştirilmiş bir konuma indirgenen bir Ötekiye ihtiyaç duymuştur. Bu durumun modern devletin öncesindeki dönemde, modern devlet döneminde ve nihayetinde içinde bulunduğumuz ve post-modern olarak adlandırılan çağda da örnekleri bulunmaktadır.

Tezdeki temel varsayım, çatışma ve kriz sebeplerinin bir şekilde Ötekiye dair algılarla ilişkili olduğu üzerinedir. Bu sebeple, insan için onurlu yaşamın sağlanmasını ve devam ettirilmesini merkeze alan İnsani Güvenlik ve Çokkültürlülük yaklaşımlarının normatif şekilde incelenmesi ve uygulama noktasında ortaya çıkabilecek avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tez ile ilgili çalışma yapılırken yanıt aranan temel sorular şunlar olmuştur: Öteki nasıl oldu da nesne konumunda kurulmuş ve bu kurulum gerçekliğe nasıl yansımıştır? Çokkültürlülük yaklaşımının toplumsallık kültürü sağlamadaki sorunların çözümündeki etkisi ne düzeydedir? Ayrıca İnsani Güvenlik'in onurlu bir yaşam inşasında nasıl bir rolü bulunmaktadır? Bu yaklaşımların eksik kaldığı noktalar nelerdir? Uluslararası sistemin bu sorunlardaki etkisi nedir?

Tezin ilk bölümünde Çokkültürlülük yaklaşımı üzerinde durulmuş ve bölüm sonunda ise Sürdürülebilir bir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımının eklenmesi, Çokkültürlülük taleplerinin tek başına devlet içi mekanizmalarla çözülemeyecek kadar karmaşık bir hal almış olması sebebi ile gerekli görülmüştür.

İkinci bölümde ise, İnsani Güvenlik çalışmalarının genel olarak teorik temellerinden bahsedildikten sonra, ilk bölümle de bağlantılı olarak, İnsani Güvenlik yaklaşımına Küresel Çokkültürlülük yaklaşımının entegrasyonu ile elde edilebilecek kazanımlara, bu sentezin gerekliliğine işaret eden örneklere yer verilmiştir.

Çalışmadan genel itibari ile çıkarılabilecek sonuç; tek merkezli, sabit ve Ötekinin öznelliğini denkleme katmayan uygulamaların kriz ve çatışma sonuçlu süreçlere evrilebildiğidir. Sabit formda dondurulmuş olarak inşa edilen kimlik ve kültürlerin mümkün olamayacağı görülmüştür. Bu bağlamda da sistem düzeyinde ve devlet düzeyinde yapılması gerekenlerle ilgili ortaya farklı yaklaşımlar konulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Öteki İnşası, Radikal Demokrasi, Çokkültürlülük, İnsani Güvenlik, Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük

**Title of the Thesis:** Analysing of Multiculturalism and Human Security Problems in Axis of Perception of the Other

**Author** : İdris TURAN

**Supervisor** : Assoc. Prof. Zeynel A. KILINÇ

**Date** : 06 December 2013

**Nu. of pages** : vii (pre text) + 111 (main body)

**Department** : International Relations **Subfield** : International Relations

Perceptions of Other has reflexion on reality is the origin of the study. Historical processes show that individual, group, community, state, etc. which needed to create Self subjectivity needed an absolute Other which is defined as an object. In the period of pre-modern state, during modern state period and current post-modern era have examples for this.

The basic assumption in the thesis is that the reason of conflict and crisis are related to the perception of Other in some way. Therefore, Human Security and Multiculturalism approaches which aim to get sustainable honored life for human are analysed normatively and to show pros and cons during processes are aimed.

The basic questions which are aimed to be answered in the dissertation are: How has been the Other built as an object and how does this affect this situation in real life? What is the level of the multiculturalism in to be solved the problem which is to provide cultural areas to communities. Furtherly, what is the role of Human Security to create honored life for humanity? What are the waeknesses of these approaches? And what is the effect of international system in these problems?

In the first part of the dissertation, identical requests, critics of liberalism and modernity, radical democracy project is added to agenda. Lastly Multiculturalism in agonistic radical democracy axis have been studied.

In the second part, after mentioning generally theoretical bases of Human Security studies, by connected in the first part, the part is ended with possible gains by integrating Global Multiculturalism approach into Human Security approach with instances for the reason of this syntesis.

The general result in the study is that not cared subjectivity of the Other, unique centrism and stabilization in applications can turn into crises and conflicts processes. Frozen identities and cultures cannot be possible in real life is realised. At this point, different approaches are highlighted to do what should be done.

**Anahtar Kelimeler:** Construction of Other, Radical Democracy, Multiculturalism, Human Security, Sustainable Global Multiculturalism

## GİRİŞ

Kavimler göçü, din savaşları, haçlı seferleri, bilimsel ve coğrafi keşifler hep “Kendi” ile “Öteki”nin yüzleştiği, etkileşime geçme olanağı bulduğu kırılma noktaları olmuştur. Batı bu süreçte içeride Kendi’sini, dışarıda da Ötekilerini inşa etmiştir. İznik Konsülü ile başlayan süreç, Martin Luther King’e kadar uzanmış ve ardından din savaşlarına dönüşmüştür. Westfalya Anlaşması ile de yeni bir düzenin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Kiliseyi geri plana itme amaçlı ve dolayısı ile Kendi’sinin yeniden tanımlandığı bir süreç ortaya çıkmıştır.

Artık “egemen” olan, dinden farklı bir kutsal etrafında egemenliğinin sınırlarını belirleme sürecine girmiştir. Fransız İhtilali’nin rüzgârı ve Napolyon Savaşları, milliyetçilik fikrini Avrupa kıtasında yaymıştır. Artık egemen olan kilise değil, devlettir. Bu süreç ile Viyana Kongresi’nde yeni bir uyum inşa edilmiştir. Bu sayede modernite vücut bulmaya başlamıştır.

Devletlerarası mücadele sömürge faaliyetleri ile kıtalar arası boyut kazanmış, eski-yeni dünyalar arasındaki etkileşim daha fazla yoğunluk kazanmıştır. Bu süreç sömürge coğrafyalarının da Kendi’sini ortaya çıkararak iç-dış Ötekilerle karşılaşmasını sağlamıştır. Bazı bölgelerde kabile mantığından ayrılıp sömürge topluluklarına, 20. yüzyılda da ulusal topluluklara doğru evrildiği bir süreç yaşanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Milletler Cemiyeti’ni ortaya çıkaran idealizm, İkinci Dünya Savaşı ile işlevselliğini büyük oranda yitirmiştir. Realist düşüncenin hâkim olduğu Birleşmiş Milletler, savaşın önlenmesi için yeni bir araç olarak ortaya çıkarılmıştır. 1945 şartlarında istikrara ve kalkınmaya muhtaç olan dünyada, istikrar sağlamak için büyük devletlerin yasal maddelerle inisiyatif sahibi olduğu bir döneme girilmiştir.

Modern devletin ortaya çıkmasıyla belirgin olarak kendini hissettiren Öteki tanımlamalarının etkisi giderek artmıştır. Güvenlikleştirme çalışmalarında görülebileceği üzere bir şeyin tehdit olup olmadığına karar veren Öteki’ne dair tanımlamalar olmaktadır. Söylemsel düzeyin etkisi tarihsel desteklerle bugünkü gerçekliği inşa edecek duruma ulaşabilmektedir. Bu noktada Kendi-Öteki sınırlarını belirleyen, egemen hale gelebilmektedir. Öteki tanımlarının sosyolojik temelleri incelendikten sonra, Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik sorunları noktasındaki etkisi üzerinde durulmuştur.

Soğuk Savaş ortamının yarattığı çift kutuplu dünya düzeninde devletler kendi Ötekilerini tekrar belirleyip ona göre politikalarını yönlendirmişlerdir. Belli bölgelerde –Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika, Kafkasya, vd.- kendi nüfuzlarını koruyabilecekleri Ötekiler ortaya çıkarmışlardır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünyadaki Kendi ve Öteki etkileşimi yoğun olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelere doğru olan göçler bu etkileşimi daha da arttırmıştır. Artık Öteki, binlerce kilometre uzakta değil, yan komşu olmuştur.

Bu tarihi gelişmelerin yanında teknolojik gelişmeler de Öteki ile ilişkinin yoğunluğunu arttırmıştır. İnsanlar, devletler, toplumlar, uluslar ve topluluklar arasındaki sınırlar, Sanayi Devrimi ile fiziki, bilgi çağının yükselmesi ile de fikirsel anlamda özelliklerini büyük oranda yitirip dönüşmüşlerdir. Ulaştırmadaki teknolojik gelişmeler ulaşılmaz olan coğrafyaları ulaşılır kılmıştır. Coğrafi sınırlar bu bağlamda anlamını yitirmiştir. Bilgi teknolojilerindeki devrimsel teknolojik sıçramalar ekonomik, kültürel, siyasi ilişkiler açısından coğrafi sınırları anlamsız kılmıştır. Günümüzde veri erişiminin geldiği nokta, mekânsal uzaklıkları anlamsızlaştırıp, insanları her geçen gün daha da karşılıklı bağımlı hale getirmektedir.

İletişim teknolojilerinin önemli bir sonucu da kültürel çeşitliliklerin etkileşimini daha da arttırmış olmasıdır. Durağan gözüken kültürel adacıklar, iletişim teknolojisinin her bir bireye ulaşması ile değişkenlik kazanmıştır. Kültürler, herhangi bir şekilde Öteki olmuş olan gruplar artık eskisi kadar uzakta değiller; her an Kendi ve Öteki etkileşim imkânına sahiptirler.

1990'lara gelindiğinde farklılıkların etkileşimindeki artış, dünya politikasına bakış açılarına da yansımıştır. Hem sosyal hayatta kültürel akışkanlığın artması, hem teknolojik gelişmelerle iletişim imkânlarının büyümesi çokkültürlü ortamın gelişip derinleşmesi sonucuna önemli katkıda bulunmuş ve bulunmaktadır. Bu gerçeklik doğal olarak teorik çalışmalara da yansımıştır.

20. yüzyılın ilk yarısında toplulukçuların öne çıktığı ve çok kültürlülüğün de bu bağlamda ele alındığı çalışmalar söz konusu olmuştur. Fakat bireylerin ve alt grupların da farklı kültür grupları ile etkileşime geçmesi durumu, Çokkültürlülük'ü belirgin kültür grupları arasında ele almaktan ziyade, bireyler, alt gruplar ve baskın gruplar arasında da düşünmek gerektiğini öne çıkarmıştır. Will Kymlicka'nın çalışmaları bu anlamda önemlidir. Nitekim Çokkültürlülük ile ilgili bölümü yazarken Kymlicka'nın

Çokkültürlülük Teorisi üzerinden durum açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla beraber ilgili bölümde de görüleceği üzere çokkültürlülük durumunun evrilişi ve etkisini arttırması, ardından kavramsal çerçevenin oluşumu ve çokkültürlülüğün nasıl okunması gerektiği ile ilgili noktalara da değinilmiştir. Bölüm sonunda sürdürülebilir bir küresel çokkültürlülük yaklaşımının gerekliliği üzerine katkılar sunulmuştur.

İkinci bölümde ise, 1990'larda Güvenlik Çalışmaları'nda yaşanan önemli dönüşüm ile literatüre giren İnsani Güvenlik yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Devlet temelli güvenlik algısından insan temelli güvenlik algısına bir dönüşüme işaret eden İnsani Güvenlik yaklaşımının, tarihsel evrimi, kuramsal gelişmeleri ve bu ekseninde politik yansımaları incelenmiştir.

Öncelikle insani güvenliğin teoride öne çıkışı ve konuyla ilgili çalışmaların gelişmesi incelenmiş, kurumsallaşma ve pratik uygulamalara değinilmiştir. İnsani güvenlik yaklaşımının farklı formlarına bakıldıktan sonra, insani güvenlik yaklaşımına çokkültürlü bir bakışın getireceği katkılar üzerinde durulmuştur. Bunu yaparken de güvenleştirme, ekonomik ve diyalog temelli argümanlara örnekler verilmiştir. Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik yaklaşımının sentezi ile ortaya çıkacak durum ve muhtemel yansımalarına değinilerek bölüm tamamlanmıştır.

### **Tezin Önemi**

Bu çalışmayı önemli yapan unsurların başında, konuyla ilgili Türkçe literatürde kavramsal bir çerçevenin oluşturulması ile getirilen katkı bulunmaktadır. Çünkü çalışma ile ilgili literatür taraması yaparken karşılaştığım bir nokta, Türkçe yapılmış yayınların belirgin oranda eksikliği olmuştur. Bu açıdan bakıldığında ileriki araştırmalarda, bu tezle ilgili konular çalışılırken, kuramsal çerçevenin belli oranda ortaya konulmuş olması ile araştırmacıların çalışmalarında hangi yönlere yoğunlaşmaları konusunda karar verme sürelerini kısaltıcı bir etken olacaktır.

İnsani Güvenlik çalışmalarında belirgin olarak öne çıkan bireysellik durumunun yarattığı boşluğun ve Çokkültürlülük çalışmalarındaki\* kapsam yönünde eksikliklerin bulunması Öteki ile uyum içinde yaşayabilmekle ilgili sorunların ele alınmasında

---

\* Şu ana kadar ki incelemelerimde Çokkültürlülük sorunlarını ele almış olan Will Kymlicka, mevcut durumu ulusal azınlıklar ve etnik gruplar üzerine yoğunlaşarak yapmış olması da göze çarpan bir eksikliklerdir. Bunun sebepleri "Kymlicka'nın Teorisine Yöneltilen Eleştiriler" başlığı altında açıklanmaya çalışılmıştır.

boşluklar meydana getirmektedir. Bu noktada bu tez bilimsel açıdan da Öteki ile uyum içinde yaşama sorunlarına yeni bir pencereden bakma olanağı sunmaktadır.

### **Tezin Amacı**

Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç, tezde bahsedilen Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik Sorunlarının Öteki Algısı ile İlişisini ortaya koyabilmektir. Bu güne kadar okumalarımın ve yaptığım kısıtlı çalışmalardan edindiğim kanaat, sorunların temel kaynağında Öteki'nin nasıl tanımlandığı ve Öteki ile kurulacak ilişkinin nelerin üzerine inşa edildiğine bağlı olduğu yönünde oldu. Ayrıca bu tanıma gönderme yapılarak yanıt aranma çabaları olsa bile, bazılarında analiz düzeylerini\* uyum içinde ele almamanın yarattığı bilimsel fakat yanıltıcı sonuçların olabilmesi durumu da, çalışmamda bu düzeyleri mümkün mertebe uyum içinde tutmam gerektiği fikrini ortaya çıkardı.

### **Yöntem**

Çalışma yapılırken öncelikle literatür taraması yapılmış ve konunun temel noktaları netleştirilmeye çalışılmıştır. Üç temel konu ile ilgili kavramsal çerçevenin nasıl oluştuğu konusunda aydınlatıcı olacak olabildiğince geniş şekilde kaynakların derlenmesi ve incelenmesi yapılmıştır. Okumalar sırasında devamlı yanıtı aranan soru Öteki ile uyum içinde ve onurlu bir yaşam inşasındaki engellerin Öteki tanımlanması sürecindeki durumu nedir olmuştur. Eleştirel bir çalışma yapılmış ve normatif olarak konular ele alınmaya çalışılmıştır. Günümüzde içinde bulunduğumuz İnsani Güvenlik ve Çokkültürlülük sorunlarının gelecekte daha etkin şekilde ele alınıp, sorun oluşturan noktaların nasıl bertaraf edilebileceği üzerinde durulmuştur.

### **Sınırlılıklar**

Çalışmada öncelikle tez hacminden kaynaklanan bir sınırlılık mevcuttur. Bundan daha önemlisi, Öteki üzerine kurulmuş bir tezde daha derinlemesine ve bilimsel incelenebilmesi için, sadece Batı literatürünü değil, Arap, Latin Amerika, Afrika, Doğu ve Uzak Doğu kaynaklarının da katkılarının kavranabileceği bilimsel kaynakları incelemek tezin bilimselliğini ve objektifliği artırıcı bir etken olacaktır. Bununla beraber, tez eleştirel yaklaşımla konuların ele alınması üzerine kurulu olduğundan Batı'nın eleştirel açıdan ele alınmış olması ile bu eksiklik bir nebze giderilmeye çalışılmıştır.

---

\* Sistem, aktör, birey.

## BÖLÜM 1: ÖTEKİ ALGISI VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Robert Cox'un belirttiği gibi eleştirel kuram dünyanın düzenine ilişkin alternatif görüşler geliştirir.<sup>1</sup> Sosyal gerçeklikte ortaya çıkan Çok kültürlülük durumuna eleştirel ve normatif bakışla yaklaşan Çokkültürlülük yaklaşımı ile farklı toplumsallık kültürleri arasında adalet ve eşitlik durumunun nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt sunabilecek değişkenleri içerisinde barındırmaktadır. Çokkültürlülük, farklılaşmış ve yeniden inşa edilmiş toplumsallık kültürlerinin kendine yer araması sürecinde destekleyici bir çevre sunar. Bu çalışmada da bu bilmeceyi çözümünde eleştirel ve normatif bir yol izlenmiştir.

### 1.1. "Öteki" İnşa Süreci

"Kendi çıkarlarımızı gerçekleştirmek için giriştiğimiz bir eylem, başkalarını kendi amacımız için araçsallaştırıyorsa ahlaki olamaz. Evrensel ahlaki yasalara uygunluk kendini diğer aktörlerden ayrıcalıklı değil aynı görmeyi gerektirir."<sup>2</sup> Mevcut durumun analizine bu önerme üzerinden gidilirse, modern devlet kuruluşunda nasıl oldu da "Öteki"yi nesnelleştiren ve "Kendi" meşruiyetini "Öteki"nin olumsuzlaştırılması üzerine kuran evrensellik iddiasında bir düzen ortaya çıktı? Ayrıca neye göre "Kendi" öznesinin kuruluşunda, "Öteki"nden daha üstün, daha doğru, meşru ve evrensel olduğunu iddia eden evrenselleştirici bir sosyal gerçeklik inşa edildi?

İnsanlık tarihinde, doğal durumdan yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte insan grupları, yaşam alanları ve toplumsallık kültürleri oluşmaya başladı. İnsan toplulukları zamanla mülkiyet kavramını ve bununla beraber ortaya çıkan mülkiyetin güvenliği ihtiyacını gündeme getirdiler. Bir egemenin gerekliliğini ortaya çıkaran bu durum, egemenin sınırlarının belirlenmesi sürecine evrildi. Zamanla bu egemenlik tanrı-krallardan insana -yönetilenlere- doğru kayma gösterdi. Avrupa'da ortaya çıkan Reform çalışmaları ve din savaşları sebebi ile sekülerleşme ve egemenliğin dinden başka bir kuruma -seküler devlete- devri söz konusu oldu. Bu devlet yapısının modernleşme ile birlikte dayanak noktasını ulus kavramı oluşturdu.

<sup>1</sup> Yalvaç, Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", Atilla Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, ss. 131-185.

<sup>2</sup> Dağ, İhsan D., "Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları", Atilla Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, ss. 185-227.



Tarihsel olarak egemenler Kendi\* alanlarını yaratabilmek için Ötekiye\*\* ihtiyaç duymuşlardır. Roma'nın Ötekisi Pers İmparatorluğu ve "barbar" kavimler olmuştur. Katolikler Kendi konumlarını sağlamlaştırmak ve yeniden konumlandırmak için, Protestanlığı Öteki olarak yeniden inşa etmişlerdir. Avrupa'nın Ötekisi önce Kuzey Avrupa'daki barbar kavimler sonrasında da Osmanlılar olmuştur. Öteki(ler) inşa ederken de simgeler ve söylemler yoluyla gerçeklik farklı bir şekilde yeniden tanımlanıp, stereotipler oluşturulmuş, Kendisinin meşruiyetini sağlama yoluna gidilmiştir. Aydınlanmanın da desteği ile yeni kimlik alanları yaratılarak, bir "iyi, medeni, güzel, normal vs." insan, yani kendi çizdiği ve meşruiyet kazandırdığı Kendi formuna uygun olan; "kötü, barbar, anormal vs." insan yani dışta kalan Öteki olarak inşa ettiği forma uygun insan şeklinde bileşenlerden oluşan, ayrıştırılmış toplumlar/topluluklar ortaya çıkmıştır. Etiketlemeler bir tarafta özne olan Kendi egemenlik alanının sınırlarını zihinlerde çizerken, diğer taraftan da Ötekini nesnelleştirerek Ötekinin edilgen bir inşasına yol açmıştır/açmaktadır.

Günümüzde imparatorluklar ve sömürge çağı sonrası ortaya çıkan modern devlet gerçekliği ile aydınlanmacı, Batı merkezli ve pozitivist çerçevede bilimsel gelişimler ve bununla desteklenen yeni kimlikler ve yeni Kendi/Öteki alanları yaratılmaktadır. Bu yapılırken de devletin iç-dış ayrımı yapması ve sınırların belirlenmesi için söylemlerle desteklenen artifaktlar\*\*\* geliştirilmiştir. Bu inşa sürecinde ulus kavramının oluşturulması ve bunun üzerinden Kendisinin ve Ötekinin tanımlanması süreci oluşmuştur.

### 1.1.1. Modern Devletin Doğuşunda "Öteki"nin Ele Alınışı

Batı'da ırksal azınlıklar, tarihsel olarak "Ötekileştirilmiş" kültürel kimliklere sahiptirler.<sup>3</sup> Modernleşme süreci, devletin, sekülerleşme ile birlikte yeni bir "kutsal"a, - yani ulusa- ihtiyaç duymasını gündeme getirmiştir. Bu süreç 1648 Westphalia Anlaşması ile başlamış, Fransız İhtilali ile yayılan aydınlanmacı ve milliyetçi düşünceler, birbirinden farklı ve kendi içinde belli düzeyde bütünlük arzeden

\* Kendi şeklindeki yazılan kelimeler, epistemolojik ve ontolojik açıdan "kendi" ve "öteki" ayrımındaki "Kendi" yerine kullanılmaktadır. Bundan sonra ilgili yerlerde bu şekilde gösterilecektir.

\*\* Öteki şeklindeki yazılan kelimeler, epistemolojik ve ontolojik açıdan "kendi" ve "öteki" ayrımındaki "Öteki" yerine kullanılmaktadır. Bundan sonra ilgili yerlerde bu şekilde gösterilecektir.

\*\*\* Doğada hazır halde bulunmayan insan eliyle oluşturulmuş, inşa edilmiş gerçeklikler.

<sup>3</sup> Shome, Raka, "Mapping the Limits of Multiculturalism in the Context of Globalization", *International Journal of Communication* 6, 2012, ss. 144-165.

toplumsallık kültürlerine sahip toplulukları yeni bir Kendi -yani ulus- çerçevesinde bir araya getirmiştir. Bunun ayrıştırılmasındaki en önemli gösterge de ırk kavramı etrafında oluşmuştur. Bu yapılırken de toplumların birbirlerine karşı olumsuz önyargıları işlenmiştir. Özellikle 19. yüzyıldaki sömürgecilik faaliyetleri ve öncesindeki kolonileşme politikaları toplumsallık kültürleri arasındaki ayrımın derinleşmesi sonucunu doğurmuştur.

İrk düşüncesi görünen biyolojik farklılıklar (deri rengi, beden biçimi, vs.) üzerinden insan topluluklarını bir ulus çevresinde toplamaya ve yeni iktidar sistemi yaratmaya aracı olmuştur. “Ötekinin aşağılık olduğu düşüncesinden onun insanlığının inkârına geçilmiştir.”<sup>4</sup> İrkçilik ve ırksalcılık toplumsal sınıflara, ulusal geleneğe, dönemlere ve siyasal sistemlere göre farklı biçimler ve anlamlar almıştır.<sup>5</sup> İrk temelli ve ırklaştırmada kullanılan simge ve söylemleri referans alan bir sistemde, doğal olarak ırkçı politikalar ortaya çıkmıştır.

Modernite ile belirgin şekilde yeni Ötekilerin inşasının gündeme gelmesi, hem Ötekiyi tanımlama hem de Kendi alanını sağlamlaştırma sürecinde, insanların doğarken seçim şansı olmayan ve değişmez biyolojik özelliklerin görünür olarak bulunduğu ırk kavramı kullanılmıştır. Bu yolla da Kendi ve Öteki alanlarının sabit ve değişmez olduğu düşünülen kurulumu yapılarak, Kendi etrafındaki egemenliğin sürekliliği ve meşruiyeti sağlanmaya çalışılmıştır.

Öteki özne olarak değil de nesne olarak kurulunca, Kendi konumunu etken olan bir özne şeklinde tanımlamak ve ayrıca bunu Ötekini negatif sıfatlarla yeniden inşa etmede kullanmak, istikrarlı bir Kendi alanı oluşturmada görece olarak daha basit olması sebebi ile seçilmiş olduğu düşünülebilir. Eğer Öteki kurulurken, nesne konumuna indirilmeyip, özne konumunda inşa edilseydi ve Ötekinin toplumsallık kültürü negatif tanımlamalar çevresinde kurulmasaydı, Kendi alanının çekiciliği görece olarak daha mı az olurdu? İkinci durumda Kendi alanının çekiciliğinin düzeyinin muhtemel seviyesi hakkında, Ötekini negatif ve dışlayıcı biçimde kurma durumu olmayacağı sebebi ile daha kapsayıcı olacağı ve doğal olarak farklılıklara daha fazla yer açılacağı için daha çekici olacağı söylenebilir. İlk durumun tercih edilmesindeki bir sebep de negatif tanımlamalar üzerinden Ötekiyi kurmak görece daha kolay olmuştur. Ayrıca istikrarlı bir toplum

---

<sup>4</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Ayşegül Sönmezay (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 1. Bsk., Aralık 2005, ss. 471-472.

<sup>5</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 518.

düzeni hedefi de bu kapsayıcılığın önlenmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer taraftan ise bu kolaycılık, adalet, eşitlik, hakkaniyet kavramlarında, günümüzde daha belirgin şekilde ortaya çıkan hasarlar meydana getirmiştir. Ayrıca tek tipleştirme ve dışlayıcı politikalara temel oluşturmuştur. Böylece modernite bünyesinde oluşturulan tek tipleştirici Kendi ve Öteki alanları ortaya çıkmıştır.

Colette Guillaumin'in belirttiği gibi ırk sözcüğü hem işaret hem de bir doğrulama mekanizmasıdır.<sup>6</sup> Algılardaki Kendi ve Ötekiye dair işaretin karşılığıdır; tutum ve davranışların mantıksallaştırılmasındaki dayanak rolündedir. Toplumsal bir inşa olan ırk düşüncesi, gerçek ya da farazi farkların sanki toplumsal bakımdan da anlamlıymış gibi kurulmasıdır.<sup>7</sup> “Günlük deneyimlere anlam kazandırdığı için” ırklaştırma, Gramsci'nin anladığı anlamda “ideolojinin ta kendisi” olmuştur. Robert Miles da, ırkı, egemenlik ilişkilerine nüfuz eden “toplumsal ve ideolojik bir inşa” olarak tanımıştır. Paul Gilroy'a göre, “gerek Zencilik gerekse İngilizlik tikel kategoriler, bağdaşmayan kimlikler olarak inşa edilmiş”tir.<sup>8</sup>

Bilimsel iddia taşıyan ve biyolojik ölçütler adına kendi toplumu içindeki bazı nüfus kategorilerini değersizleştiren bir öğreti olarak ırkçılık, Batılı modern toplumlara özgü bir durumdur.<sup>9</sup> Bu durumun bir sebebinin de sömürgecilik süreci olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Sömürge süreci, “normal, uygar” Batı'ya; Öteki “geri kalmış, anormal ve barbar” olan toplumları “uygarlaştırma/normalleştirme” söylemi ile yeni bir meşruiyet alanı oluşturarak meşru zemin kurulumunu sağlamıştır. Irk terimi, bu noktada da belirgin olarak ayırt edici şekilde, Ötekinin özne “insan” kimliğini geri plana itip, Batı öznelliğinin müdahalesine açık bir nesne olarak kurulumuna sebep olmuştur.

Irkçılık, ekonomik ve politik alanda “uluslararası katmanlaşma sistemini” akılcı hale getirmiş ve doğrulamıştır.<sup>10</sup> Sömürge toplumunda halk, farklı yasalara bağlı farklı hukuksal kategorilere bölünmüştür ve birbirinden ayrı gruplardan oluşmuştur.<sup>11</sup> Sömürgeci, “sömürge insanının insanlığını tanımayı reddederek” ona bir insan gibi değil, bir “yığın” gibi (“hepsi tembel”, “hepsi de birbirinin aynı” vs. ) ya da bir “hayvan” gibi davranmıştır.<sup>12</sup>

<sup>6</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 475.

<sup>7</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 17.

<sup>8</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., ss. 419-420.

<sup>9</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 484.

<sup>10</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 481.

<sup>11</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 241.

<sup>12</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 243.

“Etnileştirilme” ya da “Balkanlaştırılma<sup>\*</sup>” sömürge olmuş devletlerin durumunun başka bir sonucudur. Avrupalılar, bu ülkelerdeki kendi istikrarlı düzenlerini muhafaza etmek için onları çoğunlukla keyfi idari parçalara ayırmıştır.<sup>13</sup> Sömürge toplumları hukuksal ve siyasal statü eşitsizliklerine dayanıyordu. Avrupa ve birkaç Asya ülkesi dışında bütün dünya, sömürge toplumundan doğmuş siyasal uluslardan oluşmaktadır.<sup>14</sup> Sömürge sonrası toplumlarda bu etnileştirme süreçlerini geri planda tutabileceği düşünülen “yurttaşlık” paydasında birleştirme çabası gündeme gelmiştir.

Yurttaşlık ilkesi, demokratik toplumlarda her bireyin kendi haklarını güvence altına alma üzerine kuruludur. Fakat siyasal ve hukuksal eşitliğin, iktisadi ve toplumsal koşulları daha az eşitsiz hale getirmeye çalışacak şekilde bir yansıması olmadığı sürece toplumsal bağın bir ilkesi olamaz.<sup>15</sup> Hiçbir grup, olduğu haliyle dışlandığı duygusuna kapılmamalıdır ve yönetilenler, kendi seçtikleri yöneticiler tarafından temsil edildikleri duygusunu taşımalıdır.<sup>16</sup> “Siyahlar”, toplumsal bakımdan siyah olarak sınıflandırıldıkları için, yurttaşlık düşüncesine dayanan kamu alanının tamamından diğerleri gibi fiilen yararlanamıyorlarsa etnik bir düzen var demektir.<sup>17</sup> Daha da genişletilirse, bir grup/topluluk Kendi öznellikleri sebebi ile yurttaşlık düşüncesine dayanan kamu alanının tamamından diğerleri gibi fiilen yararlanamıyorlarsa etnileştirici/Balkanlaştırıcı sonuçlar doğuracak bir düzen var demektir.

Etnisite, bir grubun üyelerinin genel miras, genel dil ve kültür, paylaşılmış inanç ve genel köklü ideolojilere referans göstermeleri ile kendilerini kimliklendirmesidir.<sup>18</sup> Cornell ve Hartmann’ın işaret ettiğine göre etnisite objektif olmak yerine subjektiftir; grup üyelerinin kendilerini ve gruplarını nasıl gördükleri ile ilgilidir.<sup>19</sup> Etnileştirme sürecinin sonrasında ayrımcılık sebepli uygulamalar ile politize olan etnik unsurlar, temsilde adalet sağlanamaması ve politika yapıcılar gözünde bir özne konumuna gelmemeleri sebebi ile etnik şiddet baş gösterebilir.

---

\* Balkanlaştırma/etnileştirme: Bir devletin etnik veya dinsel olarak ayrıştırılması ile parçalanıp yeni devletlerin ortaya çıkması. Balkan devletlerinin –özellikle Yugoslavya’nın- yaşadığı duruma işaret eder.

<sup>13</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 244.

<sup>14</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 240.

<sup>15</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 505.

<sup>16</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 511.

<sup>17</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 516.

<sup>18</sup> Moorthy, Ravichandran ve diğerleri, “Ethnicity and Ethnic Perception of Indians”, *Journal of Social Sciences* 7(4), 2011, ss. 590-596.

<sup>19</sup> Smajda, Jon ve Joseph Gerteis, “Ethnic Community and Ethnic Boundaries in a ‘Sauce-Scented Neighborhood’”, *Sociological Forum*, Cilt 27, Sayı 3, Eylül 2012, ss. 617-640.

Etnik şiddet çeşitli kültürel, sosyo-ekonomik, politik ve yapısal faktörler sebebi ile görülür. Yapısal faktörler grubun güvenlik çevresi ve bu çevrenin uzun süreli istikrar göstermesi ile ilişkilidir. Diğer bir politik faktör grup içi çekişmedir. Ekonomik faktörler de, bir bölgedeki etnik grubun ekonomik kazanımları diğer etnik gruplara nazaran dezavantajlıysa bu da grupta bozunmaya ve böylece etnik şiddete öncülük eder. Eğitimde adaletsizlik ana dil kullanımına tepki, dinsel gereklilik sebepli ritüellere ve pratiklere verilen tepkiler gibi kültürel ayrımcılıklar da etnik çatışmayı özendirir.<sup>20</sup>

Etnisitenin akademik olarak önemli teorik tartışmaları 1960'lara dayanır. Etnisite bir grubun belirleyici işareti, kendi kimliğine dair hissettikleri ve Ötekilere yakıştırılan,\* grup içi etkileşimleri tanımlar. Kimliğin yeniden inşa sürecinde, etnik aktörler veya elitler geçmişteki tarihi vakaları günümüze bağlayarak ve grubun ekonomik, politik, sosyal ve ideolojik çıkarları için bu bağı anlamlı hale getirerek yeniden yorumlarlar. Bu stereotipleştirme, bütünleştirmeden ziyade zıtlıkları beslemesi sebebi ile kutuplaştırmada çok önemli bir araçtır. Allport'a göre, stereotip bir kategori ile ilişkilendirilmiş abartılmış bir inançtır.<sup>21</sup> Stereotipler, Ryan'ın ileri sürdüğüne göre, insanların görmek istediklerini görmesine ve reddetmek istediklerini görmezden gelmesine izin verir.<sup>22</sup> Zıtlık oluşturma ve stereotipler grup içinde Kendi ve Ötekine dair algılar üzerinde gerçek yansımaları sahiptirler.

Etnisite temelli ayrışmaları önlemeye dönük ortaya çıkan yurttaşlık durumu söz konusudur. Fakat yurttaşlar toplumu bugüne dek ulusal bir nitelik taşımıştır\*\*; özel bir bölgede tarihin belli bir anında doğmuş özel siyasal bir örgütlenmedir; özgül bir toplumsal doğası vardır ve ulusal kimlik, her bireyin kimliğindeki boyutlardan biri – genelde en belirginini- olmayı sürdürür.<sup>23</sup>

Fred Schauer, "Etni, cinsiyet, din ve dil kökenleriyle ilgili farklar Amerikalıları bölüyor" diyordu, yurttaşlık ise bu farkların aşılmasını sağlıyor ve ortak bir anlaşma

---

<sup>20</sup> Ekici, Niyazi ve Serdar Yıldız, "A Macro Level Approach to The Impact of Globalization and Regime Types on Ethnic Violence", *Süleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, Cilt 18, Sayı 1, 2013, ss. 449-463.

\* İngilizce'si "*ascription of others*" şeklinde olan ifade, "Ötekilere yakıştırılan" şeklinde çevrilmiştir.

<sup>21</sup> Debelo, Asebe Regassa, "Emerging Ethnic Identities and Inter-Ethnic Conflict: The Guji-Burji Conflict in South Ethiopia", *Studies in Ethnicity and Nationalism*, Cilt 12, Sayı 3, 2012, ss. 517-533.

<sup>22</sup> Debelo, Asebe Regassa, "Emerging Ethnic Identities and Inter-Ethnic Conflict: The Guji-Burji Conflict in South Ethiopia", age.

\*\* Bu bağ tarihseldir ve zorunlu değildir.

<sup>23</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 492.

zemini oluştuyordu. Etnik ile yurttaşlık arasındaki bu diyalektik, demokratik toplumun ayırt edici özelliğidir.<sup>24</sup>

Yurttaşın özel bir siyasal örgütlenmeye katılmasından doğan haklarının üstünde ve ötesinde, insan olmaktan doğan hakları vardır.<sup>25</sup> Tikel olan ulus kimliğinin yeterli olmadığı ve hatta bu kimliği kabullenmeyi reddettiği durumlarda (inanç, dil, yerel kültür vb. kaynaklı ulusun sunduğu kimlikten farklı ve hatta onu dışlayıcı kimlik taleplerinin olduğu durumlarda), doğal olarak çok kültürlülük sorunları baş göstermeye başlamıştır.

İhmal edilemez bir tarihsel olgu da yurttaşlığın her zaman ulus düzleminde uygulanmasıdır. İnsan toplumları, hiçbir zaman *tabulae rasae*\* olmamıştır. Tikelliklerin yurttaşlık sayesinde aşılması hem demokratik toplumlara özgü bir düşüncedir hem de bu toplumlara özgü bir ideal.<sup>26</sup> Fakat çok kültürlülük sorunlarının siyasallaşması ve çokkültürlülük politikalarına ihtiyaç duyuracak hale gelmesi, tikelliklerin aşılmasının sağlanmadığını ve tikellikleri dışlayan söylemlerin ve uygulamaların yer alabildiği yurttaşlık kavramının bu noktada işlevsiz kaldığını göstermiştir.

Yurttaşlığın yalnızca bir haklar-özgürlükler kümesiyle (siyasal tanım) değil, haklar-güvenceler ya da, daha doğrusu, hakiki siyasal haklara dönüşecek iktisadi ve toplumsal haklarla ya da haklar-güvencelerle tanımlanması gerekmektedir.<sup>27</sup>

### 1.1.2. Sosyal Gerçeklikte “Öteki”nin Ele Alınışı ve Yansımaları

Ötekileştirme mekanizmalara yüklenen misyona göre bireyler arası \*\*, toplum içi\*\*\* ve toplumlar arası\*\*\*\* Kendi ve Öteki alanları açığa çıkar. Ötekileştirme süreci sosyal gerçeklikte zemin oluşturacak mekanizmalara ihtiyaç duyar. Tek başına yönetici elitlerin Kendi ve Öteki yaratma ile ilgili düşüncelerin sosyal gerçeklikte karşılık bulabilmesi için etkileri altında bulunan toplumun da zihinsel yapısı ve uygarlık görüşü buna uygun olmalıdır.

<sup>24</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 496.

<sup>25</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 498.

\* Psikolojide bir terim olan *tabulae rasae* insan zihninin biçimlenmemiş, ön kabulleri bulunmayan ve bir şeylerin inşa edilmediği boş, doğal durumuna işaret eder.

<sup>26</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 502.

<sup>27</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 456.

\*\* Bir gruptaki bir bireyin başka bireye uyguladığı mobbing bir ötekileştirme örneğidir. Sadece gruplar arası değil bireyler arası da benzer ötekileştirme süreçleri olabilir.

\*\*\* Toplumun içinde, insanların farklılıkları üzerinden ön yargılar üretilerek ortaya çıkmış ötekileştirme süreçleri bulunmatadır. Örneğin birini sadece kimliksel orjini sebebi ile ötekileştirici uygulamalarda bulunulabilir.

\*\*\*\* Toplumlar arası durumda da, toplumların birbirlerine karşı veya tek taraflı olarak tek tipçi ve özcü bakışla ötekileştirme durumu olabilir.

Bir toplumu oluşturan temel bileşen insandır. İnsanın hayata dair zihinsel algı mekanizması da onun hislerini, davranışlarını dolayısı ile geleceğini belirler. Yukarıda bahsedildiği şekilde Ötekini negatif kalıplar içine sıkıştırmak ve Kendini de “normal” olan şekilde konumlandırmak için belli zihinsel kalıplar gereklidir.

İnsanların gerçekliğe dair algılarının çizdiği durumların sonuçları bakımından da gerçek olacağını ifade eden Robert K. Merton’un çembersel nedensellik ya da yaratıcı kehanet\* (*self-fulfilling prophecy*) kuramına göre, bireylerin toplumsal bir durumu algılama tarzı o durumun kendisine de yansır.<sup>28</sup> Birey bir konuda yetersiz olduğunu düşünüyorsa, o konuyla ilgili başarı göstermesi beklenemez. Dolayısı ile belki potansiyelinin yeterli olduğu bir konuda bile sadece bu algısı sebebi ile pozitif performans sergileyemez. Toplumsal ilişkilerde de benzer bir bağlantı vardır. Bir toplumsallık kültürüne ait bireylerin belli yönde kanalize edilmesi sağlanmak isteniyorsa, onların gerçekliğe dair algılarının yönlendirilmek istenen konuma göre yeniden inşası gerekir.

İnsan beyninin sol yarıküresinde üretilen düşünce tarzı; bireysellik, saldırganlık ve kâr maksimizasyonu yönünde çalışır.<sup>29</sup> İnsanoğlu, tek doğru, en doğru arayışının baskın olduğu bir uygarlaşma süreci ve bunun kullanımı ile yaratılan bir tek tip düşünme sistemi tarafından sarılmış durumdadır. Denetlenebilen Öklityan\*\* yapılar üzerinden zihinlerin inşa edilmişliği mevcuttur. Hâlbuki akustik uzamın\*\*\* tek bir merkezi yoktur; merkezi her yerdedir.<sup>30</sup> Okuryazarlık ya da alfabe Öklityan denetimi oluşturur ve Sokrat öncülerinden günümüze son 2500 yıl, sürekli büyüyen tek merkezliliğin tarihidir. Uygarlık merkezileşmeyi getiren Öklityan yapıdadır.<sup>31</sup>

Nicel, tek tipleştirici uygarlık süreci ve bunun yol açtığı insanlığın sorunları ile ilgili şu ifade önemlidir: “Sol ve sağ beyinin her ikisinin de algısal ikiliklerini kabul etmek ve

---

\* Davranış biliminde ortaya çıkan, bireyin algısının sonuçlara etki edeceğine dair bir kuramdır. Örneğin, bir öğrencinin bir derste başarısız olacağına dair bir algısı varsa, büyük oranda bu başarısızlığa yol açacak şekilde davranışları doğurur.

<sup>28</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 35.

<sup>29</sup> McLuhan, Marshall ve Bruce R. Povers, *Global Köy*, Bahar Öcal Düzgören (çev.), İstanbul: Scala Yayınları, 2001, sf. 204.

\*\* Öklityan yapıların karakteristik özelliği tek merkezli ve çok merkezliliğe izin vermeyen formda olmalarıdır.

\*\*\* Akustik, fizikte ses bilimini inceleyen alandır. Akustik uzam kavramı da, tıpkı sesin dalgasal hareketi ile ortaya çıkan durumda tek merkezlilik söz konusu olmadığı gibi, burada da yazar, akustik uzam ifadesi ile tek merkezli olmayan sosyal duruma işaret etmiştir.

<sup>30</sup> McLuhan, Marshall ve Bruce R. Povers, *Global Köy*, age., sf. 214.

<sup>31</sup> McLuhan, Marshall ve Bruce R. Povers, *Global Köy*, age., ss. 216-217.

uyumlu hale getirmek ve sol-yarıkürenin binlerce yıldır sağın nitel yargı niteliğini bastırıldığını ve insan kişiliğinin bu yüzden acı çektiğini anlamak zorundayız.”<sup>32</sup>

Aydınlanma ve sonrasında modernleşme ile ortaya çıkan bir evrensellik ve tek merkezlik iddiası bulunmaktadır. İnsan türünün birliğini iddia eden bu evrenselcilik ilkesi, asimilasyonculuğa doğru gerileme tehlikesi barındırır. Kendi, Ötekiyi bütünlüğü olan Kendi ile aynı hakları taşıyan insani bir varlık olarak görür. Fakat başkasının özdeş olduğunu düşünmeden eşit olabileceğini tasarlamak zor olduğu için, Kendi Ötekini kendi özgürlüğü içinde algılayamaz.<sup>33</sup>

Ötekiyi tanımlama, sosyal, kültürel ve ahlâki kategorilerden oluşan içsel farklılıklara öncülük eden ve kültürler arası hiyerarşiyi oluşturan gerçek veya sembolik sınırların çizilmesini gerektirir.<sup>34</sup> Ötekileştirme süreci, çeşitli sosyal kurumlar, birçok sosyal aktörler, yasal ve sosyal pratikler ve organizasyonel yapılarla birlikte Ötekinin statüsünü tanımlar.<sup>35</sup> Adaletsizliklerin ve insani çatışmaların liderliğini genellikle bu öteki tanımlamaları yapar.<sup>36</sup>

Jean-Paul Sartre’a göre eğer, Kendi, Ötekini kendi tanıtımını sağlamak için nesne olarak kurarsa, Kendi, Ötekinin nesnelliği içinde Ötekini asla tam olarak anlayamayacaktır ve Öteki sonsuza dek nesne konumunda tanınacaktır. Emmanuel Levinas, Hegelian Ötekinin gerçek olmayan bir Öteki olduğunu söyler ve mutlak Öteki (*absolutely Other\**) kavramını önerir. Mutlak Öteki kavramında işaret edilen, Ötekinin tek tip olduğu ve çoğul bir nitelik göstermediğidir. Kendi yerine kullanılan "Biz" ve Ötekini işaret eden "Onlar" ayırımında tek tip, köktenci bir tanım ortaya çıkar. Bu şekildeki duruma Levinas tarafından mutlak Öteki şeklinde adlandırma yapılır ve Ötekinin yabancı konumunu ortaya çıkarır.<sup>37</sup> Mutlak Öteki anlaşılacağı üzere hem Kendini hem de Ötekini tek tip, bütüncül bir kalıp olarak algılama ve o şekilde kurma durumuna işaret eder. Biraz daha somutlaştırmak gerekirse, örneğin insanların belli bir bölgeden, ilden, ülkeden veya

<sup>32</sup> McLuhan, Marshall ve Bruce R. Povers, *Global Köy*, age., sf. 26.

<sup>33</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 27.

<sup>34</sup> Kastoryano, Riva, "Codes of Otherness", *Social Research*, Cilt 77, Sayı 1, Bahar 2010, ss. 79-100.

<sup>35</sup> Ajzenstadt, Mimi ve AssafShapira, "The Socio-Legal Construction of Otherness Under a Neo-Liberal Regime The Case of Foreign Workers in The Israeli Criminal Courts", *BRIT. J. CRIMINOL.*, Sayı 52, 2012, ss. 685-704.

<sup>36</sup> Williams, A.N., "Assimilation and Otherness: the Theological Significance of Négritude", *International Journal of Systematic Theology*, Cilt 11, Sayı 3, Temmuz 2009, ss. 248-270.

\* Çevrildiğinde "mutlak olarak Öteki, mutlaklaştırılmış Öteki" anlamına gelen ifade bundan sonra ilgili yerlerde "mutlak Öteki" şeklinde kullanılmıştır.

<sup>37</sup> Stahl, Neta, "'Not Being at One's Home': Yoel Hoffmann and the Formal Representation of Otherness", *PROOFTEXTS*, Sayı 30, 2010, ss. 217-237.



kıtadan gelenler hakkında bütüncül ve tek tip değişmeyeceği düşünülen kalıplarla stereotipler oluşturmaları, Ötekiyi “mutlak Öteki” olarak gördükleri anlamı taşır.

Klasik Atina'nın siyaset felsefesi farkçı tutumu kurumlaştırmış ve Öteki, Öteki olarak kalırken itilmeyip kendi özellikleriyle kabul edilmemiştir.<sup>38</sup> Örneğin, 11. yüzyılda Yahudilere bırakılan tek ekonomik alan, toplum için gerekli olan fakat küçümşenen ticaret ve tefecilik gibi “marjinal” konumlar olmuştur.<sup>39</sup> Çünkü Yahudileri mutlak Öteki şeklinde kurgulamaları sonucu toptan bir bakış ile dışlayıcı politikalar benimsenmiştir.

Bir diğer dışlayıcı durum da “siyah”ın renkten daha fazla anlam ifade edecek şekilde inşasıdır. Şeytan ve ölüm gibi toplumda negatif hisler uyandıran figürler siyahla ifade edilmektedir. Hayvanlarla ilgili öykü kitaplarında derisi siyah olan insanın, insan ile hayvan arasındaki bir konuma konulması Ortaçağ'a rastlamaktadır.<sup>40</sup> Bu ve bunun gibi durumların desteklediği bir yansıma olarak, “beyaz insanın” Ötekileri uygarlaştıma söylemi ile meşrulaştırdığı kolonizasyon ve sömürge süreçleri için zemin oluşturmuştur.

Amerika'nın keşfi sonrası kolonileşme ve sonrasında sömürge sürecinde, Kızılderililer özne olarak görülmediler, aksine nesne konumuna indirgendiler.<sup>41</sup> Kızılderililer bir yandan zorunlu çalışmayla sömürülürken bir yandan da vaftiz ediliyorlardı. Eğer bunu yapmazlarsa onlara karşı “haklı bir savaş” sürdürme söylemi gerçeklikte yerini bulmuş olacaktı.<sup>42</sup>

Tarihsel süreçte sosyolojik algı inşaları ve politik söylemler ile desteklenen Ötekileştirme süreci 20. yüzyılın ikinci yarısında belirgin bir karşı tepki ile karşılaşmıştır. Öyle ki, Öteki kendi öznelliğini belirgin bir şekilde farketmiş ve bunu kendisini Ötekileştirenlere karşı girişimlerle göstermiştir. Bu karşı girişimler sadece bazı ülkelerin kendi içinde gelişen bir süreç değildir. Farklı kültürel yörelere sahip ülkeler arasında da belirgin bir Kendi öznelliğini ortaya koyma çabası mevcuttur.

## **1.2. Günümüz Dünyasının Çok Kültürlülük Durumu**

İçinde bulunduğumuz yüzyıl iletişim teknolojilerinin devamlı geliştiği bir yüzyıldır. Ayrıca ulaşım imkânları da teknolojik gelişmelere paralel olarak artmaktadır. Bu gelişmeler kültür adacıklarının her geçen gün daha fazla etkileşime girmesi ile

<sup>38</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 41.

<sup>39</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 46.

<sup>40</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 49.

<sup>41</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 56.

<sup>42</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 57.

sonuçlanmakta ve eski-yeni arası çatışma ya da uyum noktalarının fark edilmesi mümkün olmaktadır.

Günümüzde, neredeyse, tüm ülkeler ve bölgeler çok kültürlüdür.<sup>43</sup> İletişim teknolojilerindeki gelişmelerin (telefon, internet, televizyon, vs.) ve tarihsel fenomenlerin (Soğuk Savaş döneminde azınlık hakları ile ilgili hareketlerin artışı, sonrasında yoğun göç, Öteki ile etkileşime girme durumları, vs.) etkisi tek tip kapalı kültür anlayışının imkânsızlığını pekiştirmektedir. Hem birey ve gruplar hem de toplum bazında ele alındığında hiç bir kültürel yapı kapalı bir sistem gibi ele alınamaz.

### 1.2.1. Kültürün Tanımlanması

Oxford İngilizce Sözlük'e göre, kültür bir grubun, bir halkın "âdetleri" ya da "medeniyeti"dir. Eğer kültür bir grubun "âdetleri" demekse, o zaman her modern toplumda görülebilecek tüm o hayat tarzı kümelerinin, sosyal hareketlerin ve gönüllü birliklerin kendi "kültürleri" vardır. Homojen olarak bilinen toplumlar bile bir bakıma "çok kültürlü" olacaktır; çünkü bünyesinde sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsel tercih, din, ahlâki inanış ve politik ideoloji temelinde bir dizi farklı birlikler ve gruplar vardır.<sup>44</sup>

UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü - *The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) 1982 Kültürel Politikalar Mexico City Deklarasyonu'nda "kültür, sadece sanatsal ve yazınsal farklılıkları değil, aynı zamanda yaşam biçimi, insan olmaktan gelen temel haklar, değer sistemleri, gelenekler ve inançlar açısından farklılaşmış grupları veya toplumu karakterize eden, manevi, materyal, entelektüel ve duygusal özelliklerin karmaşık bütünlüğüdür" şeklinde tanımlanmıştır.<sup>45</sup>

Kültür bireyin kişiliğini yapılandırır, şekillendirir ve ona içerik veya kimlik verir. Bireyi bir grubun içine iliştirerek onu kimliklendirir. Ek olarak her kültür, kurallar sistemidir.<sup>46</sup> Cupach ve Canary'nin önerdiği tanıma göre kültür, belirleyici geleneksel sistem, inançlar, idealar, değerler, normlar, ritüeller, semboller ve toplum içinde bireyler tarafından karşılaşıldıklarında bu sembollerin anlamlarını belirginleştiren bir grup

<sup>43</sup> Cornwell, Grant H. ve Eve Walsh Stoddard, (Ed.), *Global Multiculturalism (Comparative Perspectives on Ethnicity, Race, and Religion)*, Oxford: Rowman&Littlefield Publishers, 2001, sf. 1.

<sup>44</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay., Haziran 1998, sf. 49.

<sup>45</sup> UNESCO, "UNESCO World Report No. 2: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue", Paris, 2009.

<sup>46</sup> Preiss, Joshua Broady, "Multiculturalism and Equal Human Dignity: An Essay on Bhikhu Parekh", *Springer Science & Business Media B.V. 2011*, 2011, ss. 141-156.

düzeyi inşa eder.<sup>47</sup> Kültür, daimi olarak tanımlanmamış fakat başka birinin “kültürel lensine” temellenen yeniden sunumun bir formudur.<sup>48</sup> Kültürel etkileşimler temel normları, bireysel ve grup bazında kimlikleri değiştirir, dönüştürür. Her kültürel durum yeni ritüeller, semboller ve bunların anlamlarının değişimini, fikirsel düzeydeki değişimleri gerekli kılar.

Farklı kültürel formların etkileşimlerinde her hâlükârda kültürleme\* ve kültürlenme\*\* söz konusudur. Belirtildiği gibi kültürün kapalı bir sistem olamayacağı gerçeği sebebi ile -yeni durumu reddedecek ve onu engellemeye dönük şekilde pozisyon alınsa bile- artık eski kültürel yapı, şemasını değiştirmiştir.

Kültürler birbirlerini öylesine etkilerler ki, bir kültürün nerede başladığını ve ötekinin nerede bittiğini söylemenin anlamlı bir yolu yoktur.<sup>49</sup> Göçmen toplumun oluşması ve medya, kültürel çeşitliliğin artmasında önemli dinamiklerdir. Bir bireyin kimliğini oluşturan değişkenler, günümüzde çok daha fazladır. Örneğin bir kişinin kimliğine etki eden çevresel faktörlerde farklı dine, ideolojiye, eğitim seviyesine sahip unsurlar bulunabilmektedir. Anne ve babası farklı dinden ve kültürel çevreden gelmiş olabilmektedir. Bunun yanında zaman içinde yeni etkileşimlerle bireyin kimliksel şemalarını ve imajlarını değiştirmektedir.

Örneğin Facebook<sup>50</sup> ve Twitter sanal bir ortamda oluşmuş bir toplumsallık kültürü sunmasına rağmen, gerçek hayatımıza etkisi bulunan bir hal almıştır. İnsanlık bu yeni sosyal ortamı eski kültürlerinin bünyesine entegre edebilmiştir. Medya bireylerin ve grupların yaşam şekillerini biçimlendirmektedir. Günümüzde göz ardı edilemeyecek bir gerçek olarak medya, kültürleri etkilemekte ve dönüştürmektedir.

İrk ve etni ilişkileri temeline indirgenen kültürel etkileşimler, azınlık sorunları şeklinde kendini göstererek öne çıkmıştır. Yaşam için bir model sunan kültür, ırk ve din ilişkileri üzerine yoğunlaştığı ve farklılıkları keskinleştirerek öne çıkardığı durumlarda da

---

<sup>47</sup> Roper, Larry D., “Supervising Across Cultures: Navigating Diversity and Multiculturalism”, *New Directions For Student Services*, Wiley Periodicals, no. 136, Kış 2011, ss. 69-80.

<sup>48</sup> Tatel, Carlos P., “Non-Western Peoples as Filipinos: Mediating Notions of “Otherness” in Photographs from the National Geographic Magazine in the Early 20 the Century”, *Asian Anthropology*, Chinese University Press, ss. 61-78.

\* Kültürleme: Bir kültürün başka bir kültürü değiştirme/dönüştürme süreci.

\*\* Kültürlenme: Bir kültürün başka bir kültür tarafından değiştirilme/dönüştürülme süreci.

<sup>49</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 165.

<sup>50</sup> Şener, Gülüm, “Kişiselleştirilmiş Cemaat Medyası Olarak Sosyal Ağlar: Türkiye’de Facebook Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, Zeynep Karahan ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010, sf. 273.

çatışmanın yükseldiği görülmüştür. Ekonominin öne çıktığı durumlarda, ekonomik engellerin kültürel yaşam alanlarını sınırlandırdığı sorunlar ortaya çıkmıştır.

Toplumsal normlar ve kurumlar, bireysel aktörler arasındaki etkileşimlerin ürünleri ya da tortularıdır; kolektif ise bireyler tarafından üretilmektedir. İnsanın bütün akıllaştırma kapasitesi, Ötekiler tarafından olumsuz değerlendirilen belirgin özellikleri ya da eylemleri açıklamak ve doğrulamak üzere toplumsal bakımdan kabul edilebilir nedenler bulmaya dayandığına göre, bu kapasite de “benliğin hizmetinde bir savunma aracı gibi” kullanılmaktadır.<sup>51</sup>

Dış grupların dışlanması ve değersizleştirilmesi –örneğin Ötekiler vahşi<sup>52</sup> gibi- özsaygıyı kolaylaştırır. Çatışmaların doğması grupların farklılaşmasını belirginleştirir. Bireylerin yalnızca “göçmenler”, “yabancılar” ya da “uyuşturucu kullananlar” biçiminde tanımlanması ve belli kalıplar içinde sınıflandırılması bile, tek başına dış gruplar karşısında olumsuz tepkiler gösterilmesi için yeterli olabilmektedir. Böylelikle kategorileştirme süreci algıları genelleştirmeye, gruplar arasındaki aykırılıkları vurgulamaya ve üstü açık ya da kapalı olumlu ya da olumsuz değer yargıları atfetmeye yol açar.<sup>53</sup>

Benedict Anderson, ulusal topluluğun, yani “hayali siyasal topluluk”un doğuşu ele alınırken, ulusal topluluğun, insanlar arasında soyut bir bağ kuran matbaa ve kitle iletişimi sayesinde geliştiğini belirtir.<sup>54</sup> Toplumsal gerçekliği oluşturan şey, topluluğa ve duygu ortaklığına dayanan etnik bağlar ve aidiyetlerdir.<sup>55</sup>

Kültür hakkındaki *özcülük* olarak değerlendirilebilecek birinci görüş en yaygın olanıdır. *Süreçsel* diye adlandırılabilir, kültüre dair ikinci görüş bir konser performansını andıran bir fotokopi makinesinden\* çok aslında müzisyenlerin tarihsel açıdan doğaçlama yaptıkları bir performansa benzer.<sup>56</sup> Hall’un hatırlattığı gibi “kültür iletişimdir, iletişim ise kültürdür.”<sup>57</sup> Kültür süreçsel olarak ele alındığında, herhangi bir

<sup>51</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 360.

<sup>52</sup> Clingerman, Forrest, “Wilderness as the Place between Philosophy and Theology: Questioning Martin Drenthen on the Otherness of Nature”, *Environmental Values* 19, The White Horse Press, 2010, ss. 211–232.

<sup>53</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., ss. 153-154.

<sup>54</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 427.

<sup>55</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 430.

\* Burada fotokopi makinesi benzetmesi ile sabit formda kültürlerin taşınma aracı işaret ediliyor. Müzisyenlerin doğaçlama performansı sözü ile de kültürlerin değişkenliğini betimlemede kullanılmıştır.

<sup>56</sup> Baumann, Gerd, *Çokkültürlülük Bilmecesi Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*, Işıl Demirakın (çev.), Ankara: Dost Yay., Nisan 2006, sf. 31-32.

<sup>57</sup> Kalliny, Morris ve SalmaGhanem, “Teknolojinin Arap İletişim Tarzına Etkisi”, Gülüm Şener (Çev.), Zeynep Karahan

etkileşim sonucunda kültürle ilgili oluşmuş birey ya da toplumun şemasında, yeni duruma bir şekilde uyum gösterme süreci başlar. Bu süreç yeni durumu reddetme şeklinde de ortaya çıkabilir, yeni durumu benimseme, ona adapte olma şeklinde de.

Kültüre dair yaklaşımlar toplumlar arası hiyerarşileri de etkilemiştir. Özcülük açısından bakıldığında belli bir toplumun gelişimi onun etnik/ırksal ve dondurulmuş sembollerine atfedilerek değerlendiriliyordu. Süreçsel bakıldığında ise kültürün değişkenliği -dolayısı ile değişmeyen sembollerle ilintilendirilememesi- gündeme geliyordu. Geçmişe nazaran azalmakla beraber hâlâ belli noktalarda ırkın, hiyerarşik üstünlüğe referans sağladığı söylemler gündeme gelebilmektedir.

Hâlbuki Sowel'e göre bir toplumun kaderini anlayabilmenin yolu, birikimlerine değil, üretme becerilerine (insan sermayesi) bakmaktan geçmektedir. Çünkü “insan sermayesindeki farklar, sonuç bakımından önemli farkların ortaya çıkmasına yol açar.” Şekli eğitim yanı sıra el pratiği, disiplin, teşkilatçılık becerileri, öngörü, kanaat sahibi olmak ve sağlık; siyasetten, genetikten veya ırksal/etniksel önyargılardan daha fazla belirleyicidir.<sup>58</sup> İnsan sermayesinde, etkisi en belirleyici olan şey eğitim karşısındaki tutum ve kendi kaderini iyileştirme iradesidir.<sup>59</sup> Bu sebeple özcü, tek tip ve sabitleştirici kültürel bakışın yaratılan algılar olmadan hiyerarşide belirleyici olmadığı iddia edilebilir. Evrensel tek tipçi söylemler ve pratiklere yanıt olarak, insan sermayesini geliştirmeye dönük uygulamalarla ve bunu sağlayacak kültürel çevrelerin oluşturulabilmesi ve bu çevrelere erişimde fırsat eşitliği yaratılabilmesi ile hiyerarşilerin suni referansları ortadan kaldırılabilir. Toplumsal faaliyet alanlarının tümünde görülebileceği üzere, belli bir konuda üstünlük elde etme noktasında farklı etnik kökenlerden gelenlere uygun ortamlar oluşturulduğunda başarılı üretken çalışmalar ortaya konulabilmektedir.

### 1.2.2. Ötekilerin Hakları ve Çok Kültürlü Toplum

Tarihsel olarak, ayrımcılığın tanımı ırka yoğunlaşmaya meyillidir.<sup>60</sup> Banton'a göre ırk ilişkileri: iletişime, geleneğe, alışkanlıklara ve dile dair ortak bilgi; kuruluşlar üzerinden iletişim; kültürlenme ve kültürleme; entegre edilmiş ırk ilişkileri düzeni; çoğulculuk;

---

ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010, sf. 233.

<sup>58</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 166.

<sup>59</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 170.

<sup>60</sup> Meer, Nasar, *Citizenship, Identity and the Politics of Multiculturalism, The rise of Muslim Consciousness*, UK: Palgrave Macmillan, 2010, sf. 27. Zamanla bu tanım insan davranışlarını da kapsayacak şekilde evrildi.

baskı<sup>61</sup> düzeylerinde kendini gösterir. En dışlayıcı ve Ötekine yaşam alanı tanımama üzerine kurulu olan etkileşim baskı şeklinde sonuçlanan durumdur. Ötekine karşı geliştirilen bu dışlayıcı tutumun özünde, bilinmezliğe karşı sergilenen temkinli bazen de düşmanca yaklaşım yanında, stereotiplerin inşa edilirken negatif anılarla desteklenen yapıtaşlarının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ötekine karşı baskı uygulama ve ona yaşam hakkı tanımama veya yaşam alanını kısıtlama hakkını kendimizde görmek, bilgisizlikten beslenen bencilliğin ürünüdür. Egemenin\* inşasında iç-dış ayrımı yapmak amacıyla sınır oluştururken, Kendi tanımlamasının bütünlüğünü sağlamak ve ideolojik temellendirmelerini yapmak için, Öteki negatif imgelerle ilişkilendirilmiştir. Bu inşa sonucunda çatışmacı ve dışlayıcı yaklaşımların ortaya çıkması sürpriz olmamıştır.

Toplumların ötekileştirme eğilimlerini besleyen iki önemli faktör farklı sosyo-kültürel gruplar arasındaki sosyal mesafe ve bunlar arasındaki sosyal karşılaştırmalardır.<sup>62</sup> Herhangi bir bireyin dünyaya gelirken yaşayacağı ortamı seçme iradesi olamayacağı gerçeği, başlangıç durumunda yaşanacak kültürel çevrelerin seçiminin bireyin iradesi dışında olduğunun ispatıdır. İrade dışı oluşan bir durum sebebi ile bireyin ve bireylerden oluşan bir topluluğun sorumlu tutularak, ayrımcılık uygulamak, ona yaşam hakkı tanımayan uygulamaları meşru kılmaya çalışmak her açıdan yanlıştır. Temel insan hakları mantığında bulunan, “özgürlüklerinin sınırı başka bir özgürlük hakkını ihlâl ettiğin noktaya kadardır” kabulünün gruplar/topluluklar arası ilişkilere de uygulanması gerekir.

Doğumla bir topluma katılma şeklinde gerçekleşen irade dışı durumda, meşru olmayacak olan Ötekinin yaşam alanını kısıtlama/yok etme yaklaşımı irade dâhilinde oluşan seçimlerde meşru mudur? Bu seçimler, eğer başka bir Ötekinin yaşam alanının kısıtlanması veya yok edilmesi sonucunu doğurmuyorsa meşru olamaz. Eğer yeni bir kültürel oluşum veya bir grubun/bireyin kısmi veya bütün olarak kültürel seçimi, Ötekinin kültürel yaşam alanını gasp etmiyorsa, bu seçimin kısıtlanmasına insan hakları ve kolektif haklar mantığı içerisinde meşru bir temel bulunamaz.

---

<sup>61</sup> Meer, Nasar, age., sf. 67-68.

\* Bir toplumda gücü elinde bulunduran meşru erke denir. Dinsel, krallık, meşrutî yönetimler, demokratik yönetimler şeklinde Egemen’in görüngüsü değişmiştir.

<sup>62</sup> Karahan Uslu, Zeynep, “Tarihin Siyam İkipleri Türkler, Kürtler ve Medya”, Zeynep Karahan ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010, sf. 25.

Taylor, “Varlıklarının hak ettikleri biçimde tanınması, insanlara gösterilmesi gereken saygının gereği olmakla kalmaz; bu, can alıcı önem taşıyan bir insan gereksinmesidir” der.<sup>63</sup>

Farklı toplumsallık kültürleri içinde ortaya çıkan –istemli veya istemsiz- etno-kültürel hakların tek başına genel haklar rejimi aracılığı ile güvenliği sağlanamaz.<sup>64</sup> Arendt’e göre, haklara sahip olma hakkının gerçekleşmesi için, her bireyin eşitliğinin tüm bireyler tarafından kabul edilmesi anlamına gelen cumhuriyetçi yönetim gerekmektedir. Fakat Arendt "içeridekiler ve dışarıdakiler" ayrımının yaratacağı bir paradoksun ortaya çıkacağına da farkındaydı.<sup>65</sup> Nitekim Soğuk Savaş sonrası gelişmeler ve küreselleşmenin de etkisi ile "vatandaş" statüsünde olmayanlarla bir hak paradoksu ortaya çıktı. Hâlbuki bireylerin "vatandaş" olmaktan çok daha önce "insan" olmalarından kaynaklı hakları mevcuttur.

Bu paradoksun belirgin olarak ortaya çıktığı yer Avrupa’dır. Politik haklar Avrupa Birliği’nin (AB) genelinde yeniden yapılandırılırken, insan hakları ile sivil haklar, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi gibi genel hak belgeleri üzerine temelleniyordu. İnsan hakları temel ve pazarlığa açık olmayan bir statü kazandı; ülkeden ülkeye değişime tabi olsa bile bu çeşitliliğin en alt seviyede kalması hedefleniyordu. Bu haklar insana insan onurundan dolayı kazanç getiriyordu.<sup>66</sup>

Dünyanın en gelişmiş hak rejimlerinde bile, mülteciler ve sığınma hakkı arayanlar kendilerini hala yarı suçlu statüsünde bulmaktadırlar. Sahip oldukları insan hakları kısıtlanıyor; herhangi bir sivil ve politik katılım ve temsil hakkına sahip değiller. Kozmopolit adaletin dünyada üstlenmesi gereken en önemli ödevlerden biri, tam kapsamlı insan hakları uygulamasının bu bireyleri de içine alacak şekilde genişletilmesini ve bu kişilerin statülerinin suçla ilişkilendirilmesine bir son verilmesinin sağlanmasıdır.<sup>67</sup>

---

<sup>63</sup> Karahan Uslu, Zeynep, “Tarihin Siyam İkiizleri Türkler, Kürtler ve Medya”, age., sf. 11.

<sup>64</sup> Kymlicka, Will, *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, NY: Oxford University Press, 2010, sf. 47.

<sup>65</sup> Benhabib, Seyla, *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, Berna Akkıyal (çev.), İletişim Yay., İstanbul, 2006, sf. 75.

<sup>66</sup> Benhabib, Seyla, age., sf. 176.

<sup>67</sup> Benhabib, Seyla, age., ss. 176-177.

### 1.2.3. Asimilasyon, Çoğulculuk ve Çokkültürlülük

Çokkültürlülük'ün daha iyi kavranabilmesi için asimilasyon, çoğulculuk ve Çokkültürlülük arasındaki ayrımı göstermek gerekmektedir. Çoğu yazarın benimsediği tanıma göre ayrımcılık; belli bir gruba bağlı bireylerin, geniş anlamda niteliklerine uygun olmayan bir muamele görmeleri ya da başka bir deyişle, eşit insanların eşit olmayan muamelelere maruz kalmasıdır.<sup>68</sup>

Çoğul cehalet\* adı verilen kurama göre, bireyler doğrudan ifade etmeksizin aynı önyargıları koruyabilir ve bunları davranışları vasıtasıyla taşıtabilirler. Sosyal psikologların “örtülü” ırkçılık olarak niteledikleri durum budur. İngiltere, Fransa, Hollanda ve Almanya'da yapılan araştırmalar, “örtülü ırkçılık”ın üç temel kaynaktan beslendiğini ortaya koyar: Geleneksel değerleri savunmak, kültürel farklılıkları abartmak ve bu farklılıkları mahkûm etmek.<sup>69</sup>

Birey kendi önyargısını doğrulayan şeyi bir kenara bırakıp doğrulamayanı da dışlama eğilimindedir. Bazı gruplar karşısındaki önyargılar, yaşanan deneyimden yola çıkılarak sorgulanmadığı için, kuşaktan kuşağa aktarılarak ayakta kalmaktadır.<sup>70</sup>

Belli bir halkın birliği bir iç düşmana, bir günah keçisine gereksinim duyar.<sup>71</sup> Günah keçisi olan kurban isyan edinceye, taşıdığı lekenin anlamını bozuncaya ve toplumun aşağılık olmanın işareti olarak ona hep dayattığı bu lekeyi kendi onurunun işareti ve amblemi sayıncaya kadar, dışarıdan dayatılan imgeyi içselleştiriyor ve ona uygun davranıyordu.<sup>72</sup> Toplumlarda kendi öznelliklerini gösteren işaretlerin, bir “leke” olarak kabul edildiği toplumsallık kültürlerine ait bireyler, bu lekeyi kendi işaretleri sayıp, saygı duyup, sahiplendiklerinde, kendi öznelliklerini öne çıkarmaya başlıyorlar. Siyahların Amerika'daki mücadelesinde de benzer bir durum söz konusu olmuştur.

“Kendi haklarına tümüyle inanan ayrıcalıklı insanlar, ırkçı olma gereksinimi duymazlar. Hiçbir şekilde kendinden kuşku duymayan egemen bir bireyin ya da bir grubun, kendini doğrulama gereksinimi bile duymayacağını düşünebiliriz.”<sup>73</sup> Fakat egemenlik

<sup>68</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 216.

\* Bu kurama göre, ırkçı önyargılarla mücadele edecek düzenlemeleri yapma olasılığı hakkında sorgulanan kişiler önerilen değişiklikleri kabul etmeye hazır olduklarını, ancak diğerlerinin buna şiddetle karşı çıkacağını açıklıyorlardı.

<sup>69</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 155.

<sup>70</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 134.

<sup>71</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 137.

<sup>72</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 141.

<sup>73</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 133.



noktasında toplumsallık kültürlerinin daraltıldığı veya bu kültüre yaşam alanı verilmediği durumlarda ırkçılık ya da etnik temelli tepkiler gündeme gelmiştir.

Öteki ile ilişki, onun farkını anlamının ve ele almanın yolu, her türlü kimlik oluşumunun can damarıdır. Uzak oldukları için birbirlerine karşı kayıtsız kalan ve Levi-Strauss'a göre ırkçılığın bilinmediği kapalı toplumlar dünyası ölmüştür.<sup>74</sup>

Asimilasyon, grupları ve onların kültürlerini tek bir baskın kültür içinde eritmeyi ifade eder. Çoğulculuk, etnik ve ırksal farkların, baskın kültürü ve normları tehdit etmediği noktaya kadar gelişmesine izin verir.<sup>75</sup> Asimilasyoncu siyasetin beklentisi etnik ve ırksal farkların özel alanda varlıklarını sürdürmeleri ve bireylerin kamu alanındaki davranışlarında ortak kurallara uymalarıydı.<sup>76</sup>

Evrensel olduğu düşünülen (iddia edilen) değerlerin Ötekine yaşam alanı tanımayacak şekilde evrilmesi durumunda, evrenselcilik ilkesi asimilasyonculuğa doğru gerileme tehlikesini barındırır. Bu durumda, “Ben” Öteki’yi, bütünlüğü olan, benle aynı hakları taşıyan insani bir varlık olarak görür. Ne var ki, başkasının özdeş olduğunu düşünmeden eşit olabileceğini tasarlamak zor olduğu için “Ben” onu kendi özgürlüğü içinde algılamaz.<sup>77</sup> Hansen’e göre göçmenler, gelir gelmez ulusal Kiliselerini ve yardımlaşma derneklerini kurmuş, kendi anadillerinde gazeteler yayımlamış, kısacası asimilasyonu yavaşlatacak yerde kolaylaştıran kurumları yaratmışlardır.<sup>78</sup> Evrensellik mesajı sahte bir evrensellik haline dönüştüğünde, yani belli bir toplumla ya da belli bir grubun çıkarlarıyla iç içe geçtiğinde, dışarıda asimilasyonculuğa ve içeride de grupların ayrımcılığına varıyordu.<sup>79</sup>

Gruplar arası temas kurulup, aralarında rekabet yaşandıktan sonra, bu durum çatışmaya dönüşüyor, daha sonra gruplar arasında uyarlanma ya da uyum sağlama evresi görülüyor, sonunda da baskın olan grubun diğer grubu kendisine uydurma süreci ile asimilasyon gerçekleşiyordu.<sup>80</sup> Asimilasyonun ortaya çıkıp çıkmayacağı, hâkim toplumun kendisinin nasıl tanımlandığına göre değişir. Eğer hâkim toplum farklılıklara izin verecek şekilde inşa edilmişse asimilasyon boyutu ortaya çıkmaz. Fakat

---

<sup>74</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 545.

<sup>75</sup> Qin, Xiao-lei, “Multiculturalism in the Current American Society”, *US-China Foreign Language*, Ekim 2011, Cilt 9, No. 10, ss. 666-672.

<sup>76</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 195.

<sup>77</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 27.

<sup>78</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 279.

<sup>79</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 347.

<sup>80</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 204.

farklılıklara izin veren bir toplum değilse, entegrasyon çabaları asimilasyon sürecine dönüşür. Çünkü farklılıkların entegrasyonu sadece kendi benliklerinden uzaklaşarak hâkim topluma entegre olmaları ile mümkün olur.

Çok sayıda yazar, çoğul toplum kavramından vazgeçerek çoğulculuk kavramını benimsedi.<sup>81</sup> Parçalı yapının ve bölünmüşlüğü önüne çıkarıldığı toplum biçimi olan çoğul toplum kavramı, sömürge toplumlarına ve apartheidin\* egemen olduğu Güney Afrika\*\* gibi özel bir sömürge toplumu (metropolsüz) biçimine mükemmel biçimde uygulanabilir.<sup>82</sup> Çoğulculuk, etnik ve ırksal farkların, baskın kültürü ve normları tehdit etmediği noktaya kadar gelişmesine izin verir.<sup>83</sup> Ama çoğulculukta azınlık kültürlerinin baskın kültür tarafından tehdit edildiği durumlarla ilgili genel olarak koruyucu bir yanıt bulunmamaktadır.

Tocqueville’ci çoğulculuk anlayışı belli bir ahlak anlayışını, ortak değerleri ve belli bir ulus anlayışını “bir ağacın sabit gövdesi ve kökleri” olarak ayrıcalıklı bir konuma koyar. Bu anlamda, çoğulculuk belli bir kimliğin merkezi ve temel konumunun yanında ontolojik varlıkları kabul edilmiş farklı kimliklerin birarada yaşadıkları alanı kodlayan bir simgedir. Çoğulculuk ilişkiseldir: bu nedenle de, çoğulcu toplum anlayışı yalnızca farklı toplulukların birarada yaşamasını değil, aynı zamanda her topluluğun kendi değer ve ideallerinin sınırlarını tanımasını temel bir ilke olarak içerir. Bu ilkeye, “ötekine karşı eleştirel sorumluluk ilkesi” denir.<sup>84</sup>

Diğer yanda, Çokkültürlülük, yeni bir yaşam felsefesini ortaya koyar: Çeşitliliğin Birliği\*\*\*. Bu durum, bir toplumda, çeşitli geleneklerin tek bir mirasta birleştirilmiş gibi görülmediğini, ancak farklılıklara rağmen bir arada yaşayabilen birçok mirasın ve sonradan icat edilmiş geleneklerin de tek bir ulus-devlet içinde yaşayabilmesi anlamına gelir.<sup>85</sup>

---

<sup>81</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 255.

\* Apartheid: Irk ayrımcılığı.

\*\* Güney Afrika örneğinde siyasal düzen, iki ya da daha çok grubun ilan edilmiş statü eşitsizliğine dayanmaktadır.

<sup>82</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 240.

<sup>83</sup> Qin, Xiao-lei, “Multiculturalism in the Current American Society”, age.

<sup>84</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, Bağlam Yayınları, İstanbul, Mart 1999, sf. 161.

\*\*\* Makalede *in one, many* şeklinde yazılmıştır. Fakat direk çevirisi “tek içindeki çok” şeklinde olacağı için “çeşitliliklerin birliği” şeklinde çevrilmiştir.

<sup>85</sup> Qin, Xiao-lei, age.

Eğer birey-toplum, alt grup/topluluk-toplum veya birey-grup etkileşiminde kısmen veya tamamen değişiklik gerektiren seçimler söz konusu olursa ne yapılması gerekir? Bu soruya Kymlicka “iç kısıtlamalar” ve “dış korumalar” mekanizması ile belli oranda yanıt vermiştir. Ama onun teorisindeki eksiklik ise bu soruyu sadece etnik gruplar, ulusal azınlıklar ve göçmenler kapsamında ele almış olmasıdır. Hâlbuki bu sınıflandırmanın dışında kalan kültürel/kimlik talepler de mevcuttur. Aktör, devlet ve sistem düzeylerinde uyumlu sürdürülebilir bir çokkültürlülük yaklaşımı bu sorunlara doyurucu bir cevap verebilecek şekilde modellenebilir.

Parekh, açıklamasında çokkültürlü toplum tanımlamasında, “iki veya daha fazla kültür topluluklarını içeren birlik” şeklinde bir tanıma gitmiştir. Çokkültürlü terimi kültür çeşitliliğine gönderme yapar ve Çokkültürlülük ise gerçekliğe normatif bir karşılıktır.<sup>86</sup> Bu normatif karşılık, günümüz post-modernizm eleştirileri ve eleştirel ekol yaklaşımı ile bakıldığında mevcut sistemin analizi ve daha âdil ve eşit dönüşümün nasıl sağlanabileceğine yanıt aramaktadır.

Çokkültürlülüğü bünyesine uygunlaştırabilecek hâkim toplum, asimilasyona yol açmadan, farklılıklara bünyesinde yer açabilir.

Fırsat eşitliği, sonuçlarda eşitlik demek değildir. Sowel, şu ya da bu grubu yeğlemenin, kaçınılmaz olarak başka bir gruba karşı ayrımcılığa yol açtığını hatırlatır.<sup>87</sup> Bu bağlamda belli bir gruba ayrıcalık tanıma üzerine kurulu ulus devlet, eğer varlığını devam ettirecekse, kendisini Öteki olarak hisseden, o şekilde gören topluluk/grup /azınlık vs.nin bu görüşlerini uygulamalar ile göstererek değiştirecek politikalar sergilemek zorundadır.

Hall’ın ifadesiyle, çokkültürlülük, bir yönüyle ayrımcılığa karşı cinsel, etnik ve dinsel eşitlik ve adalet talebi; diğer yönüyle de belli bir kültürel biçimin merkeziliği çerçevesinde evrenselleştirilen eşitlikçiliğe karşı farklılığını kabul ettirip tanıtma talebidir.<sup>88</sup>

Çokkültürlülük, daha çok vatandaşların edinilmiş hakları ve onların kimliğine dair kaygılarıyla kolektif bağlılıklarına yeni bir özen göstermeyi uzlaştıran bir “orta yol” arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Çokkültürlülük; farklı kültürel

---

<sup>86</sup> Meer, Nasar, age., sf. 27-28.

<sup>87</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 221.

<sup>88</sup> Karahan, Zeynep ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010, sf. 5.

yörelere sahip insanlar, farklı ulusların temsilcileri, ırklar ya da sayıca hâkim kültür ile aynı ulustaki ortak kültür üyeleri, etnik gruplar etkileşimi ve zıt kültürel, kültür içi iletişim ile ırklar arası iletişimi inceleyen kültürlerarası iletişimde, çok kültürlü bir dünyanın farklı yönlerini ortaya koymaktadır.<sup>89</sup>

Çokkültürlülük tanımında kültür, organize edilmiş standartlar olarak ele alınır. Çokkültürlülük yaklaşımı, bireylerin, başka kültürlerden bireylerle etkileşime girmesini ve iletişim kurması için uygun ortamlar oluşturulmasını önerir. Çokkültürlülük ayrıca, farklı kültürlerin birbirlerini tanımaları ve birbirlerine uyumlu hale gelmelerini sağlayacak çokkültürel yetenekler barındırır.<sup>90</sup>

Başkaları tarafından belirlenen milli köken, baştan beri yabancı olanın kendinden farklı olduğu biçimindeki olumsuz soyutlamayı da kapsıyordu.<sup>91</sup> Öteki inşa sürecinde de görüleceği üzere kimlik inşasındaki Ötekinin negatif özelliklerini öne çıkaran söylem ve pratiklerin değiştirilerek, Ötekinin özne olduğunu kabul eden temeller üzerinde yeniden inşa edilmesi ile olumsuz soyutlamalar giderilebilir.

Çarpıcı bir ifadeyle “Şu an hepimiz Çokkültürcüyüz” (“*We are all multiculturalists now*”) diyen Nathan Glazer, günümüzde, çoğu öğretim kurumunda benimsenen Çokkültürlü siyasetin, Amerikan toplumunun Siyahlar ile bütünleşmesindeki başarısızlığının bedeli olduğunu öne sürer.<sup>92</sup> Doğru zaman ve zeminde, insan onuruna uygun hak taleplerinin yerine getirilmemesi ile ortaya çıkan toplumsal gerilimler, zamanla bu taleplerin -genelde fazlasıyla- yerine getirilmesini gerektirecek bir duruma evriliyor.

Çokkültürlülük’de belli sınırlar koymak veya bir kültüre sınır koymak apartheid rejimine dönüşebilecek bir çoğulculuk uygulaması değil midir? Dolayısı ile bir paradoks yaratmaz mı? Bu soruya yanıt verirken ilk olarak Çokkültürlülük’ün tanımında geçen “farklılıkların bir arada yaşayabildiği sistem” sınırı içinde ele alırsak, bir kültürün diğerinin yaşam alanını tehdit etmediği noktaya kadar özgür olduğu –tehdit olduğu noktada sınırlandırılması gerektiği- noktası çoğulculukla karıştırılmasına neden olacak bir paradoks oluşturmaz. Temel olarak amaçladığı sistem farklı kültürlerin bir arada, birbirlerinin yaşam alanını gasp etmeden yaşaması olduğu için çizilen sınır, çok

<sup>89</sup> Karahan, Zeynep ve Can Bilgili (Ed.), age., sf. 6.

<sup>90</sup> Roper, Larry D., age., ss. 69-80.

<sup>91</sup> Habermas, Jürgen, ‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak, İlnur Aka(çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2005, sf. 18.

<sup>92</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 357.

kültürlü ortamın Çokkültürlülük sisteminde devam edebilmesi için gereklidir. Eğer başka bir kültürün yaşamasına izin vermeyecek bir duruma izin verirse, kendi modelinin gereğine aykırı bir durum ortaya çıkacaktır. Dolayısı ile klasik köktenci bir duruma evrilecektir. Çoğulculukta kültürel esnekliklere ve değişimlere Çokkültürlülük'te olduğu kadar yer verilmez. Çoğulculuk, belli kalıplaşmış blokların bir arada yaşadığı bir görünüm arzeder ve parçalıdır. Çokkültürlülükte ise bilakis, farklılıkların bloklar halinde yaşaması değil, bir arada Ötekine saygı ve haklarına riayet üzerine kurulu bir düzende yaşaması önemlidir. Bloklaşma dışlamayı ve ötekileştirmeyi beraberinde getirir. Çokkültürlülük ise daha kucaklayıcı ve bir arada barış içinde onurlu bir yaşam sürmenin gerekleri üzerinde durur.

### 1.3. Çok Kültürlülük Sorunlarının Etkisini Arttırması

İçinde yaşadığımız çağ pek çok adlandırmanın yanı sıra, tüm toplumsal grupların, kendi kimlik ve kültür eksenlerini merkez alarak, varlık alanlarının yeniden düzenlenmesine yönelik beklentilerini dile getirdiği bir “talepkârlar çağı” olarak da adlandırılabilir.<sup>93</sup> Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kültürel etkileşimlerin artışı ile baskın grupta kendi toplumsallık kültürünü oluşturamamış grupların kendileri ile ilgili tanımlamalara gitme çabaları artmıştır.

20’li yıllardan beri Birleşik Devletler’de ve İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden beri Büyük Britanya’da ırk ilişkileri (*race relations*), etnilerarası ilişkiler (*ethnic relations*) ve etnisite (*ethnicity*) incelenmektedir. Avustralya’da ise topluluk çalışmaları (*community studies*) üstünde durulmakta, yani toplulukların varlığı kabul edilmektedir. Kanada federal yönetimi çokkültürcülük siyasetini resmi olarak benimsemekte; ancak Quebec’te, Fransızca konuşan topluluğun varlığını kabul ettirmek için topluluklararası ilişkiler üstünde tartışmalar yapılmaktadır. Fransa’da göç, ırkçılık ve yurttaşlık konuları üstünde görüşülürken “azınlıklar”, “ırklar” ya da “etnisite” terimlerinden kaçınılmaya çalışılmaktadır.<sup>94</sup>

1968’den sonra İngiltere’de ele alınmaya başlanan Çokkültürlülük, ırk ilişkileri için yeni bir hedef olarak tanımlanmıştır.<sup>95</sup> Resmi olarak ilk kez Kanada, 1971’de ulusal düzeyde Çokkültürlülük politikalarına adapte olmuştur. Avustralya ve Yeni

<sup>93</sup> Karahan, Zeynep ve Can Bilgili (Ed.), age., sf. 5.

<sup>94</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 194.

<sup>95</sup> Rex, John, *Ethnic Minorities in the Modern Nation State, Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*, London: Macmillan Press, 1996, sf. 13.

Zelanda'dan İsveç, İngiltere ve Hollanda'ya kadar başka ülkelerde de Çokkültürlülük uygulamaları görülmüştür. Bu dönemde Amerika'da federal düzeylerde resmi olarak görülmesi bile, Çokkültürlülük uygulamaları mevcuttur.<sup>96</sup>

Dünyadaki etnik-milliyetçi çatışmalar üzerine yapılan yakın tarihli araştırmalar, özyönetim hakları gaspının çatışmanın şiddetini arttırdığını, özyönetim düzenlemelerinin\* ise şiddete dayalı çatışma ihtimalini azalttığını göstermektedir.<sup>97</sup> Kendi toplumsallık alanlarının baskın kültür(ler)de yer edinmemesi sebebi ile dışlanmışlık duygusunun, kimliksel taleplere yanıt verilerek giderilmesi ve bu sayede de şiddet temelli tepkilerin dışlandığı hatta yok olduğu durumlar olmuştur.

Batılı demokrasiler demokrasinin, ekonomik refahın ve kişisel hoşgörünün, azınlık milliyetçiliğinin etkilerini yitirmesine yol açacağına dair en ufak bir kanıt bile sağlamazlar. Tersine, bu hedeflere ulaşıldığında bile, azınlık milliyetçiliği Batı'da azalmamış artmıştır. Demokratikleşme, refah ve hoşgörünün başarılması etnik-kültürel hareketlilikle el ele yürümüştür.<sup>98</sup> Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde temel ihtiyaçlar – barınma, güvenlik, beslenme gibi- karşılandıktan sonra, kendini gerçekleştirme düzeyine gelinir. Bireyler genel olarak kendini gerçekleştirmek için kimliklerine yaşam alanı açmaya çalışırlar. Bu sebeptendir ki, gereken yaşam alanlarının oluşmaması, bireylerin farklı gruplar -bazı yerlerde radikal gruplar- vasıtası ile bu alanı yaratma çabalarını gündeme getirir. Batı'daki durum da buna benzerdir. Ekonomik refah ve kalkınma sağlansa bile kimlik temelli ihtiyaçlar çerçevesinde kutuplaşmalar ortaya çıkagelmektedir.

Bütün dünyada yakın tarihli olaylar ve eğilimler –artan seçmen ilgisizliği ve ABD'deki uzun dönemli refah bağımlılığı, Doğu Avrupa'da milliyetçi hareketlerin canlanması, Batı Avrupa'da artan çok kültürlü ve çok ırklı nüfusun yarattığı gerilimler, İngiltere'de refah devletinin geri tepmesi, gönüllü yurttaş işbirliğine bağlı çevre politikalarının başarısızlığa uğraması, vb.- göstermektedir ki; modern bir demokrasinin sağlığı ve istikrarı yalnızca temel kurumlarındaki adalete değil, yurttaşlarının da niteliğine ve

---

<sup>96</sup> Kymlicka, Will, *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, age., sf. 154.

\* Örneğin İspanya'daki BASK hareketi veya Birleşik Krallık'taki IRA'nın durumu buna benzerdir. BASK ve IRA'nın temsil ettiği topluluklar için etnik, dinsel ve ekonomik temelli ayrışmalara karşı bir başkaldırı mevcuttur. Ayrıca mezhepsel ayrılıklar da etken olmuştur. Fakat özyönetim taleplerinin karşılanması ile fiziki çatışma ortamı kırılabilmiştir.

<sup>97</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 16.

<sup>98</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 22.

tutumlarına bağlıdır.<sup>99</sup> Her ne kadar Batı'daki aydınlanma dönemi aşağıdan yukarıya olacak şekilde ortaya çıkmış olsa da, süreç, yöneticilerin istikrar uğruna eşitlik ve adalet taleplerini geri planda tutmalarına ve sonuç olarak toplumun kendi kimliklerini yaşayamayan kesimlerinde tepkiselliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kendi yaşam alanlarına sahip olmayan/olamayan toplumsal kesimlerin ülkedeki sisteme tepkileri ortaya çıkmıştır.

Çok kültürlü durumun sorun olarak karşımıza gelmesinde, uluslararası sistemi şekillendiren Birleşmiş Milletler'in kuruluş döneminde atılan temellerin de konjonktürdeki etkisi büyüktür. BM'nin kuruluş dönemindeki tablo istikrarın ön plana alınmasını zorunlu kılmıştır. İki dünya savaşı yaşanmış olması, barışın ancak büyük güçler arasında dengeli bir yetki dağıtımı ile mümkün olabileceği öngörüsü ile realist yaklaşımla yeni bir sistem kurulmasına sebep olmuştur. İstikrara, adalet ve onurlu yaşam koşullarını sağlama şartı kurban edilmiştir. Sistem, realist temelli oluşturulunca uyum sağlama amacıyla devletlerin de benzer mantıkla istikrarı önceleyecek politikaları geri plana itme ve engelleme yönünde uygulamaları olmuştur. Diğer yandan unutulmuş, farklılıklara saygı, uyum içinde onurlu bir şekilde yaşama talepleri, o dönemki şartlarda parçalı ve etkisiz gözükse de sonrasında –özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde- kartoplarının büyüyüp çığa dönüşmesi gibi dünyanın önüne sorun olarak çıkmıştır.

#### **1.4. Çokkültürlülükle İlgili Kavramsal Çerçevenin Oluşumu**

Modernizmin içinde yaşadığı kriz, kimliksel taleplerdeki artış ve kültürel etkileşimler sonucu reformasyona uğrayan kimlikler, postmodernist söylem üzerinden modernizm ve liberal demokrasi eleştirisini gündeme getirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası Çokkültürlülükle ilgili teorik çalışmalar hız kazanmıştır.

##### **1.4.1. Radikal Demokrasi Projesi**

Sözde evrensel sosyoloji<sup>\*</sup>, 18. Yüzyılın sonundaki Amerikan ve Fransız devrimlerinin ürünü olmuştur. Radikal sosyoloji<sup>\*\*</sup> ise, 60'lı yıllarda azınlık talepleri ile ilgili hareketlerden doğan bir akımdır.<sup>100</sup>

<sup>99</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 267.

<sup>\*</sup> Hâkim Fransız devrimi ve aydınlanma ile tek merkezci bakışta sosyologların çalışmaları ile ortaya çıkmış olan ve evrensellik iddiasında bulunan sosyoloji.

<sup>\*\*</sup> Azınlık hakları, ırk ve etnisite ilişkileri döneminde 1960'larda çıkmış sosyoloji.

<sup>100</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 344.

Tarihsel süreçte bakıldığında, toplulukçuluk\* anlayışı çoğulculuğa karşı aynılığı savunurken, diğer tarafta liberal demokrasi bulunmaktadır. Fakat liberal demokrasinin çoğulcu toplum yapısına uygun olarak yeniden kurulmasını gerektiren yeni bir siyaset anlayışının gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu gerekliliği karşılayacak projelerden bir tanesi Radikal Demokrasi projesidir. “‘Demokrasiyi demokratikleştirmeyi’ amaçlayan kuramsal bir girişim” olan Radikal Demokrasi; “a) kimlik-fark ilişkisine dayalı, b) devlet egemenliği söylemini sorunsallaştıran, c) siyasal alanı global/ulusal /yerel eksene doğru genişleten, d) sivil toplumu da devlet/parti gibi siyasal özne olarak düşünen, ve bu bağlamda e) katılımcı demokrasinin liberal demokrasi için önemini vurgulayan yeni siyaset anlayışıdır.”<sup>101</sup>

Globalleşme ile krize giren ulus-devletin sorun çözme kapasitesi ve bazı durumlarda ulus-devlet formu sebebi ile sorunların çözümünde engel olması, modernite içinde veri alınan ulus-devletin egemenliğini çözüyor. Globalleşme ile birlikte anlam değiştiren ulusal güvenlik, ulusal çıkar ve vatandaşlık kavramları, devletin karar alma gücünün sınırlandırılması, ekonomik ve siyasal düzlemde devletin bağımsızlığının azalması ve iç politik sorunlarda küresel dinamiklerin de denkleme dâhil olması, bu çözümlenin önemli göstergeleridir.<sup>102</sup> Modernleşme bünyesinde kurulmuş olan ulus-devlet kimliği Ötekileri mutlak Öteki olarak alması ve kapsayıcılığının azalması sebebi ile bir kriz içindedir.

“Kimlik” tarihsel ve mekânsal olarak “fark” ile ilişkili kuruluyorsa, diğer bir deyişle kimliğin tutarlı, belirlenmiş ve sabit bir niteliği yoksa demokrasi vizyonu da belli bir tarih ve mekân içinde ve belli bir kimliğe bağlı olarak sabitleştirilmemelidir.<sup>103</sup> Belli bir kimlik orijinli sabitleştirme çabaları farklı merkezlere ait olan kültürel etkileşimlerle ortaya çıkacak kültürel taleplere ve toplumsallık kültürlerinin yaşamalarına izin veremeyecektir.

Lyotard’a göre çoğulculuk ortak değerler çerçevesinde anlaşılmalıdır. Çoğulculuk savının esas anlamı bir toplulukla bu topluluğun ideal ve yararlarını eleştirenler arasındaki ilişkide yatar. Bundan dolayı, çoğulculuğun temelinde uyum (*consensus*) yoktur. Uyum arama çabaları toplumda otoriter, bütüleştirici, farkların aynılığa

---

\* Toplulukçu bakış, tek tipçi ve merkezi olarak toplumun bütüncül ve tek tip şekilde normalleştirilmesi sonucunu doğuran yaklaşımdır.

<sup>101</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 10.

<sup>102</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., ss. 23-26.

<sup>103</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 97.



indirgendiği eğilimleri ortaya çıkarır. Buna karşın, çoğulculuk çelişki ve antagonist ilişkileri içerir.<sup>104</sup>

Kimlik/fark ilişkisi ve “ötekine karşı sorumluluk” ilkesi, özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık gibi liberal kavramların “liberallere bırakılmayacak kadar” ciddi kavramlar olduğunu hatırlatırken, demokrasi sorusuna şimdiye kadar gözardı edilmiş “kimlik politikası” temelinde yaklaşmayı sağlar.<sup>105</sup> Young’a göre, toplulukların birlikte yaşaması düşüncesinde varsayılan siyasal eşitlik, açık bir biçimde “siyasal etki eşitliği”ni içermediği sürece içi boş bir nitelik alır.<sup>106</sup>

Radikal demokrasi kuramları şu soruları yanıtlamaya çalışır: Liberal demokrasi ve “meşruiyet krizi” ile demokratik yönetimin normatif temelini belirleyen ilkelerin, normların ve değerlerin saptanması sorunları. Keyman, bu sorulara en güçlü ve kapsamlı yanıtların “sorgulayıcı demokrasi” ve “agonistik demokrasi” olarak tanımlanabilecek iki farklı, fakat bununla birlikte birbirleriyle ilişkili radikal demokrasi kuramları tarafından verildiğini düşünmektedir.<sup>107</sup>

Habermas “sorgulayıcı demokrasi” olarak nitelediği radikal demokrasi kuramını şu temel sav üzerine kurar: “Demokratik yönetim bürokratik-modern devletin yalnızca “hukukun üstünlüğü” ilkesi yoluyla denetlenmesi anlamına gelmemelidir. Aynı zamanda, alttan-denetimi sağlayan ve karar-alma süreçlerine katılımı gerçekleştirebilecek bir “kamusal iletişim mekânının” varlığı da devlet-toplum arasında kurulacak demokratik bir yönetim için gerekli koşuldur.”<sup>108</sup>

Agonistik demokrasi olarak radikal demokrasiyi tanımlayan kuramsal konum liberal, feminist ve realist kuramcılardan farklı olarak, sorgulayıcı demokrasi modelinin yapıcı bir eleştirisini sunar. Bu bağlamda yapılan sorgulayıcı demokrasi eleştirisi, en genelinde, bir taraftan iletişimsel ussallığın kimlik sorununu anlamada sorunlar

---

<sup>104</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., ss. 110-111.

<sup>105</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 124.

<sup>106</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 120.

<sup>107</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 137.

<sup>108</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 137.

Liberalizm, feminizm ve realizmin sorgulayıcı demokrasiye yönelttiği eleştiriler ve Benhabib’in bu eleştirilere yanıtları için 144-146 arası sayfalar incelenebilir. Ayrıca bölümün temel mantığı içinde agonistik bir kamusal alan üzerine kurulacak çokkültürlülük üzerine yoğunlaşmaktadır. Liberal, realist ve feminist eleştiriler belli oranda köktenci ya da kısıtlı bakış açlarına sahiptirler.

yarattığını vurgularken, uzlaşmaya dayalı demokrasi anlayışını kamusal alanın normatif temeli olarak görmenin sorunlu bir çoğulculuk anlayışı gündeme getirdiğini önerir.<sup>109</sup>

Agonistik demokrasi ile sorgulayıcı demokrasi arasındaki metinsel-bağlar ve farklılıklar şu şekilde ifade edilmiştir:<sup>110</sup>

- a) Agonistik demokrasi, sorgulayıcı demokrasi gibi, liberal demokrasinin yeniden yapılanmasını, yani demokratikleştirilmesini amaçlar; bunu yaparken de, iktidar ve meşruluk kavramlarına dayanarak demokratik yönetim sorusuna yaklaşır. Bu yaklaşıma göre, demokrasi yalnızca bir yönetim metodu değildir; aynı zamanda, ve belki de öncelikle, siyasi kararların meşruluğunu sağlayan ilkeleri ve değerleri de içeren bir kavramdır.
- b) Sorgulayıcı demokrasi gibi, agonistik demokrasi de liberal demokrasinin yaşadığı meşruluk krizinin çözümünü katılımcı demokratik yönetim içinde arar. Agonistik demokrasi devlet-sivil toplum ilişkilerinin bir düzenleme tarzı olarak gördüğü demokratik yönetimin, ancak katılımcı bir niteliğe dönüştüğü zaman farklılaşan ve karmaşıklaşan toplumsal ilişkilere, ve bu ilişkilerin seslendirdiği taleplere yanıt olabileceğini savunur.
- c) Agonistik demokrasinin de “kamusal alan” kavramını demokratik yönetimin ön-koşulu olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Devlet-sivil toplum ilişkisinin “farklılıkların beraber yaşaması” temelinde kurulacak çok-kültürlülük yoluyla demokratikleşmesini savunan agonistik demokrasi, çoğulculuk ve katılım gibi demokratik meşruluğun özündeki değerlerin yaşama geçirilmesinin “kamusal alanın” varlığıyla ilişkili olduğunu, dolaylı bir yoldan olsa bile, kabul etmektedir. Agonistik demokrasinin kurucu öğeleri olan “çoğulculuk ethosu” ve “ötekine karşı eleştirel sorumluluk ilkesi”nin demokratik yönetimin normatif temelini oluşturması, ancak devlet-sivil toplum ilişkisinde bir “dolayım alanı” olarak hareket eden kamusal alanla olasıdır.

Agonistik demokrasi önemli bir noktada sorgulayıcı demokrasiden ayrılır: “Kamusal alanın kimlik/fark ilişkisi temelinde düşünülmesi” noktasında. Habermas’ın kamusal alan kavramı, ciddi sorunlar taşıyan bir varsayıma dayanmaktadır. Modern benliğin sistemik dönüşüme uyum sağlama kapasitesini taşıdığı varsayımı, modern benliği taşıyan vatandaş-bireylerin iletişimsel ussallık yoluyla belli bir diyaloga gireceklerini kabul eder.<sup>111</sup> Diğer yandan, iletişimsel ussallığın Habermas’ın kurguladığı şekilde geçerli olması için bu tartışmayı yapacak siyasi figürlerin gereken farkındalık düzeyine ulaşabilmiş olması gerekiyor. En başta konuşulanların temellendirmelerinin liberal mi toplulukçu mu olması gerektiği sorunu doğacaktır. Agonistik mi değil mi bu tartışmalar bile başlı başına, tartışma kaynağı olan konu üzerine çözüme ulaşılmadan diyalog çabasını bitirebilir. Ve her diyalog da bununla ilgili tartışma yapılabilir mi? Tarafların yetkinlikleri ne oranda etkilidir? Yetkinlikleri yoksa ve zemin olarak çokkültürlülük

<sup>109</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 146.

<sup>110</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 147.

<sup>111</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., ss. 147-148.

belirlenmemişse Ötekini negatif kabuller ile yeniden inşa etme sürecine benzer bir durum alma riski barındırır ve modernist krizin yeniden üretilmesi ile sonuçlanabilir.

Geç-modern zamanlar, “kimlikleşen farklılıkların” kendi farklılıklarını siyasal söyleme sokmaya çalıştıkları “tarihsel bir durumu” simgeliyor.<sup>112</sup> Farklılıkların “beraber yaşamasını” olanaklı kılan bu düşünce tarzı “agonizma”; bu temelde kurulmuş kamusal alan da agonistik kamusal alan olarak adlandırılır.<sup>113</sup>

Radikal demokrasinin geç-modern zamanların toplumsal taleplerine yanıt verebilmesi için, “farklılıkların siyasallaşması sürecini” “farklılıkların beraber yaşadığı bir devlet-sivil toplum ilişkisine” dönüştürecek bir kimlik/fark siyasetini de geliştirmesi gerekiyor.

#### **1.4.2. Agonistik Radikal Demokrasi Bağlamında Çokkültürlülük**

Çokkültürlülük tüm kimlikleri tanınmayı hak eden kimlikler olarak görüyor ve tüm farklılıkları tasdik edilmeye değer kazanmış kimlik talepleri olarak niteliyor. Bu yaklaşımın gerisinde iki önemli normatif sav bulunmaktadır: Birincisi bir toplumun çoğulcu bir toplum olarak tanımlanması için, toplumsal yaşamın farklı kültürel kimlikleri içinde taşıyan bir mozaik olarak düşünülmesi gerekir. İkincisi devlet-toplum ilişkisinin (liberal) demokratik bir tarzda örgütlenmesi için a) insan olmanın eşit olarak değerli fakat bununla birlikte farklı ve çoğul yolları olduğunun tanınması, ve b) böylece hakların evrenselliği ilkesi düzeyinde bireyler arasında eşitliği yaşama geçirmeye çalışan, fakat aynı zamanda bireylerin kültürel kimliklerinin çoğunluğunu tanıyan ve bu çoğunluğun yaşama geçirilmesini amaçlayan etkin bir “çokkültürcü kamusal alanın” varlığı gerekmektedir. Çokkültürcülüğün yaşama geçirildiği bir toplum, farklılığı bir aykırılık, bir sapma olarak değil, aksine toplumsal yaşamın zenginleşmesine olumlu bir katkı olarak gördüğü için demokratik ve çoğulcudur. Demokratiktir; “çünkü böyle bir toplum içinde tüm vatandaşlar ortak olarak paylaşmış oldukları “insan olma erdemi” temelinde aynı formal-yasal haklara sahip bireyler olarak düşünülür.” Çoğulcu olmasının sebebi de; “böyle bir toplum içinde aynı vatandaşların farklı kültürel kimliklere sahip olduğu ve bu bağlamda ayrıştıkları kabul edilerek, “kültürel farklılık erdemi” temelinde de hareket eden çokkültürlü bir toplumsal yaşamın varlığı olumlanır.”<sup>114</sup>

<sup>112</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 149.

<sup>113</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 152.

<sup>114</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., ss. 157-158.

Habermasian sorgulayıcı demokrasi kuramına referans gösterilerek, kamusal yararın kamusal alan içinde kimlikler arası diyalog yoluyla formüle edilmesi; bu diyalogun örgütlenme biçiminin “ötekine karşı eleştirel sorumluluk” ilkesi temelinde düzenlenmesi agonistik kamusal alanın çoğulculuğun yaşama geçirildiği mekân olmasını sağlamaktadır.<sup>115</sup>

Keyman, Antonio Gramsci'nin “eski ölüyor fakat yeni doğmamakta” saptamasının, 1930'larda kaleme alınmasına rağmen, bugün hem toplumsal hem de uluslararası ilişkilerde yaşanan belirsizlik durumunun anlamlı ve tutarlı bir ifadesi olduğunu dile getirir.<sup>116</sup>

### 1.4.3. Çokkültürlülükle İlgili Kavramsal Çerçeve

Uluslararası sorunların ister gelişme ya da barış, isterse güvenlik bağlamında olsun “teknik sorunlar” olarak görülmesi ve bu sorunlara insan faktörünü katmayan “teknik çözümler” aranması, başka bir deyişle belli bir araç-amaç anlayışının sorun çözücü mekanizma olarak kabul edilmesi modernite sorununu gündeme getiriyor.<sup>117</sup> Farklı kimliklerin farklılıklarının tanınmayıp, egemen kimliğin “ötekisi” konumuna indirgenmeleri anlamına gelir. Ashley'e göre realizmin yaptığı, ataerkil ve Avrupa merkezci bir Uluslararası İlişkiler kuramı yaratmaktır.<sup>118</sup>

Egemen kurumun tam üyeleri olan kişiler, bir hükümetin “koruması altında” yer aldıkları hâlde “tam üyelik” haklarından yararlanamayan kişilerden ayrılır. Kadınlar, köleler, hizmetkârlar ve vasıfsız erkekler, Hristiyan olmayanlar ve beyaz olmayan ırkların mensupları tarihsel olarak egemen kurumun ve vatandaşlık projesinin dışında tutulmuştur. Bu kitleye üye olanlar Kant'ın ünlü sözleri ile salt “devlete ek”tirler.<sup>119</sup> Günümüzde bu “ek”lerin ulaştığı boyut, salt bir ek olarak kalmalarını zorlaştıracak düzeydedir. Her geçen gün çokkültürlülük talepleri genişleyip çeşitlenmekte ve baskın toplumsallık kültüründe yer edinmelerinin güçleşmesi sebebi ile çokkültürlülük düzenlemelerinin gerekliliği gündeme gelmektedir.

<sup>115</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 163.

<sup>116</sup> Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, age., sf. 171.

<sup>117</sup> Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, Eralp, Atilla(Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, ss. 227-261.

<sup>118</sup> Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, age.

<sup>119</sup> Benhabib, Seyla, age., sf. 55.

Liberal uluslararası hükümlerinde devletlerin resmi eşitliği giderek, insan haklarına riayet edilmesi gibi ortak değerlerle ilklerin ve yasal kurulların taahhüdüne ve demokratik özgür iradeye saygı gösterilmesine bağlı hale geliyor.<sup>120</sup>

1820-1830'lu yıllardan itibaren, insanlığın farklı, birbirine karşı geçirimsiz, kapasiteleri bakımından eşitsiz ırklardan oluştuğuna dair görüş, bilimsel bir hakikat olarak çok genel bir kabul görmüştü.<sup>121</sup> Fakat bunun bu şekilde olmadığı, tarihsel fenomenler, içinde yaşadığımız dönemlerdeki kültürel dağılımının zenginleşmesi ve birbirlerini etkileyerek çeşitlenmesi tarafından ortaya konulmaktadır.

Mevcut olarak belirgin şekilde kriz içinde olan dört çokkültürlülük durumu vardır: Fransa'daki entegrasyon politikasının çok sıkı şekilde düşünülmesi; Amerika'daki erime potası (*melting pot*) diye bilinen çok kültürlülüğü idare şekli; Kanada'da, kültürel ve etnik farklılıklarla ulusal birlik sağlanırken, Kanada Haklar ve Özgürlükler Anlaşması'ndaki uygulamaların sınırlandırılması; İngiltere'de de etno-kültürel toplulukların entegrasyonunu düzenleyen sivil toplum sebebi ile çıkan sosyal politikaya olan itirazlar.<sup>122</sup>

Avrupa'da çoğu ülke 1) vatandaşlarının büyük çoğunluğu tarafından paylaşılan yaşayan bir tarihsel kimliğe sahiptir; 2) bu kimlik başka bir yerde konuşulmayan merkezi bir konumdadır ve daha geniş küreselleşmiş dillerin baskısı altındadır ve 3) bu kültürün ve yaşam tarzının geleceği ile ilgili korkular depreşebilmektedir.<sup>123</sup> Kanada'daki çokkültürlülük, Almanya'daki gibi sadece politik bir slogan değil, ayrıca çok karmaşık ve çok katmanlı yapılarda, değerlerde ve günlük yaşamdaki bir politik sistemdir. Almanya'daki çokkültürlülük, bütünleşmeyi teşvik eder.<sup>124</sup>

Çokkültürlülük manifestosu pek çok formda görülebilir: Öncelikle çokkültürlülük bir emrivaki (*fait accompli*) şeklinde, demografik gerçekliklere dayanan günümüz sosyal yapısını sunar. Sosyal gerçekliklerin heterojen durumudur. Kökensel, fenotip, kültürel çeşitliliklerdeki çok önemli verilere dayanır. Çokkültürlülük bir ideoloji, bir doktrin olarak ekonomiye, siyasete ve sosyal sistemlere etki eder. Yeni bir moral düzen olarak,

---

<sup>120</sup> Benhabib, Seyla, age., sf. 50.

<sup>121</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 75.

<sup>122</sup> Dicko, Abdourahamane, "Debate on the Multiculturalism: Issues and Particularism", *Asian Social Science*, Cilt 7, Sayı 1, Ocak 2011, ss. 32-37. Modeller arasındaki farklar için bu makale incelenebilir.

<sup>123</sup> Taylor, Charles, "Interculturalism or multiculturalism?", *Philosophy and Social Criticism* 38(4-5), 2012, ss. 413-423.

<sup>124</sup> Törne, Lars von, "Multicultural Misunderstandings Impressions from a Canadian debate and a few lessons for German", *International Journal*, Cilt 63, Sayı 3, Yaz 2008, ss. 553-565.

toplumu sosyokültürel eşitlik yoluyla zorlar. Çokkültürlülük siyasette ve hukukta ekonomik, politik ve sosyal eşitsizliklere karşı bir duruş belirleme üzerine bir manifestodur. Çokkültürlülük köken, cinsiyet ve yaş gibi farklılıklara dayalı ayrımcılıklarla mücadele eder. Çokkültürlülük toplumun tüm alanlarına (eğitim ve medya gibi) etki eder. Toplumlardaki segmentler arasındaki eşitliği, Öteki tanımına yoğunlaşarak sağlamaya çalışır. Tüm farklılıkların hiyerarşik olarak düzenlenmesinden ziyade eşit olarak düzenlenmesi gerektiğine yoğunlaşır.<sup>125</sup>

Gerçekte Çokkültürlülük çeşitlerinde temel demokratik ve liberal prensiplerle çatışmaların olması sürpriz olmamalıdır. Çokkültürlülük sert (*hard*) ve naif (*soft*)\* olarak ayrılabilir. Örneğin, Charles Taylor genel liberal prensiplerden feragat eder görülebilir ve böylece bu sert çokkültürlülük durumu olarak sayılır.<sup>126</sup> Taylor kültürü, verili haldeki kültürel toplulukların devamı olarak görür. Kültürel topluluklar, Taylor'a göre, üyelerine onların kimliklerini sağladıkları için korunmayı hak ederler. Kültürlerin korunması noktasında geliştirilen evrensel perspektifte, bir kültürün prensiplerinin diğerleri karşısında korunmasını ve Ötekinin kültürel değeri bulunduğunun kabul edilmesine dayanır. Kymlicka'nın çalışması bunun için örnek teşkil eder. Kültürel grupların devamının üyelerinin özgürce yaşamının devamı için gerekli olması sebebi ile kültürlerin korunması gerektiğine vurgu yapar. Baskın olmayan kültürlerdeki bireylerin asimilasyon tehlikesi barındırması sebebi ile sorunlar yaşadığına işaret eder.<sup>127</sup>

Bu iki ayrımı ortaya çıkaran temel çizgi toplulukçular ve bireyciler arasındaki mücadeleden çıkar. Bütüncül yaklaşım sergileyen -sert- Çokkültürlülük taraftarları ile alt yapılara –etnik gruplar, ulusal azınlıklar, göçmenlerin yarattığı ortamda ortaya çıkan gruplar, bireyler, vb- daha fazla önem veren -naif- Çokkültürlülük taraftarları arasında bir ayrım ortaya çıkmıştır. İlki metodolojik olarak sabit bir resim analizi taraftarı iken, ikincisi daha çok süreçsel ve değişken bir bakış açısı ortaya koyar. Dolayısı ile ikincisi ilkinin göre daha esnek ve kapsayıcı bir tutum sergiler.

---

<sup>125</sup> Qin, Xiao-lei, age.

\* Kymlicka'nın belirttiği liberal bir Çokkültürlülük teorisi de naif çokkültürlülük için örnektir. Aynı başlıkta incelenmiştir. Liberalizm, demokratik ilkeler, insani güvenlik vd. ile üst düzeyde uyumlu olan mevcut modeldir.

<sup>126</sup> Stjemfelt, Frederik, "Liberal Multiculturalism as Political Philosophy: Will Kymlicka", Illinois: *The Monist*, Cilt 95, No. 1, 2012, ss. 49-71.

<sup>127</sup> Tempelman, Sasja, "Constructions of Cultural Identity: Multiculturalism and Exclusion", *Political Studies* XLVII, 1999, ss. 17-31. Detaylı bir karşılaştırma ve ayrıca Parekh'in kentsel (*civic*) çokkültürlülük yaklaşımı hakkında da bilgi edinmek için bu makale incelenebilir.

Çokkültürlülüğün tanımlanması ile ilgili problemleri üçlü bir sınırlama yaparak aşılabilir: 1) çokkültürlülük toplumda fenomen olarak gözlenen bir durumdur, 2) çokkültürlülük devletin politikasıdır, 3) çokkültürlülük farklı kültürlerle karşı karşılaşılmalı bir tartışmada form veya etik pozisyonudur.<sup>128</sup>

Çokkültürlülük tanımlanırken kullanımlar şu şekildedir: Kymlicka için, İnsan Hakları'nın düzenlenmesinden gelen bir çeşit moral teoridir; Hollinger için, “geleneksel Batılı yaklaşım ile birey, özgürlük ve bireyin hakları üzerine siyaset ideolojisi ile ilgili olan mücadeledir”; Herring için, “ekonomik bir stratejidir”; “Avustralya ve Kanada’da, marjinal seslerin ve perspektiflerin eğitimde” (Nussbaum) ve “medyada” (Corte’s) adapte edildiği açık seçik ve yasal yaklaşımdır.”<sup>129</sup> Farklı ele alınma biçimleri olsa da Çokkültürlülük temelde farklı toplumsallık kültürlerinin yaşam alanları noktasındaki bir mücadeleye işaret eder.

Öne çıkan en önemli sorun, “sosyal birliğin ve gelir eşitliğinin/adaletinin kültürel olarak farklı topluluklara, herhangi bir şekilde kültürel farklılığın meziyetine zararlı maliyet olmadan nasıl sağlanabileceği” sorusuna süreklilik sağlayacak yanıt bulmaktır.<sup>130</sup> Çokkültürlülük’ü bir bilmece olarak ele alan Baumann’ın bu bilmecenin çözümüne dönük ifadeleri önemlidir. Baumann, haklar ile ilgili yaklaşımların –sivil haklar, etnik kimlik hakları, dinsel eşitlik hakları- karıştırılması durumunda Çokkültürlülük bilmecesine çözüm sunmanın imkânsızlığına işaret etmektedir.<sup>131</sup> Burada vurgulanmak istenen nokta hakların parçalı bir yapı içinde ele alınmasından ziyade, birbirinin yerine kullanılmadan bütüncül\* olarak incelenmesi ve ona göre uyarlamalar yapılması gerekliliğidir.

Çokkültürlü bilmecenin ilk köşesinde özellikle modern devlet ya da Batılı ulus-devleti olarak anılan devlet yer almaktadır. Bu; genelde dini ya da etnik, yurttaşlıkla ilgili ya da

<sup>128</sup> Turner, Bryan S. ve Berna ZenginArslan, “Shari’a and legal pluralism in the West”, *European Journal of Social Theory* 14(2), 2011, ss. 139-159.

<sup>129</sup> Voyer, Andrea, “Disciplined to diversity: learning the language of multiculturalism”, *Ethnic and Racial Studies*, Cilt 34, No. 11, Kasım 2011, ss. 1874-1893.

<sup>130</sup> Adachi, Satoshi, “Social Integration in Post-Multiculturalism: An Analysis of Social Integration Policy in Post-war Britain”, *International Journal of Japanese Sociology*, 2011, No. 20, ss. 107-120.

<sup>131</sup> Baumann, Gerd, age., sf. 19.

\* Nitekim bu tezde de çokkültürlülük bilmecesine yanıt aranırken, hakları yatay olarak bütüncül şekilde ele alınmanın yanında, dikey boyutta da –uluslararası sistem, devletler, alt gruplar ve bireyler- bütüncül bakmak amaçlanmıştır. Bir fraktal (geometrinin lineer olmayan sistemler için sunduğu bir yaklaşım. Bir fraktalda da bir şekil ne kadar ekleyerek büyütülürse veya çıkarılarak küçültülürse de aynı görüngünün ortaya çıkacağı temeline dayanır) mantığında, en küçük parçanın en geniş parçayı etkileyecek dönüşümlere yol açabileceği ve tersi değişimlerin de mümkün olduğu kabulü üzerinden hareket edilmiştir.

cinsel, tarihsel ya da mitolojik olsun hangi farklılık yapısı üzerinden kimin bir azınlık\* olarak belirleneceğini belirler.<sup>132</sup>

Çokkültürlülüğün ikinci kesişim noktası, etnisitenin kültürel kimlikle aynı olduğu düşüncesidir. Kişinin yaşamını belirleyen şey, o kişinin kendine ait olarak benimsediği kültür ya da kültürlere göre yaptıkları ve tutumlarıdır. İşte bu nedenle, etnisite kültürün araç olduğu bir algı ve irade meselesi ya da algı ve iradenin araç olduğu bir kültür meselesidir.<sup>133</sup>

“İrk” teriminin kendisi yalan yanlış bir on dokuzuncu yüzyıl kurgusu, “etnisite” ise varsayılan biyolojik anlamı ile bunun yirminci yüzyıl sonu fotokopisidir. İnsanlar arasındaki genetik farklılıklar\*\* bildiğimiz kültürel farklılıklara neden olamayacak kadar küçüktür. Sosyal Bilimler’de “kaygan kimlik” ya da “bağlamsal etnisite”den bahsedilir. Etnik kimlikler, bu yüzden zaman içinde donmuş etnik kimlik belirlenimlerinden başka bir şey değildir.<sup>134</sup> Kimlikler zaman içinde donmuş halde bulunmazlar; dönemin şartlarına göre hayata dair pratiklerde olsun, anlam boyutunda olsun dönüşüme uğrarlar. Kimliğe dair her şey –dış görünüşe dair kabuller, ideolojiler, vs- zamanla değişir dönüşürler; hatta kaybolabilirler.

Çokkültürlü üçgenin üçüncü köşesi iki nedenden dolayı dindir. Dinler, yaşam ve ölüm, iyi ve kötü, kazanma ve başarısızlık ya da başka bir deyişle yaşamın anlamı ve ahlâkı gibi görece soyut konularla ilgilidir.<sup>135</sup>

Çokkültürlü toplum üç beş sabit kültürel kimlikten oluşan bir yamalı kumaş değil, birbirini kesen ve her zaman durumsal olan karşılıklı kimliklendirmelerin oluşturduğu esnek bir ağdır. İkincisi ise, kültürü bir kurallar envanteri yerine söylemsel bir süreç olarak düşünecek olursak, hangi kültürlerin geçerli olarak tanınabileceğini hangilerinin ise reddedilebileceğini seçmekten sakınılabılır. Tanınması gereken şu veya bu

---

\* Çünkü Wesphalian düzenin kuruluşundan bu tarafa, modern devletin evrimi, Kendi ve Öteki arasındaki sınırları belirleme üzerine kuruludur. Bu tanımlamalar hem Kendi içindeki toplumsal dokuları tanımlar ve şekillendirirken hem de Ötekine dair tanımlamaları ve Ötekine karşı uygulanacak politikaları evrimleştirir.

<sup>132</sup> Baumann, Gerd, age., sf. 25.

<sup>133</sup> Baumann, Gerd, age., sf. 27.

\*\* İnsanların gen haritasının çıkarılması ile haritaların %99 oranında benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ayrıca deneysel psikolojinin ortaya çıkışı sonucu davranışların değiştirilebileceği ortaya çıkmıştır. Nörolojideki bazı zihinsel süreçlerin haritalanmasına imkân veren gelişmeler, bireylerin bilgi haritalarının değişimine göre sinaps bağlantılarının şekillendiği veya yok olduğu görülmüştür. Kültür denilen çerçeve de tamamı ile zihindeki bilgi şemaları ile ilgilidir.

<sup>134</sup> Baumann, Gerd, age., sf. 28.

<sup>135</sup> Baumann, Gerd, age., sf. 28-29.



somutlaşmış kültür değildir. Bunun yerine, tüm kimliklerin diyalog boyutlu doğası ve sonuç olarak farklı kültürel kimliklendirmelerin çokkültürlü bir toplumda birbirlerinin somutlaşmış sınırlarını kesebilmesi ve er ya da geç bunun olmasıdır.<sup>136</sup>

Çokkültürcülük, geniş kesimlerin övgüsünü kazandı ve ırkçılık karşıtı çevreler ve toplum çalışmasının resmi ideolojisi haline geldi. Kültürel görelilikten doğan ve bütün kültürlerin eşit değerinde olduğunu öne süren düşünceye sırtını dayadıkça yaygınlaştı.<sup>137</sup>

Kymlica ve Taylor, Amerikan liberalizminin ve aşırı toplulukçuluğun yönelttiği eleştirilerden sonra, aynı zamanda hem bütün yurttaşların eşitliğini hem de onların kültürel özgüllüklerinin kamu tarafından kabul edilmesini sağlayacak, siyasal meşruluğu ve toplumsal örgütlenmeyi kapsayan bir ilke üstünde düşünmeye çalıştılar ve böylelikle, onlara göre gerçekten bütünleşmiş ve demokratik bir toplum yaratılabilecekti.<sup>138</sup>

Tarih boyunca azınlık haklarını kabul etmemiş olmanın sonucu fetih ve sömürgeleşme, zorunlu asimilasyon ve adaletsizlik olmuştu. Bundan böyle inkâr ve ihmâl edilen haklar tanınmadan hakiki demokrasiye ulaşmanın imkânsız olduğu bir dönemin içinde bulunmaktadır.<sup>139</sup>

Taylor'a göre modern bir demokraside genel iyinin desteklendiği paylaşılmış değerler ve hedeflerin önemli olduğu belirtilir. Vatandaşın kimliklendirilmesinin bununla ilişkili olduğunu öne sürer.<sup>140</sup> Taylor, kültürlerin istikrarlı olmasının, zamana karşı dayanıklı olmasının, olgunlaşmasının ve çoğu insan tarafından onların tanınmasının kabul edilebilir olarak çerçevenmesinin gerektiğini önerir. Taylor, kültürün, müşterek iyinin bireylerin kendi kimliklerini keşfetmelerini sağlaması sebebi ile değerli olduğunu ileri sürer.<sup>141</sup> Taylor özet olarak Kymlica'nın felsefesine karşı çıkar ve bireyin değil kolektifin öncelikli olduğunu öne sürer.<sup>142</sup> Taylor'ın iddialarına karşı genel olarak

---

<sup>136</sup> Baumann, Gerd, age., sf. 119-120.

<sup>137</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 407.

<sup>138</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 532.

<sup>139</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 533.

<sup>140</sup> Redhead, Mark, "Charles Taylor's Deeply Diverse Response to Canadian Fragmentation: A Project Often Commented on but Seldom Explored", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 36:1, Mart 2003, ss. 61-83.

<sup>141</sup> Dharmoon, Rita, "Shifting From 'Culture' to 'the Cultural': Critical Theorizing of Identity/Difference Politics", Oxford: *Constellations*, Blackwell Publishing, Cilt 13, Sayı 3, 2006, ss. 354-373.

<sup>142</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 536.

yapılan itiraz, iddialarının nesnelleştirici, homojenleştirici olduğunu ve kültürel grupları hayati kıldığını.<sup>143</sup>

“Toplulukçu düşünürlerin hedefiyle liberallerinki aynıdır. Aynı siyasal birlik içinde çeşitli tarihsel ortaklaşmaların demokratik yoldan bütünleşmesi. Felsefi karşıtlıkları bir yana, liberaller ile toplulukçuları karşı karşıya getiren alan hedefler değil siyasal stratejilerdir.”<sup>144</sup>

Habermas modernite projesini “bitmemiş bir proje” olarak niteler. Bunun nedeni de modernitenin vermiş olduğu iki sözden –ilerleme ve özgürlük, ya da kapitalist teknolojik gelişme ve demokrasi- sadece birini gerçekleştirdiği fakat diğerini tutmadığıdır. Modernite ilerlemeyi gerçekleştirirken, özgürlük ve demokrasiyi geri plana itmiştir.<sup>145</sup>

Habermas, liberal ve topluluksal teori yaklaşımlarının tarafsız bir kamusal alan sunmasını söylerken; evrensel olarak paylaşılmış, tanınan ve bağdaştırılan kültürel farkların bir kültürü desteklemek için birleştirilebileceği ve çeşitli gruplar arası iletişim kurulmasını sağlayabileceği bir demokrasi projesi tasviri yapar. Çokkültürlülükle ilgili yaklaşımlar arasında günümüzdeki durum, politik ve yasal konular üzerinde normatif sorunlar üzerine yoğunlaşır. Habermas’ın yaklaşımı hem liberal hem topluluksal yaklaşıma karşı kritik bir bakıştır. Liberalizm devleti farklılıklara karşı renk körü olmayı varsayar. Herkese kendi yaşam alanlarında özgürce hareket eşitliği sunar. Herkese kendi kimliklerinin gelişimi için kollektif kimliklerden bağımsız olarak değişiklik yapmada eşit haklar verir. Toplulukçuluk da insan haklarını savunur, fakat devlete bu konu ile ilgili ödün verir ve eğer gerekli görürse kimlik değişimi ve iyileştirilmesi süreçlerine devlete müdahale sorumluluğunu verir. Örneğin, ulusal, etnik, kültürel veya dinsel azınlıkların yaşamsal olarak tehdit edildiği veya sarsıldığı durumlarda müdahale beklenir. Habermas’ın konumunu betimlemenin bir yolu, liberal ve toplulukçu yaklaşımlarda evrensel yapısal prensipler ve siyasi toplulukların tikelci içeriklerin ilişkilendirilmesi ile olur. Habermas, Liberalizme karşı herhangi bir topluluğun yasal düzeninin etik olarak doyurulmuş şekilde (*ethically impregnated*) sürdürülmesini öne sürer. Toplulukçuluğa karşı da, anayasal devlet dikkatlice paylaşılan politik kültür ve ortak sivil kimlik ile ilgili, altkültürlere ve kollektif kimliklere kültürel

<sup>143</sup> Hirvonen, Onni, “Taylor and the problem of recognizing cultural groups”, *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, Cilt 13, Sayı 1, Nisan 2012, ss. 109-124.

<sup>144</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 538.

<sup>145</sup> Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, age.

üyelikteki eşit haklar ve siyaset içinde eşit varolmanın gerekliliğini sağlamaları gerektiğini gündeme getirir.<sup>146</sup>

### 1.5. Will Kymlicka'nın Çokkültürlülük Teorisi

Kymlicka'nın terimleri kullanımı üzerine kapsama dönük açıklamaları sonrasında teorisini incelemek, daha anlaşılır olması ve karmaşaya yer vermemesi için gereklidir. Teorisi, belli durumlar üzerinden çok kültürlülük sorunlarına açıklayıcı olabilecek yanıtlar ve modeller sunması üzerine kuruludur. Ama başlangıç olarak belirtmek gerekir ki Kymlicka'nın teorisi –kendisinin de ifade ettiği gibi- her ülke için genel olarak aynı şekilde uygulanabilir olmaktan uzaktır. Her ülkedeki çok kültürlülük durumu farklı değişkenlere sahiptir ve yanıtlar oralardaki durumlara ve tarihsel hafızaya göre farklılıklar arz edecektir. Teorisiyle ilgili eleştirilen noktalar ve bölümün sonundaki Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük Yaklaşımı ile ilgili başlıkta, Kymlicka'nın Çokkültürlülük teorisindeki ilgili yerlere gönderimler yapılmıştır.

Kymlicka'nın Çokkültürlülük Teorisi'ni kavramsal karmaşa yaşamadan anlamak için öncelikle kitabında kullandığı kavramları nasıl tanımladığı üzerine olan kısımlara değinmek gerekmektedir. Duruma göre farklı anlamlara gelebilen terimlerin farklı anlamlarda yorumlanmasının önüne geçebilmek için kitabında kavramları tanımlayarak tezini inşa etmiştir.

Kymlicka teorisinde, Liberal bir Çokkültürlülük Teorisi önerirken, insanların toplumsallık kültürü edinmelerinde ortaya çıkan engeller üzerinde durmuş ve çokuluslu ve çok etnikli devletler ve göçmen grupları ile ilgili olarak çerçeveyi sınırlandırmıştır. En başta belirtilmesi gereken bir husus, çokkültürlülük sorunları, sadece çoketniklilik ve çokulusluluk veya göçmenlik durumları ile sınırlandırılmaz. Çünkü bireylerin ve alt grupların ve hatta bazı durumlarda toplumun genelinin, kendi toplumsallık kültürünü yaşayabileceği alanlar bulabilmesinde sorunlar çıkabilmektedir. Örneğin, bir ülkenin asli unsurları \* bir süre sonra kendi toplumsallık kültürlerini yaşayabilecekleri alanların

---

<sup>146</sup> Habermas, Jürgen, "ADDRESS: Multiculturalism and the Liberal State", *Stanford Law Review*, Cilt 47, Sayı 5, Mayıs 1995, ss. 849-853.

\* Kuruluş döneminde bir arada ülkenin kurulmasını sağlayan unsurlar ve ülkenin kurulduğu topraklarda önceden bulunan topluluklar. Örneğin ABD'de yerli Kızılderililer kâşiflerden önce de oradaydı. Ama sonrasında kendi toprakları üzerinde yeni ve hariçten gelen egemenliklerin ortaya çıkması ile, Kızılderililer kendi toplumsallık alanlarının çok daralması ile karşı karşıya kalmışlardır. Ya da bugün Arap Devrimleri sürecinde, devrim öncesi dönemde halkın meşru toplumsallık alanlarına büyük oranda sahip olamamaları, egemene karşı ayaklanmayı

daraldığını, kaybolduğunu görebilmektedirler. Ya da bir grup veya birey hâkim topluma dâhil olsa bile, farklı kültürel etkileşimler sonucu, bir süre sonra hâkim kültürde ihtiyacı olan toplumsallık kültürüne yer açabileceği bir alan bulmakta sorun yaşayabilmektedirler. Zamanla gelen iktidarların politikaları ve sıra-dışı uygulamalar hâkim toplumsal grubun dâhi toplumsal yaşam alanlarını sınırlandırabilmektedir.

Kymlicka'nın, Liberal Çokkültürlülük Teorisi oluştururken kullandığı temel terimler nelerdir? Bu terimler nelere işaret etmektedir?

Bu terimler, Kymlicka'nın tanımları doğrultusunda tablolaştırılarak "Tablo 1"de gösterilmiştir. Sırayla bunları yukarıdaki sorular çerçevesinde açıklamak gerekiyor.

*Liberal*<sup>147</sup> terimi daha özgürlükçü ve adalet merkezli bir bakış açısı öne çıkarılarak ele alınmıştır. Serbest piyasa yandaşları da *liberter* olarak bahsedilmiştir. Bu ayrımla Kymlicka, özgürlük ve adalet ile ilgili aksaklıkların giderilmesi gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

*Çokulusluluk*, burada da ulus tanımını daha önceden kendi yönettiği bir devlete sahip olma ön koşulu ile sınırlandırmaktadır. Dolayısı ile uluslararası hukuktan gelen ulusların kendi kaderini tayin hakkı gibi yasaların referans gösterilerek, mevcut devletlerin parçalanmasını önleyip ve çoğunluğun kazanımlarının da korunabilmesini sağlama gibi bir kazanım da sağlamaktadır. Eğer Kymlicka "bir devlet kurmuş olma şartından" bahsetmeseydi, ifadelerine referans verilerek, kendisinin "ulus" olduğu iddiası ile birçok azınlığa, alt gruplara kendi kaderini tayin hakkı (genelde yeni bir devlet kurulmasına gönderme yapılarak) üzerinden, karmaşaların çıkmasına yol açılabilirdi.

*Çoketniklilik* kavramı ile ulus kavramı dışında kalan ve göçler temelli yeni kültürel grupların ortaya çıkmasına göndermede bulunur.

*İç kısıtlamalar ve dış korumalar* ise Kymlicka'nın önerdiği koruma mekanizmalarıdır. İç kısıtlamalar yolu ile bir toplumsallık kültürüne ait bireylerin ve alt grupların, başka bir toplumsallık kültürüne aidiyet hissetmesi ile ortaya çıkacak olan, bunlara karşı

---

getirmiştir. Uzun dönem bu ülkelerde belli ailelerin yönetimi, dikta rejimi söz konusuydu. Fakat oradaki toplumun dayanma noktasının aşılması Arap Devrimleri ile giderilmeye çalışılmaktadır.

<sup>147</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 14-15. Kymlicka, "Liberal" dediği şeyin en yakın karşılığı, İtalyanca'daki *progressistas* terimi olduğunu söyler: sekülerizm, demokratikleşme, fırsat eşitliği; kadınların, etnik ve dışsal azınlıkların, dezavantajlı ve baskıya uğrayan diğer grupların sivil haklarının korunmasından yana, benzer bir tür ılımlı sol yaklaşımı temsil etmektedir.

uygulanacak baskı ve ayrımcılığın önüne geçme amaçlı kullanılır. Örneğin, dinsel, cinsel, kültürel, vb. aidiyetlerde değişiklik ile farklı bir toplumsallık alanına aidiyet hissetmesi ile ortaya çıkabilecek durumlardır. Fakat Kymlicka, daha çok bu mekanizmayı çoketniklilik ve çokulusluluk hakları eksenli ele almıştır. Dış korumalar ise iç kısıtlamalardan farklı olarak, belli bir toplumsallık kültürüne sahip olan grupların daha etkili bir üst toplumsal grup tarafından sınırlandırılmaması, onların yaşam alanlarının temin edilmesine dönük bir mekanizmadır.

*Çokkültürlü devlet*, bünyesinde farklı kültürel grupların birbirleri ile uyum içinde birbirlerinin yaşam alanlarını kısıtlamadan yaşayabilmelerine imkân sağlayan ve buna süreklilik kazandıran devlettir. Çokkültürlü devlette kapsayıcı bir adalet teorisi inşa edilirken, tarihsel geri plana, anlaşmalara, zorlama veya gönüllülük şeklinde katılımların olup olmamasına göre yapılar farklılık arzedecektir. Ama bu adalet teorisinin en temel noktası, hem gruplar arası hem de bireyler arası ilişkilerde özgürlüklerinin sınırının, diğer bir özgürlüğün sınırının başladığı yere kadar olması gerekliliğidir. Gruplar ve bireyler arasında ayırım yapılması gereken bir nokta varsa eğer, bu nokta, bir grubun/bireyin Ötekinin toplumsallık alanına yaşam hakkı tanıyıp tanımamasına göre şekillenmelidir.

*Gruplara özgü haklar* ile özyönetim hakları, çoketniklilik hakları, özel temsil hakları kastedilmektedir. Bunlar daha çok kolektif haklar mantığında ele alınarak çözüme kavuşturulabilecek sorunlardır. Tek başına bireysel sivil haklar olarak ele alındıklarında sorunun toplumsallık kültürü boyutu geri planda kalmaktadır. Liberal bir azınlık hakları teorisinde, ne kolektif haklar ne de bireysel haklar birbirinin önüne geçmeden uyumlu şekilde uygulanmalıdır.

Kymlicka'nın teorisi kültürcülük ve liberalizm arasında orta yol olarak görülür. Kymlicka, liberal olarak meşrulaşmış üç tür grup hakkı arasında ayrıma gider: 1) Kendini yönetme hakkı 2) Çok etniklilik hakları (örneğin İngiltere'de Sihlerin motorsiklet kullanırken dinsel inançlarında sarık takma zorunluluğu olması sebebi ile kask takma yükümlülüğüne istisna uygulanması.) ve 3) Grup temsili noktasındaki haklar (örneğin pozitif ayrımcılık veya özel parlamento kotası).<sup>148</sup>

---

<sup>148</sup> Stjemfelt, Frederik, age. 1. ve 3. noktalar özellikle ulusal azınlıklarla ilgilidir. 3. ve -özellikle- 2. noktalar göçmenler içindir.

**Tablo 1:** Kymlicka'nın kullandığı temel terimler ve açıklamaları

TERİM	TANIM
<b>liberal</b> <sup>149</sup>	daha çok özgürlükçü ve adalet merkezli yaklaşım
<b>çokulusluluk</b> <sup>150</sup>	daha önce kendini yöneten, toprak esasına göre yoğunlaşmış kültürlerin daha büyük bir devlet bünyesine dahil edilmelerinden doğar
<b>çoketniklilik</b> <sup>151</sup>	bireysel ve ailesel göçlerden doğar
<b>iç kısıtlamalar</b> <sup>152</sup>	bir grubun kendi bireysel üyelerinin özgürlüklerini grup dayanışması ya da kültürel arılık adına sınırlama durumu ile ilgili
<b>dış korumalar</b> <sup>153</sup>	bir grubun azınlığın bağımlı olduğu kaynakların çoğunluk kararları karşısında savunmasız kalmamasını sağlamak üzere, grup üzerinde büyük toplum tarafından uygulanan ekonomik ya da politik gücü sınırlama
<b>çokkültürlü devlet</b> <sup>154</sup>	bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa oluşan devlet türü
<b>gruplara özgü hak biçimi</b> <sup>155</sup>	özyönetim hakları, çoketniklilik hakları, özel temsil hakları
<b>toplumsal kültür</b> <sup>156</sup>	hem kamusal hem de özel alanları kucaklayarak, üzerine sosyal, eğitsel, dinsel, eğlenceye ilişkin ve ekonomik hayat dâhil olmak üzere tüm insan etkinliklerinde anlamlı hayat tarzları sağlayan bir kültür

Kymlicka liberal temelli grup hakları için dört argüman listeler: 1) “gerçek eşitlik”in farklı gruplar arasında farklı şekilde davranılarak sağlanması (kültürel olarak dezavantajlı olan veya topluma tam olarak katılım sağlama yeterliliği/kapasitesi olmayanları da göz önüne alan argüman). 2) Tarihsel özel haklar (özellikle ulusal azınlıklarla ilgili, çok etnikli gruplar için değil). 3) Kültürel çeşitliliğin Kendi\* içinde iyi olduğu yönünde düşünce (Kymlicka bu argümanla ilgili biraz şüphecidir) ve 4) Entegrasyonla desteklenmiş toplum birliği.<sup>157</sup>

Gruplara özgü hakları örneklendirerek açıklamak gerekirse;

<sup>149</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 14-15.

<sup>150</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 32.

<sup>151</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 32. Çoketniklilik ve çokulusluluk ayırımına gidilmesinin gerekliliği öncelikle Çokkültürlülük için gerekli olan bütüncül bakış sebepli olması yanında, sorunun tespitinin daha net yapılabilmesi amaçlıdır. Ayrıca Kymlicka teorisini bu iki ayırım üzerine yoğunlaştırmıştır.

<sup>152</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 33.

<sup>153</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 33.

<sup>154</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 49.

<sup>155</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 61.

<sup>156</sup> Kymlicka, Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Ebru Kılıç (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Eylül 2006, sf. 481.

\* Kendi ve Öteki ayırımı bloklaşmalarla belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle modern devletin kuruluşu döneminde, egemenin sınırlarını belirginleştirme ve merkeze bağlılığı sağlama amacı ile Kendi'ne dair pozitif algılar yaratırken, Öteki'ne dair negatif temellendirmelere başvurmuştur/başvurmaktadır. Kendi-Öteki ayırımı bu eksenle ele alınmaktadır.

<sup>157</sup> Stjemfelt, Frederik, age.

1. Özyönetim hakları: çoğu çokuluslu devlette, yapıyı oluşturan uluslar kültürlerin tam gelişimini sağlamak ve insanların çıkarlarını en iyi gözetmek üzere, belli bazı politik özerklik ya da toprak esasına dayalı yargı biçimleri talep etme eğilimi taşır.<sup>158</sup>

2. Çoquetniklilik hakları: Son otuz yıldır göçmen grupları, kendi etnik miraslarının bütün özelliklerini terk etmeleri ve mevcut kültürel norm ve âdetlere asimile olmaları gerektiğini varsayan “Anglo-uyum” modeline başarıyla karşı durmaktadırlar. Bu karşı duruş öncelikle ana toplumdan gelecek önyargı ya da ayrımcılıktan korkmaksızın kendi özgürlüklerini özgürce ifade etme talebi biçimini almıştır. Bu, Walzer’in belirttiği gibi, “siyasetin, dinden ayrılması gibi, milliyetten de ayrılması” talebidir.<sup>159</sup> Britanya’daki Yahudi ve Müslümanlar pazar günleri işyeri kapatma ve hayvan kesim düzenlemelerinden muaf tutulmak istiyorlar; Kanada’da yaşayan Sihler yalnızca kendi sarıklarını giyebildikleri için, motosiklet kaskı takma zorunluluğundan ve polisin resmi kıyafet giymesi kuralından kendilerinin muaf tutulmasını istiyorlar; Amerika’daki Ortodoks Yahudiler askeri hizmetleri süresince yarmulka giyme hakkı talep ediyorlar; ve Fransa’daki Müslüman kız çocukları başlarını örtmek zorunda oldukları gerekçesiyle okul kıyafet yönetmeliklerinden muaf tutulmak istiyorlar.<sup>160</sup>

3. Özel temsil hakları: Ulusal azınlıklar ve etnik gruplarla ilgili geleneksel meseleler ya özyönetim ya da çoquetniklilik hakları olmakla birlikte, etnik olmayan öteki gruplar kadar bu gruplar da özel temsil hakları fikrine giderek artan bir ilgi duyuyorlar.<sup>161</sup>

*Toplumsallık kültürü* ile işaret edilen durum, bir bireyin ve grubun kendi varlığını anlamlandırdığı, kimliğini yaşayabildiği sivil ve kamusal alanların varlığının bulunduğu toplumsal alanlardır. Sosyal, eğitsel, dinsel, eğlenceye ilişkin ve ekonomik hayata dâhil olmak üzere tüm insan etkinliklerinde anlamlı hayat tarzları sağlayan bir kültüre işaret eder. Kymlicka *kültürü* “ulus” ya da “halk” ile eşanlamlı kullanmaktadır; yani,

<sup>158</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 62.

<sup>159</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 66.

<sup>160</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 67.

<sup>161</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 68.

“kurumsal bakımdan az çok tam, belli bir toprak parçası ya da yurttta yaşayan, ayrı bir dili ve tarihi paylaşan, soy bağları olan bir cemaat olarak”<sup>162</sup> ele almaktadır.

Kymlicka'nın kullandığı terimleri ve teorisinin işaret ettiği sorunlardan bahsettikten sonra teorisinin nasıl şekillendiğine değinilmektedir. Kymlicka, İnsan Hakları temelli yaklaşımlarda eksik tutulan noktalara değinmekte ve kolektif hakların bunlarda eksik kalan noktalara yanıt verecek şekilde entegrasyonunu ele almaktadır. Bütüncül olarak bu sorunların birbirini etkilediğini ve ayrı düşünölemeyeceğine vurgu yapmaktadır. Bireysel hakların –bireyin bir grup/topluluk bünyesinde bulunması sebebi ile- kolektif haklar dikkate alınmadan eksik kalacağına yoğunlaşır.

Kültürel azınlıklarla ilgili belli bazı en önemli ve tartışmalı sorunlara hakkaniyetli bir çözüm bulmak için, “geleneksel insan hakları ilkelerine azınlık hakları teorisi eklenmesi gerektiğini” söyler.<sup>163</sup> Kymlicka, teorisinde, iki grubu temel alır; çok uluslu devlet bünyesindeki azınlık konumundaki ulusal grupları ve çok etnikli devletlerdeki farklı etnisiteye sahip grupları.

Çoketniklilik durumunda, göçmenlerin gelişmiş ölkelere göçmesinde, kendi ekonomik ve sosyal refahını arttırma çabası önemli bir etkidir. İşsizlik, eğitim, sağlık konularında eksiklerini giderme amacı güden göçmenler, bu sorunlarını çözdükleri noktada başka bir sorun baş gösterir; toplumsallık kültürünü yaşama sorunu. Kaynak ölkede göçmenin çevresi, temel refah düzeyi ve sosyal alanlar noktasında belli oranda yeterli olsa da, göç ettikleri ölkede bu alanlara sahip olmamaları kimlikle özdeşleşen sorunları gün yüzüne çıkar. Çünkü insanlar etkisini arttıran sorunları çözme yönünde daha girişkendir ve o sorunlara yoğunlaşırlar. Kendi ölkelerinde farkında olmadıkları kimliksel sorunlar, göç ettikleri ölkede karşılarında yükselir. Örneğin, “İngiltere’de Sihlerin inançları gereği sarık takma talepleri, Fransa’da Müslüman kadınların okullarda başörtüsü takma istekleri” gibi örneklerle kendilerini gösterirler.

Ulusal azınlık konusunda ise benzer şekilde önceden kendilerine ait bir egemenlik altında yaşam sürerlerken işgal, savaş, anlaşma, sömürgeleşme, kolonileşme gibi sebeplerle kendi egemenliklerinin kendilerinden olmayan uluslara geçmesi sonucu toplumsallık kültürü sorunları ile karşılaşılırlar. Bunların sorunları etnik gruplarınkine nazaran daha derindedir. Çünkü mevcut egemenin geçmişteki durumu objektif ve eleştirel olarak ele alıp ona göre yeni düzenlemeler yapması gerekebilir. Örneğin ulusal

<sup>162</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 49.

<sup>163</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 31.



bir egemenliğin egemenlik devri gönüllü olarak mı yoksa zorlamayla mı olmuştur? Anlaşmalar yapılırken tarafların yeterli temsiliyetleri sağlanmış mıdır? Vesikalara ulaşım mümkün müdür? Bu gibi sorulara verilecek yanıtlar, bir ulusal azınlığın mevcut durumuna dönük yapılacaklar konusunda bir yol haritası sunabilir. Tarihsel boyutunda verilere erişimin mümkün olmadığı veya tarihsel bir anlaşma ortamının bulunmadığı durumlarda, ulusal azınlıklarla ilgili konular eşitlik argümanı üzerinde ele alınacaktır.

Kymlicka'nın belirttiği ulusal azınlıklar ve etnik grupların sorunları genel olarak "toplumsallık kültürüne erişimleri bakımından bir engele takılmaları"<sup>164</sup> sorunlardır. Azınlık hakları bir grubun öteki gruplar üzerinde tahakküm kurmasına izin vermemelidir. Başka bir ifadeyle, liberaller gruplar arasında eşitliğin ve gruplar içinde özgürlük ve eşitliğin sağlanması için çaba harcamalıdır. Eğer liberalizm dünyanın birçok yerinde anlamsız kalmaktan kurtulacaksa, bu haklara yer vermelidir.<sup>165</sup>

Özgürlük, her şeyden önce, toplumsallık kültürümüz tarafından sağlanan hayat biçimlerini keşfetme ve yeniden gözden geçirme yetimizdir.<sup>166</sup> Liberalizm fırsat eşitliğine –yani, mahkemeler, devlet hizmetleri ve demokratik kurumlar kadar eğitsel ve ekonomik fırsatlara eşit erişebilme şansına- bağlılık temelinde yükselir; ama böylesi bir eşitliği mümkün kılan şey ortak bir dilin ve kurumların bütün topluma yayılmasıdır.<sup>167</sup> Toplumsallık kültürüne aidiyetin önemini ciddiyete almak gerekir ve insanlar için yaşayan toplumsallık kültürü içinde özgürlüğü ve eşitliği imkânsız kılan herhangi bir öneri, liberalizmle tutarlı değildir.<sup>168</sup>

Kymlicka, teorisinin amacını şu şekilde özetler, "...liberal azınlık hakları teorisinin amacı göçmenlerin bütünleşmelerinin adil koşullarını belirlemek ve ulusal azınlıkların kendilerini ayrı toplumlar olarak korumalarını sağlamaktır."<sup>169</sup>

### 1.5.1. Kymlicka'nın Teorisine Yöneltilen Eleştiriler

Joseph Carens ve Irish Young tarafından önemle vurgulanmış bir itiraz ara durumlarla ilgilidir. Kymlicka'nın yaklaşımı, tarihleri, mevcut nitelikleri ve gelecek özlemleri çok farklı olan iki paradigmatik durum –gönüllü göçmenler ve devlet çatısı altına sokulmuş ulusal azınlıklar- üzerinde duruyor. Ancak gerçek hayatta çeşitli düzeylerde kültürel

<sup>164</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 308.

<sup>165</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 294.

<sup>166</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 302.

<sup>167</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 302.

<sup>168</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 302.

<sup>169</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 305.

kalıntılar taşıyan ve kurumsal tamlık gösteren gruplar yelpazesi yok mudur? Kymlicka'nın ortaya attığı türden liberal ilkeler temelinde bir azınlık hakları teorisi geliştirmeye ilişkin genel fikri kabul etsek bile, dünya Kymlicka'nın çizmek istediği türden ayrımlar çizemeyeceği kadar karmaşık değil midir? Young'ın belirttiği gibi, Kymlicka'nın teorisi “aşırı kategorik”tir, hâlbuki etnik-kültürel grupları akış halinde bir “süreklilik” olarak düşünmek gerekir.<sup>170</sup> Bu tezde de Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük Yaklaşımı neden gereklidir sorusu üzerinden Kymlicka'nın teorisinde eksik bulunan ara durumların geri planda kalması ve süreklilik içinde ve kapsayıcı olacak şekilde ele alınma sorunu bir ölçüde giderilmeye çalışılmıştır.

Bihikhu Parekh ve Rainer Forst tarafından vurgulanan ikinci itiraz daha temele ilişkindir ve teorinin bizatihi normatif temelini sorgulamaktadır. Liberal değerlerin etnik-kültürel ilişkilerde adaletin sağlanması için tatmin edici bir temel sağladığını neden öngörmemiz gerekir ki? Nihayetinde, liberalizmin kendisi kültürel bir ürün, bir grubun kültürünün tarihsel gelişmesi değil midir? Liberalizmi –özellikle, özerkliğe ayrıcalık tanıyan liberalizm biçimini- dayatmanın Hristiyanlığı dayatmaktan ne farkı vardır.<sup>171</sup> Ayrıca liberal ve feminist düşünürler çokkültürlülüğe, toplulukçu değer ve idealleri meşrulaştırması ve tolere etmesi ve ataerkil baskı altındaki kadınlar gibi toplum kurallarına uyumsuz bireylerin ve politik karşıtların baskısı sebebi ile eleştirir ve saldırırlar.<sup>172</sup>

Kymlicka'nın ikinci itiraza dönük yanıtı da şu şekildedir:

... dünyada ilk kez “çokkültürcülük” adının kullanıldığı politikalara konu olan grupları, yani, 1970'lerde Kanada ve Avustralya'daki göçmen gruplarını düşünün. Bu gruplar zaten politik bir sistemle gayet iyi bütünleşmiş ve sistemin temel liberal demokratik yönelimine tamamen uyum sağlamışlardı. ... Parekh'in Batı'daki azınlık gruplarının “genel olarak” liberal olmadıkları iddiası, bence, çok bariz biçimde yanlıştır.<sup>173</sup>

Ayrıca ikinci itiraza yanıt olarak, dünyada genel olarak liberal temellere sahip bir demokrasinin mevcudiyeti ve genel kabul görmesi, ister istemez çokkültürlülük sorunlarının çözümüne dönük bir teoride liberal yaklaşıma uyumlu olmayı gerektirir. Batı'daki çokkültürcülüğün ana meselesi, liberal demokratik ilkelerin meşru olup

<sup>170</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 305.

<sup>171</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 305.

<sup>172</sup> Kaul, Volker, “Multiculturalism and the challenge of pluralism”, *Philosophy and Social Criticism* 37(4), 2011, ss. 505-516.

<sup>173</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 311.

olmadıkları değil, Kymlicka'nın da belirttiği gibi, bunların “nasıl yorumlandığı”<sup>174</sup> ile ilgilidir.

Dış korumalar ancak ve ancak, belli bir grubun üyelerinin maruz kaldığı dezavantajlar ve zayıflıkları gidererek, *gruplar arası eşitliği ve adaleti ilerlettiği müddetçe* meşrudur.<sup>175</sup> Gruplar arasındaki eşitliği ve adaleti ilerlettiği müddetçe meşrudur ifadesi şuna işaret eder; azınlığa karşı olan dezavantajlı durumu ortadan kaldırmaya çalışmak gerektiğini vurgularken, tersine oluşacak duruma da karşı çıkması gerekmez mi? Yani, çoğunluğun gayri meşru şekilde dezavantajlı duruma düşeceği duruma da karşı çıkmayı. Kymlicka'nın teorisini temellendirdiği insani idealler bakımından ele alındığında bu soruya şu şekilde yanıt verilebilir: Çokkültürlülük teorisi üzerinden sorun oluşturan noktaların temelinde grupların bir toplumsallık kültürüne erişmeleri bakımından bir engelle takılmaları bulunmaktadır. Bir şekilde ana toplumsal kültür sebebi ile kendi toplumsallık kültürlerini yaşayamayan gruplar –belli bir ulusal kimliği barındıran veya etnik çeşitlilik yoluyla genel toplum içinde bulunan gruplar, bunlardan farklı olarak belli kültürel etkileşimler yoluyla değişmiş, dönüşmüş ya da yeniden inşa edilmiş farklı gruplar- için toplumsallık kültürlerini onurlu ve âdil bir biçimde yaşamaları talep ediliyorsa, benzer mantıkla bu ortam yaratılırken, çoğunluk toplumunun kendi onurunu zedelemekle sonuçlanacak politikalara gidilmemesi gerekir. Eğer bu durum olursa, azınlığın çoğunluğa tahakkümü olarak karşımıza çıkan ve büyük toplumun bir arada yaşama dürtüsünü zayıflatan bir sürece dönüşür. Bıçak sırtı olarak tabir edilebilecek bu durumda, tarafların samimi bir şekilde taleplerinin konuşulabilmesi, bunlara uygun düzenlemelerin yapılabilmesi, azınlıklar ve farklılaşmış kültürler için yaşam alanları yaratılırken, mevcut çoğunluk kültürünün kimliğini tanımlamada kullandığı temel değerlerinin, bu süreç için kurban edilmemesi gerektiği bir durumdur. Uyum noktasını bulma sürecinde temele, tüm tarafların insani onurunun korunması alınıp, onun üzerinden müzakereler yönlendirilmelidir.

Yöneltilebilecek bir eleştiri de toplumsallık kültürü terimini kullanırken azınlıklar, etnik gruplar ve göçmenlerle sınırlı tutmasıdır. Hakikatte baskın olan kültür de bir toplumsallık kültürüdür. Ve sürdürülebilir bir Çokkültürlülük politikası için baskın olan kültürlerin de denkleme katılıp, diğerleri ile birlikte eş değerde değerlendirilmesi ve agonistik alanda adil bir paylaşımın sağlanması gerekir.

<sup>174</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 312.

<sup>175</sup> Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, age., sf. 235.

## 1.6. Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük Yaklaşımı

Bu başlık bölümüne eklenirken düşünülen nokta, uluslararası sistem, aktörler ve bireyler boyutundaki değişikliklerin birbirini etkileyebildiği gerçeği etkili olmuştur. Bu sebeple gerçeklik olarak karşımızda bulunan çok kültürlü ortamın, Kymlicka'nın dediği gibi "nasıl idare edilebilir" hale getirilebileceği sorusuna yanıt aramaktır.

Kozmopolit adaletin dünyada üstlenmesi gereken en önemli ödevlerden biri, tam kapsamlı insan hakları uygulamasının bireyleri de içine alacak şekilde genişletilmesini ve bazı kişilerin, grupların sadece statüleri sebebi ile suçla ilişkilendirilmesine bir son verilmesinin sağlanmasıdır.<sup>176</sup>

20. Yüzyıldaki teknolojik gelişmeler ve ekonomik sistemdeki düzenlemeler sınırların anlamının azalması sonucunu ortaya çıkarsa da, halkların birbirlerine olan önyargılarının ve olumsuz Öteki algılarının yıkılmasını sağlayamamıştır.

İdeal Çokkültürlü toplumda ve onun sivil kültüründe herhangi bir birey veya kategori mahkeme ve polis tarafından koruma dışında değildir.<sup>177</sup> Yani ideal bir çokkültürlü toplumda, meşru devlet şemsiyesi altında korunmayı hak etmeyen herhangi bir grubun/bireyin olmamasına işaret eder. Her farklı oluşum, diğer oluşumların yaşam alanlarını gasetmediği sürece meşru korunma hakkına sahip olmalıdır.

Siyaseten, çoğulcu toplumlarda farklı gruplar farklı derecede politik güçlere sahiptir. İdeal bir Çokkültürlü toplumda her birey ve grup aynı hak ve -oylama veya başka şekilde- politik uygulamalara sahip olduğu varsayılır. Bu durum çatışmayı göz ardı tutmaz, fakat hiçbir grup veya birey kendini hükümetin kendisine dönük çatışma uygulaması durumuna da maruz kalmaz.<sup>178</sup> Kimlik seçenekleri veya idealleri, bireyin kim olduğu hakkındadır. Bireyler otomatik olarak bunları seçmezler; organizasyonların, birliklerin esnek araçlara sahip olup olmamasına göre belli kimliklere yönelirler.<sup>179</sup> Çokkültürlü toplumda yasadışı olması gereken tek fikir sistemleri, bireylerde veya gruplarda fırsat eşitsizliğini dayatan sistemler olmalıdır.<sup>180</sup>

<sup>176</sup> Benhabib, Seyla, age., ss. 176-177.

<sup>177</sup> Rex, John, age., sf. 17-19.

<sup>178</sup> Rex, John, age., sf. 19.

<sup>179</sup> Rex, John, age., sf. 27.

<sup>180</sup> Rex, John, age., sf. 28.

Gestaltçı teoriye göre, “bütün, parçaların toplamından fazlasıdır”.<sup>181</sup> Bunu şu şekilde yorumlamak yanlış olmayacaktır: Parçaların tek tek toplanması ile elde edilecek toplam, bütünlük hali sağlandığında iki farklı duruma evrilme gösterir. İlki uyum içinde ve adil bir şekilde bir arada yaşandığı durumdur. İkincisinde ise parçaların bir kısmının kendini gerçekleştirme ortamı bulamamasına rağmen durumun bütüncül olarak devam etmesi durumudur. İlk durumda bütün haldeki durumun kapasitesi (toplum için güç, farklılıkların yarattığı güzellik vb.) parçaların ayrı ayrı toplamından elde edilecek durumdan fazlasıdır. İkinci durumda ise bütün, parçaların toplamından azını ifade eder. Bu önermeyi sistem, aktörler ve bireyler üzerinden kısaca açıklamaya çalışalım.

İkinci durumda, uyumlu ve adil bir düzende yaşayan toplumlarda, çatışma (ekonomik, siyasi veya silahlı) olma riski ve bu sebeple, toplumsal kapasitenin kendi iç gerilimlerle tüketilme ve dolayısı ile topyekûn bir inkişaf yerine kendi içindeki bölünmüşlükler sonucu daha alt düzey bir kapasite görülmesi durumu ortaya çıkacaktır. İlk durumda ise, parçalı yapıyı sürdürmek için harcanacak kaynakların toplumun geneli için kullanılması durumu ortaya çıkacağından parçaların tek tek toplanması ile elde edilebilecek ilerlemenin çok üstünde bir getiri söz konusu olacaktır.

Gerçeklik üzerine yapılan söylemler yoluyla birbirlerini dönüştürürler. Dönüştürme düzeyi etki alanlarının kapsamına bağlı olarak değişiklik gösterir. Devletler, uluslararası kuruluşlar, ulusal sivil toplum kuruluşları, ülkelerdeki toplumlar ve bu toplumların içindeki grupların tercihleri ve gerçekliğe ilişkin algıları, eleştirel bakış açısı (özellikle inşacılık\* ve post-yapısalcılık\*\*) ile bakıldığında, birbiri ile etkileşim halindedir.

Kymlicka'nın teorisinde “iç kısıtlamalar” ve “dış korumalar” şeklindeki mekanizma ile etnik gruplar ve ulusal azınlıklar için adil ve eşitlikçi bir düzenin mümkün olabileceğinden bahsedilmektedir. Carens ve Young'un belirttiği eleştiri yerindedir.

---

<sup>181</sup> İşsevenler, O. Vahdet, “Suç Kavram ve Teorisine Dair Bir Deneme”, *İÜHFİM*, Cilt LXX, Sayı 2, 2012, ss. 51-58. Yazarın makalesindeki 8 numaralı dipnotta bulunmaktadır.

\* *İnşacılık (constructivism)*, sosyal gerçekliğin ve sosyal bilginin inşa edildiğini öne süren sosyal bilimler görüşüdür. Bilinen uluslararası ilişkiler kuramları gibi bir yapıya sahip olmaktan ziyade, meta düşüncel analiz aracı olarak görülebilir. Mustafa Küçük'ün “Uluslararası İlişkilerde ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak” adlı makalesi ontolojik ve epistemolojik detaylar için incelenebilir. Küçük, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak”, *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 9 (2) 2009, ss. 771-795.

\*\* *Yapısalcılık (structuralism)*, dilbilime dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Kelimelerin, gerçek dünyayı yansıtan ve insan zihninde oluşan algılamalara göre anlam kazandığı üzerine kuruludur. Kelimeler karşılığını gerçek dünyada değil, zihinlerde bulur. Anlamlar tamamen yapaydır (*arbitrary*). Söylemin yarattığı gerçekliğe yoğunlaşır. Detaylı bir açıklama için; Konar, Arup Kanti, “Originators of (Post) Structuralism: A Search for New Truth”, *IUP*, 2011, ss. 14-21.

Gerçekte çok kültürlü ortamın bileşenleri sadece ulusal azınlıklar ve etnik gruplardan oluşmazlar. Dolayısı ile tam anlamıyla uyumlu ve adil bir “çok kültürlü küresel ortam”ın oluşturulabilmesi, diğer toplumsallık kültürü seçenekleri -günümüzde kendini herhangi bir mevcut toplumsallık kültürüne bütünleştirememiş bireyler veya topluluk haline gelememiş gruplar- ve yeni karşılaşılabilecek toplumsallık kültürü seçenekleri - kültürlerin çeşitli yollarla etkileşime girmesi yoluyla ortaya çıkabilecek durumlar- ile ilgili değişken durumlara uyarlanabilecek bir teoriyi gerektirir.

Modern devletin kazanımlarını görmezden gelmeyip, kültürel farklılıkların devletin bünyesinde sağlanabilmesi noktasına Kymlicka'nın modellemesini nasıl uygulayabiliriz?

Kültürlerin durağan olmadığı ve dönüşebileceği gerçeği yanında, uluslararası sistem, devlet dışı aktörler ve toplumsallık kültürü bulunan grupların ve bireylerin aktör olduğu ve bunların birbiri ile etkileşim içinde bulunduğu temellendirmesi ile yanıtlamak gerekirse; uluslararası sistem, devlet ve alt unsurlar düzeylerindeki çok kültürlü taleplere yanıtlar vermek gerekir. Modern devlet yapısı varlığını devam ettirmesi için, mevcut gerçekliği büyük oranda yansıtan çok kültürlü yapıya uyum sağlayacak şekilde dönüşüm geçirmek zorundadır. Çokkültürlü bir devlet haline gelmesi toplumsal alt grupların hâkim toplum içinde varlığını sürdürmesini garanti edeceği gibi, sistemi oluşturan parçalardan biri olan devletin de varlığını devam ettirmesine ortam sağlayacaktır. Modern devletin tüzel kişiliği post-modernizm eleştirileri ile ciddi bir tehdit altında bulunmaktadır. Bu eleştirileri dikkate alarak post-modern yapıya uyum sağlayacak reformları yapma zorunluluğu altındadır. Hem kendi varlığı hem de kendisini meydana getiren unsurların varlığı için bu gereklidir. Bu dönüşüm sağlanamadığı takdirde, bünyesindeki toplumun koruyucusu halindeki modern devlet kazanımlarının da elden gitmesi söz konusu olacaktır. Bu durumda da alt yapılar (devlet bünyesindeki unsurlar), üst yapı (uluslararası aktörler) politikalarına karşı savunmasız kalacaklardır.

*Uluslararası sistem* düzeyinden bakıldığında, geçmişte oluşturulmuş ve etkisini günümüzde de devam ettiren örnekle, yapının devletlere ve toplumlara yansımaları incelenmelidir. BM kuruluş sürecinde istikrar ön plana çıkarılarak kurulan sistem, büyük devletlerin ayrıcalıklı konumunun uluslararası hukuk vasıtası ile garanti altına alındığı realist bir yaklaşım temeline yerleştirilmiştir. İstikrar uğruna adaletin kurban edilmesi o dönem için işlevsel olmuşsa da, bugün önümüzde bir çığ gibi bulunan çok

kültürlülük sorunlarını artırma sonucunda etkili olmuştur. Çünkü kurulan sistem devletlerin güvenliklerini maksimize etmesi ve dolayısı ile bunun toplumsal yansımalarının olması ile sonuçlanmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde kimliksel öznelliklere yaşam alanı açılmasının daha yoğun şekilde talep edilmesi ile genelde azınlık sorunları şeklinde karşımıza çıkan fakat temelde farklılıklara saygı ve onurlu şekilde bir arada yaşamaya ihtiyaç duyulması sebebi ile ortaya çıkan sorunlarla birleşmiştir. Bu sorunları çok kültürlülük sorunları şeklinde bir arada düşünmek daha kapsayıcı olmakla birlikte Kymlicka'nın teorisini uygulayabilmek için de zemin oluşturacaktır.

Sistemin kuruluş biçimi sistemin tüm unsurlarını (devletler, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, ekonomik kuruluşlar, hükümetler arası uluslararası örgütler, toplumun kendisi ve içindeki farklı unsurlar vd.) etkilemektedir. Bu düşünceden hareketle, uluslararası sistemin Çokkültürlü bir düzene izin verecek şekilde teorik ve hukuksal olarak yeniden oluşturulması ile uluslararası ilişkilerin (ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel vb.), ulusal azınlıklara sahip ve/veya çok etnikli toplumların bir arada, uyumlu ve onurlu şekilde yaşamaları için imkân yaratılmış olacaktır. Kymlicka'nın terimlerini kullanırsak; bir devlet için “dış korumalar”ın uygulanması, devletlerarasındaki ilişkilerde güçlü devletlerin zayıf devletler üzerinde hegemon ilişki kurmalarına engel oluşturacak etkin mekanizmaların oluşturulmasını sağlar. “İç kısıtlamalar” vasıtası ile de, devletler kendisini oluşturan toplumdaki farklılıkların bir arada onurlu şekilde yaşamalarını sağlama yükümlülüğünü üstleneceklerdir. Devlet içine yani direkt olarak topluma dönük boyutunda, Kymlicka'nın modelinin sadece ulusal azınlıklar veya etnik gruplar için değil, bunların yanında, baskın toplumsallık kültürü içinde kendine yer bulamamış birey veya grupları ve hatta baskın kültürü de kapsayacak biçimde genişletilmesini gerektirecektir.

Neden sistem düzleminde de Çokkültürlü teorinin modellenmesi gerekmektedir?

Kültürel çeşitliliğe hassasiyet gösteren bir gelişim yaklaşımı, dünyada karşılaşılan birbirine bağımlı ekonomik, sosyal ve çevre problemlerinin çözümünde anahtar rolü görecektir.<sup>182</sup> Sistem düzeyinde sürdürülebilir bir çokkültürlülük söylemi geliştirilmesi bu hedefte etken bir rol oynayacaktır.

---

<sup>182</sup> UNESCO, age.

Söylemler o kadar güçlüdür ki nesnelere, öznelere ve dünya sistemini yeniden yaratır. Bir söylem anlamlar yaratarak; kavramlar, sınıflandırmalar, benzetim ve modellemeler için söylemsel alan ortaya çıkarır. Politika yapıcılar bu alanı kullanarak kendi istediklerini “hakikât” haline veya “gerçek dışı” hale getirebilirler. Söylemler yaratılırken aynı zamanda öznenin kimliği yani Kendi ve Öteki ile arasındaki konumlandırmayı ve politik gerçekleri oluşturur. Sistem eğer Çokkültürlü teorinin uygulanmasını sağlayacak şekilde söylemlerden oluşmuyorsa, Çokkültürlülük modelinin toplumlara uygulanması da beklenen şekilde gerçekleşmeyecektir. Bulduğumuz çağ, kültürel taleplerin göz ardı edilmesinin ciddi sonuçlar doğurduğu/doğurabileceği bir çağdır. İdealist yaklaşımla kurulmuş Milletler Cemiyeti tecrübesi, karar vericileri İkinci Dünya Savaşı sonrası istikrara öncelik vermeye itmişlerdir. Bugün tarih, realist teori temelli kurulmuş olan bu sistemin dönüştürülmesi gerekliliğini önümüze getirmiştir. Aydınlanmanın ve modern devletin pozitif kazanımlarına zarar vermeden, söylemler geliştirilmesi ve karar vericilerin ve toplumların sistemdeki bu aksaklıkları, diyalog içinde ve kimlik/fark ilişkisini görmezden gelmeyecek, nasıl giderilebilir sorusuna yoğunlaşmaları gerekmektedir. Bunların yanında kriz içindeki Çokkültürlülük uygulamalarının içinde bulunduğu krizin aşılması, küresel olarak Çokkültürlülük söyleminin hâkim kılınması ile sağlanabilir.

Kültürün sabit formda tutulmasının imkânsızlığı yanında küreselleşmenin getirdiği etkiler, sürdürülebilir bir çokkültürlülük çağrısını gündeme getirmektedir. Fakat bunu tek başına yerel düzeyde gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Günümüzde yerel kavramı klasik anlamını yitirmiştir. Bugün dünyanın bir bölgesindeki bir gelişme coğrafi olarak “yerel/bölgesel” olsa da siyasi ve toplumsal olarak küresel niteliktedir. Mutlak bir yalıtılmış bir ortamın bulunmadığı çağımızda, küresellik tabanına yerleştirilmeden sürdürülebilir bir proje ortaya konulamaz.

Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük Yaklaşımı; süreçsel, kimlik/fark temelli, agonistik kamusal alana izin veren, cumhuriyet ve demokratik temelli sistem ve ülke içi politikalarda çokkültürlülüğü sağlayabilecek alt yapıyı kurmaya izin veren bir yaklaşımdır. Kimlik ve toplumsallık kültürlerinin zaman içinde değişen formlarına da izin verecek bir yapıda olacağı için süreçsel ve sürdürülebilirdir. Sabit tek merkezli tikellikleri geri plana iten ve farklı kimliklerin öznelliğini kabul eden agonistik alanlara izin verir. Üyelerinin eşitliğini ve yönetime katılımını merkeze alan ve bu yolla temsil



adaleti sağlamayı hedeflemiş cumhuriyetçi ve demokratik sistem temelli bir yaklaşımdır.

William Connolly'nin de belirttiği gibi uluslararası ilişkiler bir “ötekileştirme süreci”dir.<sup>183</sup> Sistem düzeyinde Batı merkezli ve Ötekilerin öznelliklerini yok sayıp nesne konumunda tutan ve bu meyanda politikalar üreten Öteki tanımlamalarının dönüştürülüp, Ötekinin de öznelliğini kabul edecek şekilde yeni tanımlamalara gidilmelidir.

Montesquieu'nun, “Kendi vatanım için yararlı, ancak Avrupa için zararlı bir şey bilseydim ya da Avrupa için yararlı fakat insanlık türü için zararlı bir şey bilseydim, buna bir suç gözüyle bakardım”<sup>184</sup> şeklindeki duruşunun, en üst kimliğin Avrupalılık değil de insanlık olacak şekilde güncellenip dünya politikasının merkezine yerleştirilmesi gerekmektedir.

Bu süreç her ne kadar ulus-devletin krizi üzerinden gündeme gelmiş olsa da, ulus-devleti ortaya çıkaran gereklilikler unutulmadan ve bu kazanımlar korunarak, ulus-devletin dönüşümü, onun aşılması üzerinde durulmalıdır.

Kant'çı ve Rousseau'cu bakışa göre, demokratik *self determinasyonun* anlamı, kolektif ve aynı zamanda dışlayıcı anlamda ulusal bağımsızlığın kanıtlanması ve ulusal özgürlüğün hayata geçirilmesi değildir. İçerdiği anlam daha çok, kendi kendine yasa koyma sürecine tüm vatandaşları eşit ölçüde dâhil etmektir.<sup>185</sup> Üyelerinin çıkarına aynı oranda cevap veren bir düzen, âdil ya da ahlâksal anlamda iyi bir düzendir.<sup>186</sup>

Kant'ın diliyle ifade edilirse, “eylemlerin gerçekleştirildiği dışsal alandan bir kimsenin iradesi bir başka kimseninkini sınırlandırabiliyorsa, sorumlulukların ve yükümlülüklerin ahlaki ağında birbirimize dolanmış hale geliyoruz.”<sup>187</sup> Dünyada yaşanan açlığı, çocuk ölümlerini, cehaleti, kötü beslenmenin ve uygun hijyen yöntemlerinin kullanılmamasının yol açtığı ölümleri azaltmak ve hastalıkları ortadan kaldırmak ve benzeri konular dünya topluluğu açısından uzlaşımın giderek güçlendirdiği amaçlardır. Refahın ve mal varlıklarının kalkındırma yardımı olarak yeniden paylaşımı bu tür amaçlara yönelik yollardan biri olsa da tek yöntem değildir; diğer yollar ve yöntemler arasında sürdürülebilir büyüme projeleri; küçük kredilerle yerel endüstrilerin ve

<sup>183</sup> Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, age.

<sup>184</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 441.

<sup>185</sup> Habermas, Jürgen, *‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak*, age., sf. 47.

<sup>186</sup> Habermas, Jürgen, *‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak*, age., sf. 194.

<sup>187</sup> Benhabib, Seyla, age., sf. 114.

ekonomilerin gelişimine yardımcı olunması; Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşların idaresinin özgülleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi; dünya çapında borç veren kuruluşların verdikleri kredilerin ve bağışların kriterlerinin daha şeffaf ve demokratik kılınması; zor durumda bulunan üçüncü dünya ekonomileri lehine genel borç affı çıkarılması ve zayıf ekonomileri tehlikeye sokan finans piyasası spekülasyonlarının kontrol edilmesi ve cezalandırılması sayılabilir.<sup>188</sup>

“Devletin duvarlarının yıkılması Sedgwick’in tasarlandığı gibi sınırsız bir dünya yaratmayacak, onun yerine binlerce küçük kale meydana getirecektir. Kaleler de yıkılabilir. Gereken tek şey, yerel toplulukları ezecek güçte küresel bir devlettir. Bunun ardından gelen sonuç politik ekonomistlerin dünyası Sedgwick’in tanımladığı biçimi ile köklerinden koparılmış erkeklerden ve kadınlardan oluşan bir dünya olacaktır.”<sup>189</sup> Devlet güçsüzleştirilmemeli. Sadece halklar ve bireylerin öznelliğinin de denkleme katılarak hareket edilmesi gerekmektedir.

Thomas Nogel’in ifadesi ile; “Bir kişiyi, paylaşması için yeterli sebep sunulamamış bir amaca hizmet etmeye zorluyorsanız, -amaç, sizin gördüğünüz ama onun görmediği bir şekilde onun iyiliği için olsa bile- bu kişiye salt bir araç muamelesi yapıyorsunuz demektir.”<sup>190</sup>

Daha barışçıl ve daha âdil bir dünya ve dünya ekonomisi düzenine ulaşmak, uluslararası medeni haklarını kullanabilen kuruluşlar olmadan, özellikle de, bugün daha oluşum sırasında geliştirilen kıtasal rejimler arasında mutabakat girişimleri ve yalnızca dünya çapında seferber edilmiş bir sivil toplumun baskısı altında gerçekleştirilebilen politikalar olmaksızın mümkün değildir.<sup>191</sup>

Çokkültürcülük, tek bir siyasal toplum içinde çeşitli kültürel grupların varlığını sürdürmesini açıkça onaylamanın yanı sıra, ortak bir kültürün varlığını da gerekli kılar. Tüm kültürel grupların üyeleri ortak bir siyasal arenada, kaynaklar için bireysel çıkarlar kadar grup çıkarlarının da korunması için yapılan rekabete etkin biçimde katılabilmek amacıyla ortak siyasal bir dil ve üzerinde uzlaşmış tutumlar edinmelidir.<sup>192</sup>

---

<sup>188</sup> Benhabib, Seyla, age., ss. 116-117.

<sup>189</sup> Benhabib, Seyla, age., sf. 124.

<sup>190</sup> Benhabib, Seyla, age., sf. 142.

<sup>191</sup> Habermas, Jürgen, *‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak*, age., sf. 35.

<sup>192</sup> Habermas, Jürgen, *‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak*, age., sf. 54.

Çembersel nedensellik kuramına göre, bireylerin toplumsal bir durumu algılama tarzı o durumun kendisine de yansır.<sup>193</sup> Bu kuramın uygulanışı noktasında her zaman Ötekini negatif şekilde kurma yönünde politikalar için olacak diye bir sınırlama yoktur. Dolayısı ile geleceğin ileri demokrasi formunu ortaya çıkarabilecek sürdürülebilir küresel bir çokkültürlülük yaklaşımı için gereken sosyal gerçekliğin inşasında da kullanılabilir. En başta mutlak Öteki olarak kurulmamış, Ötekinin öznelliğini de denkleme katan yeni Öteki tanımlamaları gerekmektedir.

### 1.7. Genel Değerlendirme

Öteki, tarihsel süreçte ve günümüzde görüldüğü ve gelecekte de görüleceği üzere, siyasetin her alanında öncelikli olarak belirleyici unsurdur. Herşeyin zıttıyla var olduğu gibi, Kendi de kimliğinin devamında her zaman bir Ötekiye muhtaçtır. Bireyler arası ilişkilerden, küresel boyutta güç sahibi organizasyonlara/örgütlere kadar, her öznellik, varlığını dışarıda tuttuğu bir Öteki tanımlamasına borçludur.

Öteki genel itibari ile çeşitli sebeplerle negatif olarak kurulmuştur. Köktencilüğün temelinde de yatan Ötekiyi mutlak Öteki olarak tanımlama durumu ciddi krizlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum ister istemez, taraflar arası iletişimin imkânsızlığını gündeme getirmiştir. Ta ki mutlak Öteki olarak tanımlanan tarafın öznelliğinin de bulunduğu kabul edilmesi/edilmek zorunda kılınması ile iletişim kanallarının açılmasına kadar. Kendi de Öteki de süreçsel olarak değişen kimliklere sahiptirler. Bu kimlikler –birey kimliği, grup kimliği, şirket kimliği, devlet kimliği, uluslararası bir örgüt kimliği, vs.- varlıklarını ortaya koyacakları yöntemleri belirlemede anahtar rolü görür. Ayrıca bu varlıklarını devam ettirecekleri bir yaşam alanı sağlayan kültürlere sahiptirler.

Günümüzde kültürel alanların geçirgenliği ve etkileşime girme düzeyleri artmıştır. Hâkim unsurlarca belirlenen Ötekinin tanımı, Ötekinin öznel olma durumunu geri plana itip, nesnelliğini öne çıkardığı durumlarda, Ötekinin kimliksel ve kültürel alanlarının sınırlandırılmasına yol açmıştır. Fakat günümüzde bu sınırlamalara karşı Ötekiler tarafından tepki söz konusudur. Nesneymiş gibi davranılmalarına ve belirli kalıplara sokulmaya çalışılmalarına karşı bir tepki. Çaresiz duruma düştüklerinde ciddi kayıplara yol açabilecek bir tepki.

---

<sup>193</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 35.

Çok kültürlülük gerçeğinin bu tepkilerin yoğunlaşması ile Çokkültürlülük sorunlarına evrildiği bir çağdan geçilmektedir. Uzun süredir ötelenen, görmezden gelinen bu kriz durumu, küresel ve yerel boyutta dinamiklerin harekete geçmesini gerektiren bir hâl almıştır.

Modernizmin eleştirisi ile gündeme gelen çeşitli görüşlerden öne çıkan Çokkültürlülük yaklaşımı, bu sorunların çözümünde anahtar rolü oynayabilecek potansiyele sahiptir. Fakat sadece ülke içindeki belirli durumlara yoğunlaşmış olması sebebi ile eksiklik göstermektedir. Kapsamlı Sürdürülebilir bir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımı ile, tarihsel temelleri bulunan ve sürekli güncellenerek sorunların çözümünde engel teşkil eden Ötekileştirme süreçlerinin, Ötekinin de öznelliğini kabul edecek şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir.

Bu bölümde Öteki algısının Çokkültürlülük sorunlarındaki etkisi ve günümüzdeki Çokkültürlülük krizinin çözümünde rol oynayabilecek Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımına yer verilmiştir. İkinci bölümde detaylandırılan İnsani Güvenlik yaklaşımına entegre edilebilecek Sürdürülebilir Çokkültürlülük yaklaşımı üzerinde durulmuştur.

## BÖLÜM 2: İNSANİ GÜVENLİK

İnsani Güvenlik yaklaşımı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde eksikliği hissedilen ve realizmin öne çıkarmadığı konulara yoğunlaşarak, güvenliğin insani boyutunun öne çıkarılmasını sağlamaktadır. Dünya gerçekliğinin Soğuk Savaş sonrası dönemde realizmle tek başına açıklanamıyor olması ve realizmin yanıtlayamayacağı soruların/sorunların baş göstermesi uluslararası ilişkilerdeki teorik dönüşümlerle (Eleştirel Güvenlik Çalışmaları - *Critical Security Studies, CSS*) beraber, yeni güvenlik yaklaşımlarını da gündeme getirmiştir. Güvenlik konusuna yaklaşımlardaki değişimler kimin güvenliği sorusunda da değişiklikleri beraberinde getirmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısına hâkim olan realizm temelli yaklaşımın sorgulanması ile birlikte çevre, sağlık, yiyecek, barınma gibi (realizm yazınındaki geri planda tutulan -genelde gündeme alınmayan-) *low politics* konularının da güvenlik sorunu boyutuna taşınacak şekilde bir genişleme söz konusu olmuştur. Bu bölümde de güvenliğin asıl unsurunun insan olduğu İnsani Güvenlik çalışmaları ile ilgili tarihsel gelişim, kavramsal dönüşümler ve uygulama boyutundaki yansımaları hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Çalışmada, İnsani Güvenlik yaklaşımında iki farklı açıdan bakan Kanada ekolü ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı - *United Nations Development Programme*) ekolü açıklanmış ardından kurumsal yansımalar ve BM bünyesinde ortaya çıkan gelişmelere değinilmiştir. Ayrıca Çokkültürlülük'ün İnsani Güvenlik çalışmalarına yapacağı katkılar göz önüne serilmiştir.

İnsani Güvenlik yaklaşımının ortaya çıkışı süreçselidir. Bugün, üst düzeye ulaşmamış sorunların önlenmesi ve mevcut sorunların giderilmesi gerekliliği, güvenlik çalışmalarında bu yönde bir kaymayı sağlamıştır. Bebbington'un ifadesi ile artan nüfus, iklim değişikliği, yiyecek taleplerindeki artış gibi konuların 2050'de kritik düzeye geleceği öngörüsü ile etkin ve önleyici politika yapılması ihtiyacı, yaklaşan insani sorunlar için önlem alınmasının gerekliliğini arttırmaktadır.<sup>194</sup> İklim değişikliğinin insanlık üzerindeki etkisi hızla artmaktadır. Bu durum çok sayıda güvenlik sorunu olarak yansımaktadır: su kıtlığı, yiyecek azalması, zorunlu göç, buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi.<sup>195</sup>

<sup>194</sup> Lopez-Gunn, Elena, Lucia De Stefano ve M. Ramón Llamas, "The role of ethics in water and food security: balancing utilitarian and intangible values", IWA Publishing & the Botín Foundation, *WaterPolicy*, 2012, ss. 89-105.

<sup>195</sup> Kohl, Wilfrid L., "The New Context of Energy Security Post 2003", Brimmer, Esther, (Ed), *PowerPolitics: Energy Security, Human Rights and Transatlantic Relations*, Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, 2009, s. 7.

İnsani Güvenlik sorunları sadece çevreyle ilgili sorunlarla alakalı değildir. Ekonomik dengesizlikler de derin etkiler yaratmaktadır. Dış güçlerin IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla Afrika'nın ekonomik yapısını şekillendirmedeki etkisi, sömürge yöntemleriyle paralellik kuracak kadar büyüktür.<sup>196</sup> Dünya nüfusunun yüzde beşlik bir kesiminin toplam servetin yüzde 80-90'ının elinde tutması ve bu durumda son kırk yılda kayda değer bir değişiklik görülmemiş olması dünyada bölüşüm açısından büyük ve artan bir kutuplaşma olduğuna işaret etmektedir.<sup>197</sup> Gelir dağılımındaki uçurum boyutundaki farklar, iş gücü yoğun coğrafyadaki insanların, sermaye yoğun ülkelere göç etmesi ve bu sebeple göçler sonucu ortaya çıkan toplumsal sorunlar –kriz zamanlarında göç edilen ülkedeki işsizliğin artması, barınma ve beslenme taleplerinin karşılanmasındaki güçlükler, kimlikle ilgili sorunlar, kültürel sorunlar, vd.- etkisini arttırmaktadır. Geleneksel liberaller, doğa yasalarına dayalı olan ve yoksulları asla dışlamayan bir mülkiyet hakları yaklaşımını benimsemişlerdir. Adam Smith'in “dünya ve onun olgunlaşmış bütünlüğü bütün nesillere aittir” sözleri bu açıdan anlamlıdır.<sup>198</sup>

Güvenlik kavramının Westpalian düzenin öne çıkardığı devletle değil, insanla ilişkili olacak şekilde yeniden düşünülmesini öneren yöntem ve yaklaşım olan İnsani Güvenlik, kritik ve kapsamlı tehdit durumlarından insanı koruma anlamına gelir. Ayrıca, yaşanabilen, onurlu ve geçime izin verecek şekilde alanların yaratılmasını ön plana alan bir sistem yaratma anlamındadır.<sup>199</sup>

Yarım asır önce Hannah Arendt'in haklara sahip olma hakkı, bugün İnsani Güvenlik politikaları ile işaret edilmektedir. Haklara sahip olma hakkı, sadece bir devlete üyelik ile mümkün olabilmektedir. Arendt için, hak sahibi olmayı sadece bu duruma sınırlandırmak yeterli değildir. Onun görüşü bu hakların insanlık toplumuna ait olmanın yeterli olacağı şekilde kapsam açısından genişletilmesi gerektiği yönündedir.<sup>200</sup>

En genel haliyle İnsani Güvenlik'in amacı, bireylerin herhangi bir tehdiye karşı savunulmasını amaçlamaktır.<sup>201</sup> İnsani Güvenlik klasik anlamda hak kavramının dönüşümünü sağlamak için önemli bir adımdır. Bununla beraber bireyleri öne çıkaran

<sup>196</sup> Şenses, Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yay., 2009, s. 18. 1 nolu dipnotta.

<sup>197</sup> Şenses, Fikret, age., s. 20.

<sup>198</sup> Şenses, Fikret, age., s. 32.

<sup>199</sup> Ispas, Lucian, Alin Cırdei ve Cătălin Negoescu, “The Concept Of Human Security In International Relations”, *Revista Academiei Fortelor Terestre*, No. 1, 2011, ss. 11-19.

<sup>200</sup> Oman, Natalie, “Hannah Arendt's ‘Right to Have Rights’: A Philosophical Context for Human Security”, *Journal of Human Rights*, 2010, ss. 279–302.

<sup>201</sup> Neag, Mihai Marcel ve Daniela Coman, “Dimensions of The Human Security Concept”, *Revista Academiei Fortelor Terestre*, No. 1, 2010, ss. 124-128.

şekilde yoğunlaşması bazı soruları akla getirmektedir. Bireyi merkeze alması, ister istemez Çokkültürlülük haklarının geri planda bırakılıp bırakılmadığı sorusunu akla getirmektedir. Bununla ilgili detaylandırma İnsani Güvenlik Yaklaşımına Çokkültürlü Bakışın Gerekliliği ile ilgili başlıkta yapılmaya çalışılmıştır.

Belirgin olarak iki farklı noktaya yoğunlaşan İnsani Güvenlik yaklaşımı bulunmaktadır. İlk UNDP'in formülü olan ve ihtiyaçların sağlanmasının garantisi (*freedom from want*) olarak ifade edilen temel insani ihtiyaçların ekonomik, sosyal, sağlık, beslenme ve çevresel açıdan sağlanmasına işaret etmektedir. İkincisi ise korkulardan emin olma (*freedom from fear*) olarak ele alınan, İnsani Güvenlik Ağı'nın aktiviteleri ile ilişkili olan ve insanların günlük yaşamında korkuya kaynak teşkil eden tehditlerin önlenmesine dönük yaklaşımdır.<sup>202</sup> Bunlar İnsani Güvenlik Çalışmalarının Şekillendirilmesi başlığında ele alınmıştır. Ayrıca çalışmanın sonunda Çokkültürlülük yaklaşımının İnsani Güvenlik yaklaşımına entegrasyonunun sunabileceği katkılar üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

## **2.1. Kavramsal Çerçevenin Oluşumu ve Tarihsel Evrimi**

### **2.1.1. İnsani Güvenliğin Teoride Öne Çıkışı**

Güvenlik günümüz modern ve post-modern dünyasının anahtar faktörüdür.<sup>203</sup> Güvenlik tanımlarının değişimi, iç-dış politikaları yönlendirmiştir. Güvenlik kavramı, kapsamı genişleyerek ve derinleşerek değişmiştir. Realist temelli güvenlik yaklaşımından küresel boyutta insani güvenlik yaklaşımına doğru bir genişleme mevcuttur.

Şekil 1'de güvenlik kavramının dört temel boyutundaki değişimler gösterilmektedir. İlk boyut, referans nesnesi, kimin güvenliğinin garanti edilmesi gerektiğini gösterir. Bu nesne devlet olarak başlamış, toplum, birey ve insanlık şeklinde genişleme göstermiştir. İkinci boyut ise konu alanıdır. Güvensizliğin görüldüğü politik alanlara işaret eder: Askeri, ekonomik, çevresel ya da insani. Üçüncü boyut, güvenlik teriminin söz konusu olduğu alan ile ilgili olan boyuttur: Ulusal alanda mı, bölgesel ya da küresel alanda mı uygulanacağı sorusunu yanıtlar. Dördüncü boyut ise, tehlikenin kendisi ile ilgili kavramlaştırmaya işaret eder. Tehdit ve risk boyutlarında veya kırılganlığa/bölünmeye

<sup>202</sup> Krause, Keith, "Towards a Practical Human Security Agenda", *Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper*, No 26, 2007.

<sup>203</sup> Daase, Christopher, "National, Societal, and Human Security: On the Transformation of Political Language", *Historical Social Research*, Cilt 35, Sayı 4, 2010, ss. 22-37.





verilmektedir. Güvenlik öznesindeki bu değişim güvenliğin boyutu, uygulanması ve sınırları ile ilgili sorularda da farklı yanıtlar verilmesini beraberinde getirir.

**Tablo 2:** Ulusal Güvenlik ve İnsani Güvenlik'in dört temel güvenlik sorusu ekseninde karşılaştırılması

Güvenlik Soruları	Ulusal Güvenlik	İnsani Güvenlik
Kimin için güvenlik?	Öncelikle devlet	Öncelikle birey
Hangi değer/sınırdaki güvenlik?	Toprakların bütünlüğü ve ulusal bağımsızlık	Kişisel güvenlik ve bireysel özgürlük
Hangi tehditlere karşı güvenlik?	Direkt olarak başka devletlerden gelen tehditler	Devletler ve devlet dışı aktörlerden gelen direkt tehditler ve diğer dolaylı tehditler.
Hangi yöntemde/anlamda güvenlik?	<ul style="list-style-type: none"> <li>Güç kullanımı güvenliğin ana aracı</li> <li>Güç dengesi önemlidir ve askeri kapasiteler üzerinden kurulur.</li> <li>Devletlerarası işbirliği kısa sürelidir ve ittifaklar söz konusudur.</li> <li>Normlar ve kurumlar sınırlı değerdedir. Özellikle askeri güvenlik anlamında.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Güç kullanımı ikinci plandadır. Öncelikli olarak işbirliği ve kozmopolit kültür argümanı kullanılır. Yaptırım, insani yönetim ve insani gelişim anahtar enstrümanlardır.</li> <li>Güç dengesi sınırlı bir yöntemdir. <i>Soft power</i> kullanımı artan önemdedir.</li> <li>Devletlerarası, NGO'lar ve uluslararası örgütler arası işbirliğinin sağlanması ve sürdürülmesi önemlidir.</li> <li>Normlar ve kuruluşlar; demokratikleşme ve kurumlardaki temsilciler aracılığı ile etkinliğin artırılması önemlidir.</li> </ul>

**Kaynak:** Bajpai, Kanti, "Human Security: Concept and Measurement", *Kroc Institute Occasional Paper* #19:OP:1, Ağustos 2000.

Dünyanın bugünkü durumunu yaratan bizler, aynı yolla dünyayı farklı bir formda yeniden şekillendirebiliriz.<sup>207</sup> Küresel ve yerel boyutta "insan"ı başlangıç öznesi olarak alan güvenlik çalışmaları anlamındaki İnsani Güvenlik,<sup>208</sup> bu yeniden şekillendirme de rol oynayabilecek yol haritaları\* sunabilir.

Tarihi ve felsefi temellere bakıldığında İnsani Güvenlik görüşü liberal gelenekte iki konuyu temel alır: bireylerin karşılıklı hak ve görevleri ile egemen kurumların bu hak

<sup>207</sup> Roberts, David, *Global Governance and Biopolitics, Regulating Human Security*, London ve New York: ZedBooks, 2010, s. 3.

<sup>208</sup> Roberts, David, age., s. 160.

\* Sürdürülebilirliğin getirdiği değişken taleplere de yanıt verebilme potansiyeli söz konusudur. Küresellik ile de sistem düzeyine genişletecek Çokkültürlü bakış ile sistemin içindeki unsurlar ve alt yapıya da bunun uygulanabilir olmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımı ile beraber mümkün olabilir. Birinci Bölümdeki ilgili başlık incelenebilir.

ve görevlerin korunmasını ve sağlanmasını garanti edecek durumda olması. Kısaca İnsani Güvenlik, kaçınılmaz ve kompleks bir şekilde vatandaşların birbirleriyle ve devletle ilişkileri hakkındadır.<sup>209</sup> Dahası İnsani Güvenlik, devletin sorumluluğu altına girmeyen insanların (vatandaşlık hakkına sahip olmayanlar) da güvenlik sorunları bağlamında konu edilmesini sağlar.

**Tablo 3:** UNDP ekolü ve Kanada ekolünün İnsani Güvenlik yaklaşımlarının karşılaştırılması

Güvenlik Soruları	UNDP ekolü	Kanada ekolü
Kimin için güvenlik?	Öncelikli olarak birey	Öncelikli olarak birey, ayrıca devlet güvenliği de önemlidir.
Hangi değer/sınırdaki güvenlik?	Kişisel güvenlik ve iyi yaşam koşulunun sağlanması ve bireysel özgürlük	Kişisel güvenlik ve iyi yaşam koşulunun sağlanması ve bireysel özgürlük
Hangi tehditlere karşı güvenlik?	Direkt ve dolaylı şiddet; büyük oranda dolaylı şiddete karşı, özellikle ekonomik ve çevresel faktörler kaynaklı.	Direkt ve dolaylı şiddet; büyük oranda doğrudan iki düzeydeki şiddete karşı: ulusal/toplumsal ve uluslararası/küresel.
Hangi yöntemde/anlamda güvenlik?	İnsani gelişimin desteklenmesi: hakkaniyetli şekilde temel ihtiyaçların sağlanması, küresel toplumun tüm düzeylerinde kapsamlı demokrasi ve katılım	İnsani gelişimin desteklenmesi: küresel normlar ve kurumlar (yönetişim) yanında gerektiği yerde gücün ve yaptırımın kolektif kullanımı

**Kaynak:** Bajpai, Kanti, "Human Security: Concept and Measurement", *Kroc Institute Occasional Paper* #19:OP:1, Ağustos 2000.

İnsani Güvenlik'e iki önemli katkı söz konusudur: İlki UNDP bünyesinde sunulmuştur. İnsani gelişim çabalarının basit makroekonomik gelişim yerine bireyin refahını hedef alacak şekilde sürdürülmesi gerektiğine yapılan vurgudur. İkincisi ise, Kanada hükümeti ve çeşitli Kanadalı akademisyenler tarafından Orta Güçler Girişiminin (*Middle Power's Initiative*) başlamasını sağlayarak sunmuştur. Fark olarak devleti de güvenlik nesnesi olarak alıp, İnsani Güvenlik sorunlarına doğrudan müdahale ve gerekirse kolektif güç kullanımını da gündeme getirir.<sup>210</sup> "Tablo 3"te ise aynı soruların yanıtlarının, iki farklı İnsani Güvenlik yaklaşımı geliştiren ekoller tarafından verilen cevapları noktasında karşılaştırılması mevcuttur. İki ekol arasında göze çarpan en belirgin fark Kanada ekolünün güç kullanımına izin veren güvenlik argümanlarına da yer veriyor olmasıdır.

<sup>209</sup> Krause, Keith, age.

<sup>210</sup> Bajpai, Kanti, "Human Security: Concept and Measurement", *Kroc Institute Occasional Paper*, #19:OP:1, Ağustos 2000.

### 2.1.2. İnsani Güvenlik Çalışmalarının Şekillendirilmesi

1941’de ABD Başkanı Roosevelt konuşmasında dünyanın her yeri için dört temel özgürlükten bahsetmiştir: konuşma özgürlüğü, tapınma/ibadet özgürlüğü, korkulardan emin olma ve ihtiyaçların karşılanması. <sup>211</sup> 1994 İnsani Gelişim Raporu’nda, İnsani Güvenlik’in insan merkezli olduğu ve bir toplum içinde onurluca ve temel insan haklarına sahip şekilde yaşamının en önemli nokta olarak alınması gerektiği vurgulanmıştır. <sup>212</sup>

1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi’ne göre, herkese, insan olduğu için güvenlikleri garanti edilmektedir. <sup>213</sup> Vatandaş olarak bir devlete tam üye olan birey, üyelikten kaynaklanan haklara sahip ve bu sayede -en azından yasal düzenlemede-ayrımcılığa karşı bağışık ve eşitlik içinde bulunmaktadır. Bu koruma sadece devlet tarafından korunma yanında devletten de korunma hakkı verir. <sup>214</sup> Vatandaş olmamak ise bir ulusa ait olamamak, yabancı olmak ve sürgün anlamlarında değişken olarak kullanılabilir. Vatandaş kapsamında olmayınca, birey olmadığı gözle bakılıp, devletin ilgi alanı dışında kalma ve insan hakları kapsamına alınmamakla karşılaşmaktadır. <sup>215</sup>

21. yüzyıla gelindiğinde göçmenler, aleyhinde konuşulan ve kötülen Ötekiler haline gelmiştir. <sup>216</sup> İnsani Güvenlik alanı, Soğuk Savaş sonrası dönemde, sosyal ve ekonomik haklar üzerinden tüm insan hakları temelinde yeniden ele alınmıştır. <sup>217</sup> İkinci Dünya Savaşı sonrası, özellikle 1970’lerde söylem ve algı düzeyinde İnsani Güvenlik, güvenlik çalışmaları kapsamına girmiştir. <sup>218</sup>

İnsani Güvenlik Komisyonu’nun (*Commission of Human Security - CHS*) nihai raporunda belirtildiği gibi, İnsani Güvenlik’in hayati bir yönü bireylerin

<sup>211</sup> Carolan, Michael, “The Food and Human Security Index: Rethinking Food Security and ‘Growth’”, *International Journal of Sociology of Agriculture&Food*, Cilt 19, Sayı 2, ss. 176–200.

<sup>212</sup> Miltner, Barbara, “Human Security and Protection from Refoulement in the Maritime Context”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 268.

<sup>213</sup> Abuya, Edwin Odhiambo, “From Here to Where? Refugees Living in Protracted Situations in Africa”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 135-136.

<sup>214</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 5.

<sup>215</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, age., s. 5-6.

<sup>216</sup> Miltner, Barbara, age., s. 227.

<sup>217</sup> Lester, Eve, “Socio-economic Rights, Human Security and Survival Migrants: Whose Rights? Whose Security?”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 315.

<sup>218</sup> Zwierlein, Cornel ve Rüdiger Graf, “The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History”, *Historical Social Research*, Cilt 35, Sayı 4, 2010, ss. 7-21.

güçlendirilmesidir.<sup>219</sup> Yine İGK'nın vurguladığı gibi, insan hakları ve İnsani Güvenlik birbirini güçlendirir. İnsani Güvenlik belli bir durumda riske girmiş hakların tanımlanmasına yardım ederken; insan hakları da şu soruyu yanıtlar: İnsani Güvenlik uygulamaları nasıl yönlendirilmelidir?<sup>220</sup>

Fakat İnsani Güvenlikle ilgili net bir çerçeve oluşturulamamıştır. Owen, İnsani Güvenlik Komisyonu'nda 2002'de önerildiği ve 1994 UNDP İnsani Gelişim Raporu'nda da işaret edildiği kapsamda bir başlangıç tanımı önermiştir: “İnsani Güvenlik, tüm insanların yaşamını tehdit eden kritik ve kapsamlı çevresel, ekonomik, yiyecek, sağlık ve politik tehdit içeren unsurlara karşı korumadır.”<sup>221</sup>

2003 BM İnsani Güvenlik Komisyonu final raporunda ise İnsani Güvenlik'in anlamı ile ilgili olarak, hayati önemdeki özgürlüklerin korunmasına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda İnsani Güvenlik, insanları kritik ve kapsamlı tehditlerden ve durumlardan korumak, insanlara onurlu bir yaşam sağlamak anlamına gelmektedir. İnsani Güvenlik, ihtiyaçların sağlanmasının garantisi (*freedom from want*), korkulardan emin olma (*freedom from fear*) ve öz irade ile davranabilme özgürlüğü (*freedom to take action on one's behalf*) sağlama temellidir.<sup>222</sup> 3 Nisan 2000 tarihli BM Binyıl Raporu'nda<sup>223</sup> özgürlükler ile ilgili şu şekilde açıklamalar bulunmaktadır:

- İhtiyaçların sağlanmasının garantisi: Bir milyardan fazla insanın günlük 1 dolardan daha az parayla geçinmeye çalışmaları ve güvenli içme suyuna ulaşamamaları, insanlığın yarısının yeterli sağlık korumasının bulunmaması, bir grup insanın son teknolojiyi takip etme gibi endişeleri bulunurken, diğer yanda büyük bir çoğunluğun yarımkı yiyeceği yemeği bulma endişesi taşıması gibi uzayan listedeki sorunların giderilmesine işaret eder.
- Korkulardan emin olma: 1990 sonrası iç savaşların 5 milyondan fazla insanın yaşamına tehdit oluşturması ve bundan kat ve kat fazla insanın evlerini terketmek zorunda kalması; ayrıca hala kitle imha silahlarının

<sup>219</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, age., s. 33.

<sup>220</sup> Miltner, Barbara, age., s. 268.

<sup>221</sup> Benedek, Wolfgang, “Human security and human rights interaction”, Oxford ve Malden: *Blackwell Publishing Ltd.*, 2008, ss. 7-17.

<sup>222</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s XIX.

<sup>223</sup> Birleşmiş Milletler, The Role of the UN in 21st Century, NY, 03 Nisan 2000, <http://www.un.org/millennium/sg/report/state.htm>, (10 Nisan 2013).

gölgesinde yaşam sürüyor olmamızın yarattığı bir ortam bulunmaktadır. Korumanın, ülke sınırları merkezli değil insan merkezli ele alınmasına ve tehditleri önleyici mücadelelerin yapılması gerektiğine vurgu yapılır.

- Gelecek nesillere yaşanabilir dünya sağlama (*Freedom of future generations to sustain their lives on this planet*): Gelecek nesillerin bu gezegende yaşamalarının sağlanması ile ilgili olan bu seçeneğin net bir tanımlaması yapılmadığı belirtilmiştir.

Burada belirtilmesi gereken bir nokta da “*freedom from-*” şeklinde başlayan listelerin bu üçüyle sınırlı olmadığıdır. Çalışmada da ilgili yerlerde tanımlardan bahsedilirken farklı çeşitler de görülmüştür. Örneğin yoksulluktan kurtulma (*freedom from poverty*)<sup>224</sup>, siyasi baskıdan kurtulma (*freedom from political oppression*)<sup>225</sup>, organize şiddetten kurtulma (*freedom from organised violence*)<sup>226</sup> gibi koruma, bağışıklık ve muafiyet gruplandırmaları yapılabilmektedir. Bu gruplamalar her bölgede ülkede bulunan insanların ihtiyaçlarına göre ağırlık kazanmaktadır. Kimi öne çıkabilirken kimi geri planda tutulabilmektedir.

2003 yılında İnsani Güvenlik Tavsiye Masası (*Advisory Board on Human Security- ABSH*) oluşturuldu. Takip eden yılda da İnsani Güvenlik Birimi (*Human Security Unit- HSU*) BM Ofisi içinde BM aktivitelerinde İnsani Güvenlik prensiplerinin uygulanmasının takibi amaçlı İnsani İlişkilerin Koordinasyonu (*Coordination of Humanitarian Affairs- OCHA*) başlatıldı.<sup>227</sup>

2005 Dünya Zirvesi’nde İnsani Güvenlik yaklaşımı fikri, Genel Kurul’daki tartışmalar ve tanımlama çabaları ardından resmi olarak kabul edilmiştir. Mart 2008’de BM Genel Kurulu’nda İnsani Güvenlik ile ilgili tematik tartışmalar sonunda, İnsani Güvenlik, 1945 BM Sözleşmesi’nin ileri düzey yorumlamaları ile karakterize edilmiştir. İnsani Güvenlik açlık, fakirlik, silahlı çatışma, insan kaçakçılığı, çevresel yıkımlar, uluslararası terörizm ve insan hakları ihlallerini güvenlik tehdidi boyutunda bir araya getiren ve bunları bütüncül ve karşılıklı bağımlılık boyutunda ele alan bir yaklaşım olarak

<sup>224</sup> Zwierlein, Cornel ve Rüdiger Graf, age.

<sup>225</sup> Zwierlein, Cornel ve Rüdiger Graf, age.

<sup>226</sup> Nicholson, Frances, “Protection and Empowerment: Strategies to Strengthen Refugees’ Human Security”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 122.

<sup>227</sup> Tarnogorski, Rafal, “Human Security: Reactivation of an Idea?”, *The Polish Institute of International Affairs (PISM) Strategic File*, No 2, Ocak 2013.

açıklanmıştır.<sup>228</sup> Ayrıca İnsani Güvenlik, sosyal, ekonomik ve fiziksel güvenliğini kapsayan bir şemsiye olarak düşünülür.<sup>229</sup>

UNDP İnsani Güvenlik'in dört karakteristiğini şu şekilde açıklar:<sup>230</sup>

1. Evrensel bir düşüncedir ve tüm uluslardaki tüm insanlarla ilgilidir.
2. Bir bölgedeki İnsani Güvenlik konuları ve tehditleri, diğer bölgelerdeki insanları da etkiler.
3. İnsani Güvenlik, sorunun sonrasındaki müdahale yerine sorunu önleyici tedbirlerle daha kolay garanti edilir.
4. İnsani Güvenlik insan merkezlidir.

İnsani Güvenlik düşüncesine katılım, bireylerin, ailelerin ve toplulukların ihtiyaçlarının hukuk sistemi içinde cezalandırıcı yaklaşımdan uzak olarak yeniden organize edilmesini gerektirir.<sup>231</sup> İnsani Güvenlik yaklaşımı, “sektörel yerine bütüncül”, “dışlayıcı olmak yerine katılımcı” ve “tepkisellik yerine önleyici”dir.<sup>232</sup>

İnsani Güvenlik'in genel olarak nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgili 10 Eylül 2012'de BM üyeleri arasında birliktelik sağlandı. Kanada'nın pozisyonuna göre devletin egemenliği bitmemiş olmakla birlikte, vatandaşlarına hizmet etmek ve onları korumak için ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca uluslararası barış ve güvenlik ifadesinin yorumlanması bir devletin güvenliğinin diğer devletlerin güvenliği ile mümkün olabileceği şeklinde olmalıdır. Polonya ve tüm AB içinse, planlama ve uygulama boyutunda İnsani Güvenlik ilkeleri hâkim kılınması gerektiği öne çıkarılmıştır.<sup>233</sup>

## **2.2. Uygulama Boyutuna Yansıtılacak Şekilde İnsani Güvenlik Politikalarının Evrimi**

Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan İnsani Güvenlik'in garantiye alınmasının en geniş anlamda BM'nin en büyük misyonu olduğunu belirtmiştir.<sup>234</sup> İnsani Güvenlik

---

<sup>228</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, age., s. 26.

<sup>229</sup> Nicholson, Frances, age., s. 122.

<sup>230</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, age., s. 29.

<sup>231</sup> Mobley, Alan, “Decarceration Nation? Penal Down sizing and the Human Security Framework”, *Mobley/Western Criminology Review*, 2011, ss. 10-20.

<sup>232</sup> Benedek, Wolfgang, age.

<sup>233</sup> Tarnogorski, Rafal, age.

<sup>234</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, age., s. 30.

yaklaşımının dört karakteristiği BM sisteminde öne çıkarılmıştır: Evrensel, insan merkezli, karşılıklı bağımlılık ve erken önleme yaklaşımı.<sup>235</sup>

1994 BM İnsani Gelişim Raporu'nda İnsani Güvenlik kapsamının yedi alandaki tehdide göre genişletilmesi tartışılmıştır. Ekonomik güvenlik, yiyecek güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik, topluluk (*community*) güvenliği ve siyasal güvenlik.<sup>236</sup>

- Ekonomik güvenlik: Bireylerin çalışma veya kamusal güvence yoluyla temel bir gelire sahip olmalarını gerektirir. Bu kapsamda dünyanın sadece dörtte biri bu güvenliğe sahiptir.
- Yiyecek güvenliği: Tüm insanların her zaman yiyeceğe erişim için fiziksel ve ekonomik imkâna sahip olmalarını gerektirir. Toplam olarak bakıldığında yiyecek kıtlığından ziyade mevcut yiyeceğin dağıtımı ve ulaştırılması kaynaklı bir sorun vardır.
- Sağlık güvenliği: Hastalıklardan ve sağlıksız yaşam koşullarından korunmayı garantiler. Gelişen ülkelerde ölümlerin ana nedeni hastalıklar ve parazit enfeksiyonları olup, yılda 17 milyon ölüme sebep olurken, endüstrileşmiş ülkelerde ise dolaşım sistemi hastalıkları sebebi ile yılda 5,5 milyon insan ölmektedir.
- Çevre güvenliği: İnsanları doğanın kısa ve uzun vadeli hasarlarından korumayı ve doğanın insan kaynaklı tehditlerden korunmasını amaçlar
- Kişi güvenliği: Kişiyi, kendi devletinde veya başka bir devlet sınırlarında, diğer bireylerden, devlet altı aktörlerden, başka devletlerden, aile içi şiddet\* ve ebeveyn zorbalığı kaynaklı fiziksel şiddetten korumayı gerektirir.
- Topluluk güvenliği: Toplulukların geleneksel ilişkilerinin ve değerlerin kaybolmasına karşıdır ve ayrıca etnik ve ayrılıkçı şiddete karşı durmayı amaçlar. Geleneksel topluluklar ve azınlık etnik grupları sık sık tehdit edilir.
- Siyasal Güvenlik: Bir topluma mensup olan veya olmayan insanların temel insan haklarına onurlu erişimleri için siyasal güvenliği hedefler.

---

<sup>235</sup> Tarnogorski, Rafal, age.

<sup>236</sup> Mobley, Alan, age.

\* Şiddet kelimesi, özellikle sınırlanmadıkça, hem fiziki hem de psikolojik şiddeti kapsayacak anlamda kullanılmaktadır.

Japonya, 1994 UNDP raporundaki düşünceyi genişleterek iş güvenliği, gelir güvenliği, sağlık ve çevre güvenliği, suça karşı güvenlik gibi seçenekleri de tüm insanlık için genişletilecek şekilde ele almıştır.<sup>237</sup>

Kanada tarafından geliştirilmiş olan ve ulusal ve uluslararası olan direkt şiddete yoğunlaşan - silah trafiği, zayıf yönetim, kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası suçlar, etnik göç, çevresel hasarlar, anti personel mayınları, çocuk istismarı, terörizm-katkı ise; bu şiddetlerin gerektiği yerde siyasi gelişim yoluyla, küresel normlar ve kurumlar aracılığıyla -kolektif güç kullanımı ve cezalandırma yolu dâhil- önlemeyi de göz önüne almaktadır.<sup>238</sup>

Tüm devletler içinde, Kanada Dış İlişkiler Departmanı ve Japon Uluslararası Ticaret ve Dışişleri Bakanlığı İnsani Güvenlik için internet siteleri ([www.human\\_security.gc.ca/](http://www.human_security.gc.ca/), [www.mofa.go.jp/policy/human\\_secu/commission/](http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/commission/), [www.mofa.go.jp/policy/humansecu/friends/](http://www.mofa.go.jp/policy/humansecu/friends/)) hazırlamışlardır.<sup>239</sup>

2003 İGK nihai raporunda, İnsani Güvenlik'i sağlamak için iki genel strateji, koruma ve güçlendirmeyi önerirken; insani güvenlik ve devletin karşılıklı bağımlı olduğuna dikkat çekilmiştir.<sup>240</sup>

Koruma, Goodwin Gill'in belirttiği gibi, haklar ile başlar, yavaş yavaş daha geniş alanlara nüfuz eder ve haklardan daha geniş bir anlam içerir.<sup>241</sup> İnsani Güvenlik için ikinci strateji olan Güçlendirme ise İnsani Güvenlik Komisyonu'na belirtildiği üzere, insanların kendisi ve ötekiler adına davranabilmelerine imkân sağlanması anlamında (*people's ability to act on their own behalf - and on behalf of others*) açıklanır.<sup>242</sup>

1999'da İnsani Güvenlik konseptinin uygulamadaki etkisini arttırması ve BM sisteminde olan ve olmayan finansal proje girişimlerinin desteklenmesi amacıyla BM Sekreteryası ve Japonya tarafından<sup>243</sup> UNTFHS (*UN Trust Fund for Human Security*- BM İnsani

---

<sup>237</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman "Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security", age., s. 31-32.

<sup>238</sup> Neag, Mihai Marcel ve Daniela Coman, age.

<sup>239</sup> Benedek, Wolfgang, age.

<sup>240</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman "Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security", age., s. 24.

<sup>241</sup> Nicholson, Frances, age., s. 95.

<sup>242</sup> Nicholson, Frances, age., s. 98.

<sup>243</sup> Tarnogorski, Rafal, age.



Güvenlik Teminat Fonu)<sup>244</sup> kurulmuştur. Bu fon İnsani Güvenlik Birimi tarafından yönetilir ve İnsani Güvenlik'i tüm BM sistemine entegre etmek için çalışır.<sup>245</sup>

Asya bölgesinde herhangi bir uygulanabilir insan hakları enstrümanı yokken, ASEAN (*Association of Southeast Asian Nations* – Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)'in Göçmen İşçilerin Haklarının Korunması ve Teşvik Edilmesi Deklarasyonu (*Declaration on the Protection and Promotion of Rights of Migrant Workers*) Ocak 2007'de bir adım olarak atılmıştır.<sup>246</sup>

Araştırma enstitüleri arasında fikirsel gelişime katkı sağlamak için Kanada İnsani Güvenlik Konsorsiyumu (*Canadian Consortium on Human Security*) tarafından girişimlerde bulunulmuştur. Oxford, Oslo, Graz, Paris, Harvard, British Columbia, Simon Fraser ve Tufts üniversiteleri tarafından da enstitüler kurulmuştur.<sup>247</sup>

Hükümet dışı örgütlenmeler ve sivil toplum genellikle İnsani Güvenlik çalışmalarında ve savunulmasında ana rolü oynarlar. Bunlar, uzmanlıklarını İnsani Güvenlik Ağı (*Human Security Network-HSN\**), NGO ve Bakanlık buluşmalarında paylaşımları için davet edilirler. İnsani Güvenlik'e yoğunlaşmış Hükümet Dışı Organizasyonlar arasında şunlardan bahsedilebilir: Uluslararası Yardım Eylemi (*Action Aid International*), İnsani Diyalog Merkezi (*Center for Humanitarian Dialogue*), Ford Vakfı (*Ford Foundation*), Uluslararası Barış Akademisi (*International Peace Academy*), Afrika İnsani Güvenlik Girişimi (*African Human Security Initiative*) ve Ağa Han Gelişme Ağı (*Aga Khan Development Network*).<sup>248</sup>

Uluslararası yasal yayınlar arasında da İnsani Güvenlik konusunda Güvenlik Diyalogları (*Security Dialogue*) ve Barış Araştırmaları Dergisi (*Journal of Peace Research*) bulunur. Ayrıca çevrimiçi dergi olarak İnsani Güvenlik Bülteni (*Human Security Bulletin*) ve günlük güncellenen İnsani Güvenlik Haberleri (*Human Security News*) sitesi vardır. İnsani Güvenlik'e yoğunlaşan Avrupalı yayınlardan da İnsani

---

<sup>244</sup> UNTFHS, UNTFHS Activities Around the World, <http://www.unocha.org/humansecurity/trust-fund/un-trust-fund-human-security>, (20 Nisan 2013).

<sup>245</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman "Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security", age., s. 23.

<sup>246</sup> Miltner, Barbara, age., s. 287.

<sup>247</sup> Benedek, Wolfgang, age.

\* 13 ülkenin –Avusturya, Kanada, Şile, Kosta Rika, Yunanistan, İrlanda, Ürdün, Mali, Norveç, Slovenya, İsveç, Tayland ve Güney Afrika- desteklemesi ile 1999'da kuruldu. Tarnogorski, Rafal, age.

<sup>248</sup> Benedek, Wolfgang, age.

Güvenlik Perspektifi (*Human Security Perspectives*) ve HUMSEC Dergisi (*HUMSEC Journal*) bulunur.<sup>249</sup>

HSN ajandasındaki ana konu, özellikle İnsan Hakları Komisyonu'nda reformlar gerçekleştirme yoluyla, çok taraflı kuruluşların güçlendirilmesi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, kadın-erkek ve kız ve erkek çocuklarının eşitliği konularının, insani güvenlik ve çatışmaları önlemenin çekirdek konuları olmalarını sağlamaktır. Bunlar ayrıca insan hakları eğitimi ve güçlendirilmesi ile insan haklarının gelişimi uluslararası insani sistemde düşünülen diğer ana konulardır.<sup>250</sup>

İnsan onuru İnsani Güvenlik'in başka bir temel konusudur. İnsan onuru BM Binyıl Deklarasyonu'nda bir kez daha vurgulanmıştır. 150 devlet ve hükümet başkanı şunu kabul etmiştir: “Özel toplumlarımıza karşı olan farklı sorumluluklarımıza ek olarak, ortak sorumluluğumuz, insan onurunu ve insani eşitliği küresel düzeyde sağlamaktır.”<sup>251</sup>

Genel Sekreterlik'in Güvenlik İlişkileri Doktrini raporunda BM 60. yıl bildirisi için şu ifadeler yer almıştır: “Gelişimde, güvenlikte ve insan haklarında daha geniş özgürlük.” Bu üç alan birbirinin ön koşul olmasını gerektiren, özgürlük ve barışın geliştirebileceği bir üçgen sunar.<sup>252</sup>

2009'da altıncısı olan ve 93 ülke ile 20 organizasyonun katıldığı başarılı bir toplantı olmuştur. İnsani Güvenlik Ağı ve İnsani Güvenlik'in Dostları (*Friends of Human Security*) uluslararası toplumda İnsani Güvenlik'in desteklenmesi için işbirliği yapma kararı almıştır.<sup>253</sup>

İnsani Güvenlik Çalışma Grubu'nun (*Human Security Study Group* - HSSG) hazırladığı Madrid Raporu ile AB (Avrupa Birliği) politikalarında kriz yönetimi ile ilgili açılım yapmışlardır. Barselona Raporu'nda iddia edildiğine göre, AB politikaları İnsani Güvenlik'e uyumludur.<sup>254</sup>

Madrid Raporu'nun bir diğer katkısı da İnsani Güvenlik yaklaşımının AB için anlamının ne olduğuna yoğunlaşmasıdır. Barselona Raporu'nda belirtildiğine göre, İnsani Güvenlik yaklaşımı altı temel prensibe sahiptir. Bunlar; insan haklarının önceliği,

---

<sup>249</sup> Benedek, Wolfgang, age.

<sup>250</sup> Benedek, Wolfgang, age.

<sup>251</sup> Benedek, Wolfgang, age.

<sup>252</sup> Ispas, Lucian, Alin CÎRDEI ve Cătălin Negoescu, age.

<sup>253</sup> Rotar, Nada Zgrabljic, “The Human Security Concept Implementation”, *MedijskaStrazivanja*, 2010, ss. 131-157.

<sup>254</sup> Martin, Mary ve Mary Kaldor, “European Security and Human Security”, Martin, Mary ve Mary Kaldor, (Ed), *The European Union and Human Security: External Interventions and Missions*, NY: Routledge, 2010, s. 2-3.

siyasi otoritenin yasallığı, İnsani Güvenlik yaklaşımının tamamen hâkim kılınması, etkin çok katmanlılık, bölgesel yoğunlaşma, netlik, saydamlık ve stratejik yola sahip olmaktır. Bu prensipler İnsani Güvenlik'in işletilmesinde uygulanacak yol haritası sunmaktadırlar.<sup>255</sup>

AB'deki kuruluşlarda İnsani Güvenlik analizlerinde şu iki yazın önemli yer tutar: "Daha Güvenli Bir Dünya için Daha Güvenli Avrupa" başlığı ile 12 Aralık 2003'te Javier Solana tarafından sunulan ve Brüksel'de Avrupa Konseyi çalışmalarına da uyumlu olan Avrupa Güvenlik Stratejisi. "Avrupa için İnsani Güvenlik" başlıklı Barcelona Grubu ile ilişkili olan ve Avrupa'nın güvenliğinin ve Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin kapasitesinin yorumlanmasını içeren rapor. Avrupa Konseyi'nde konu edilen ilk rapor ve gelecekteki faaliyetler için yol gösterici olacak olan ikincisi aynı değerdedir. İlk rapor, özellikle 11 Eylül sonrası uluslararası ortamdan önemli ölçüde etkilenmiş olan AB'nin Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikaları'nı (*Common Foreign and Security Policy - CFSP*) düzenler. Küresel güvenlik tehditleri ile ilgili ana noktaları –terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, organize suçlar ve devletlerin zayıflaması- gösterir ve tanımlar. Terörizm tehdidinde gönderme yaparak güvenlik politikalarına yönelmek, sınır merkezli güvenlik yönelimlerini ve askeri kuvvetleri kullanmayı beraberinde getirir. Avrupa amaçları ile ilgili İnsani Güvenlik'in ikinci elemanı ise İnsani Güvenlik Kuvveti'nin (*Human Security Force*) kurulmasıdır. Bu kuvvet en az üçte biri sivil statülü olan –polis memurları, insan hakları uzmanları, gelişim ya da insani konularla ilgili uzmanlar, yöneticiler, vd – 15 bin kişi kapasitelidir. Bu kuvvetin faaliyeti, İnsani Güvenlik alanındaki servisleri ve gönüllüleri söz konusu ülkenin kanunları yanında uluslararası insan hakları kurallarına, uluslararası kamu hukukuna, uluslararası ceza hukukuna uyarak destekleme şeklinde olabilir. Barcelona Grubu'nun önerdiği doktrinin üçüncü unsuru ise müdahalelerin karar alma, saha operasyonlarındaki genel performans ile ilgili yasal bir çerçeve oluşturmuş olmasıdır. Yerel polisin demokratik kontrolünün artırılmasını ve özellikle finansal aktivitelerde kamu mesuliyetinin geliştirilmesini önerir.<sup>256</sup>

---

<sup>255</sup> Martin, Mary ve Mary Kaldor, "European Security and Human Security", age., s. 4.

<sup>256</sup> Ispas, Lucian, Alin CİRDEI ve Cătălin Negoescu, age.

İnsani Güvenlik, AB'nin kriz perspektifinde, kriz yönetimi ile ilgili anahtar bir kavramdır. Herhangi bir kriz durumunda sadece politik istikrarın sağlanmasını değil, ayrıca adaleti ve sürdürülebilirlik nosyonunu sağlamayı da hedefler.<sup>257</sup>

Bugünkü krizlere karşı alınan tedbirler yarıncı problemlerin bir parçası haline gelebilirler. Çatışma literatürü ile açıklanırsa, yeniden inşa süreci ayrıca potansiyel krizler için önleyici rol edinmelidir. Önleme ve yeniden inşa süreçleri, sadece devletin istikrarına değil, bireylerin güvenliğine de aynı düzeyde önem vermelidir.<sup>258</sup>

AB için İnsani Güvenlik yaklaşımı, Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde olduğu gibi, dünyanın nasıl daha güvenli bir yer haline getirilebileceği sorusuna yanıt arayan ve genel kabul görebilen güvenlik kültürü ve kimliği yaratmayı amaçlayan bir yaklaşımdır.<sup>259</sup>

### 2.2.1. Koruma Sorumluluğu

Koruma Sorumluluğu (*Responsibility to Protect – R2P*) kavramı İnsani Güvenlik konsepti çerçevesinde askeri müdahale hakkı üzerine ortaya çıkmış –önleme sorumluluğu, karşılık verme sorumluluğu, yeniden inşa sorumluluğu- şeklinde dallara ayrılan bir kavramdır. R2P'ye alternatif olarak insani operasyonlar, yani görevler ve diplomatik baskılar gösterilebilir.<sup>260</sup>

Bunların arasında net ayrımlar bulunmaz. Fakat Koruma Sorumluluğu, insani müdahale veya İnsani Güvenlik'e nazaran daha net tanımlanmıştır. Bu sorumluluk en ciddi dört insan hakları ihlali düşünülerek ele alınır: Güvenlik Konseyi tarafından net olarak gerekliliği görülen yetki alanlarında; soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar. Genel Sekreter Ban Ki-Moon'un kabul ettiğine göre, koruma Sorumluluğu, insani müdahalenin yeni kodları değildir. Kabul edilebilir ve pozitif bir egemenlik alanı kurma sorumluluğu yanında, uluslararası hukuka daha fazla uyumludur.<sup>261</sup>

2004'teki Tehditler, Mücadeleler ve Değişikliklerle ilgili Genel Sekreterlik Yüksek Düzey Paneli raporunda, Koruma Sorumluluğu'nun temel prensiplerinin belirlenmesi gerekliliği öne çıkmış ve Barış İnşası Komisyonu'nun oluşturulmasına öncülük ederken,

<sup>257</sup> Martin, Mary ve Mary Kaldor, "European Security and Human Security", age., s. 4.

<sup>258</sup> Martin, Mary ve Mary Kaldor, "European Security and Human Security", age., s. 6.

<sup>259</sup> Martin, Mary ve Mary Kaldor, "European Security and Human Security", age., s. 6.

<sup>260</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman "Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security", age., s. 43.

<sup>261</sup> Nicholson, Frances, age., s. 121.

hükümetlerarası danışma şeklinde BM bünyesinde oluşturulacak olan Barış İnşasını Destekleme Ofisi BM Sekreteryası'na ilişkilendirilmiştir. Bu rapor devletlerin güvenliğine ve İnsani Güvenlik'e tehdit oluşturacak durumlara karşı entegre ve geniş çaplı önlem alınması için yol göstericidir. Bununla beraber bu rapor, BM reformunun gerekliliğini ve BM sisteminde kolektif güvenliğin sağlanmasını da öne çıkarır.<sup>262</sup>

İnsani Güvenlik konseptinin yanında veya onun içinden çıkan R2P, iç savaş, isyan, baskı veya devletin çöktüğü durumlarda ciddi anlamda acı çeken ve kendi devletinin önleyemediği durumlarda, o insanlara karşı uluslararası bir sorumluluk olarak düşünülmektedir.<sup>263</sup>

Koruma Sorumluluğu'nun, insanların olumsuz etkilendiği durumlarda iyileştirme (*recovery*), yeniden inşa (*reconstruction*), uzlaştırma (*reconciliation*) gibi sorumluluklara da genişletilebileceği kabul edilebilir.<sup>264</sup>

Koruma Sorumluluğu'nun meydana geleceği durumlar İnsani Güvenlik kavramının içinde Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (*International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS*) raporunda<sup>265</sup> şu şekilde somutlaştırılmıştır: İlki, devletin hukuktaki tanımının yeniden ele alınması ile üretilebilecek bir sorumluluk konsepti sunar. İkincisi, bir devlet sadece kendi vatandaşları için ahlaki ve yasal yönden İnsani Güvenlik'i temin etmekle sorumlu değildir; ayrıca başka devletlerin vatandaşları için de bu sorumluluğu taşıması gerektiğini iddia eder. Bunun gereklilikleri de şu şekilde açıklanmıştır:<sup>266</sup>

- Bir A devletinin hükümetinin vatandaşlarının İnsani Güvenlik'ini sağlamada başarısız olması durumunda, B, C,..., Z devletleri, A'nın rızası ile bu boşluğu doldurmakla sorumlu olur.
- Bu boşluğu doldurma davranışında A devletinin işlevinin tanımlanmasında, B-Z zorlayıcı metodlarla –BM antlaşmasındaki başka devletlerin işlerine karışmama prensiplerini çiğnemenen askeri müdahale dahil- yaklaşabilir. Raporu bu iddiayı destekleyecek açık

<sup>262</sup> Edwards, Alice ve Carla Ferstman "Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security", age., s. 26.

<sup>263</sup> Mcadam, Jane ve Ben Sau, "An Insecure Climate for Human Security? Climate-induced Displacement and International Law", Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 400.

<sup>264</sup> Mcadam, Jane ve Ben Sau, age., s. 401.

<sup>265</sup> ICISS, "Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty", Aralık 2001.

<sup>266</sup> Oman, Natalie, age.

seçik bir gerekçe sunulmamaktadır. Bununla beraber bunu destekleyecek tek mantıklı gerekçe, A devletinin geçerliliğini/meşruiyetini yitirmesi durumuna düşmesi ile olur.

### **2.3. İnsani Güvenlik Yaklaşımına Çokkültürlü Bakışın Gerekliliği**

İnsani Güvenlik yaklaşımı insanı merkeze alması ile güvenlik çalışmalarında önemli bir yer etmesi ile beraber, toplumsal yaşam alanı bulamamış bireyler ve toplumsal yapıya uyum sağlayamamış gruplar ile ilgili vurgu yaptığı noktalar bulunmamaktadır. Birinci bölümde Çokkültürlülük ile ilgili işaret edilen noktalar üzerinden İnsani Güvenlik yaklaşımının ele alınmasının, uluslararası barış ve güvenlik yanında onurlu yaşam standartlarının da yakalanabilmesine katkı sunacağı düşünülmüştür. Çokkültürlülük talepleri göz önüne alınmadan bireylerin kimliklerini yaşayabilecekleri ortamın sağlanmasının–dolayısı ile onurlu yaşam şartlarının sağlanmasının- imkânsızlığı sebebi ile Çokkültürlülük teorisinin entegre edilebilmesi, belli düzeyde uluslararası ortamda yer edinebilmiş İnsani Güvenlik çalışmalarının eksik yönlerinin kapatılmasına katkı sunacaktır.

#### **2.3.1. Tarihsel İzler Üzerinden Bu Gerekliliğin Sorgulanması**

Çokkültürlülüğün İnsani Güvenlik çalışmalarına entegrasyonunun gerekliliğini göstermek amacı ile üç başlık altında örnek durumlar sunulmuştur. Savaş ve Güvenikleştirme Argümanları başlığında, ABD'nin Irak ve Afganistan operasyonları üzerinden yarattığı ortamın sorgulanması yapılmıştır. İkinci başlıkta ekonomik argümanlar üzerinden dengesiz gelir dağılımını gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Üçüncü başlıkta ise İran'ın bulunduğu durumda bir diyalog sürecine gidebilecek yolda çokkültürlü yaklaşımın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bu başlıklardaki örneklerde insanın onurlu yaşamı noktasında çokkültürlülük sorunlarına gönderme yapılabilecek durumlar söz konusudur. Tek başına bireyselci bakışla –uluslararası sistem ve mekanizmalar genel itibari ile hâkim olan bireyselci temele dayanır- çözülemeyecek örnekler bulunmaktadır. Hâlbuki, birey merkezli bakış, toplumsallık kültürüne dayanan sorun noktalarında yeterli yanıt içermez. Örneğin, Irak Afganistan operasyonlarında ortaya çıkan durumda bireyleri toplumsal alanlarının büyük oranda yıkılıp yok edilmesi söz konusu olmuştur. Ekonomik konularla ilgili örneklerde de toplumsallık kültürlerinin inşasındaki kurumlaşmada ve onurlu yaşam sağlama da ekonominin önemi sebebi ile Çokkültürlülük yaklaşımı ile yanıtlar

verilebilir. Diyalog konusu ise başlı başına kültürel ve Ötekine dair algılar üzerindeki yapının temele alındığı durum içerir.

Ayrıca İnsani Güvenlik ve Çokkültürlülük sorunlarında empatik yaklaşım sergilemek için başlangıç olarak Ötekine dair algılamalar dönüştürülmelidir. Ötekini tanımlayışa göre, uygulanacak politik tercihler değişecektir. Örneğin, eğer Afganistan ve Irak'taki devletin politikaları sebebi ile gerçekleştirilen operasyonda, eğer Ötekinin öznelliği kabul edilip, toplumsallık kültürünün devamına saygı duyuluyor olsaydı, yapılan operasyonda buna dikkat edilerek hareket edilirdi. Fakat camilerin ve tarihi yapıların dahi bombalandığı bir operasyonda, bu öznelliğin dikkate alınmadığı görülür. Eğer bu öznellik kabul edilseydi ve varlığının devamı istenseydi bunlara dikkat edilerek bir operasyon yönetilirdi. Diğer örnek olarak sunulan ekonomik argümanlarda da, benzer şekilde Ötekinin toplumsallık kültürü önemsenmiş olsaydı, küresel ekonomik dağıtımda Ötekilerin de en azından onurlu yaşam standartlarını sağlayacak kadar ekonomik düzey elde edebileceklerine dikkat edilirdi. Diyalog argümanında ise başlı başına Öteki algısı etken konumdadır. Empatik bir diyalog ortamının oluşturulması ile Öteki ile ilgili uygulanacak politikalarda ihtiyaçlarına yanıt verilebilecek uygulamalar yapılabilirdi.

İlk argümanda, bir devletin -ABD- sonrasında yanlış olduğu ortaya çıkan delillerle başka bir devlete -Irak- operasyon düzenlemesi ve on yıldır devam eden bir istikrarsız ortamın oluşmasına yol açtığı bir durum söz konusudur. Burada dikkat çeken nokta, BM'nin yapısal eksiklikleri ve BM içinde tezat oluşturan Güvenlik Konseyi yapısı eleştirilmiştir.

İkinci argümanda, bazı harcamaların gösterildiği tablo ile yaşam şartları ile ilgili sorunlara –başta açlık- dikkat çekilerek küresel anlamda yeniden dağıtımın gerekliliği gösterilmiştir. Özellikle yiyecek sıkıntısı noktasında küresel olarak toplam ihtiyaçtan fazla bir yiyecek üretimi olmakla beraber, bazı bölgelerde yoğun şekilde yiyecek sıkıntısı ve açlık sebebiyle ölümler baş göstermektedir. Ayrıca ekonomik sıkıntının iç güvenlik sorunları çıkışında ve göç konusundaki durumuna değinilmiştir.

Üçüncü argümanda ise, BM'nin temel işlevi olan uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında diyalogun önemine vurgu yapılarak, ABD-İran üzerinden örnekleme yapılmıştır. Diyalog süreci ile ilgili olarak da temel koşul tarafların önyargısız yaklaşabilmesidir.

### 2.3.1.1. Savaş ve Güvenlikleştirme Argümanları

Amerikan Özgürlük Anıtı'ndaki deyişinde eski ABD Başkanı Benjamin Franklin şuna dikkat çeker: “Eğer güvenliğimiz için özgürlükleri göz ardı edersek, sonuçta ne özgürlüğümüzü ne de güvenliğimizi sağlayabiliriz.”<sup>267</sup> Uluslararası iletişim imkânlarının düzeyi ve terörizm tehdidi, o dönemde bugünkü kadar üst düzeyde değildi. BM Anlaşması'nın amaçlar ve prensipler bölümünde şu ifadeler bulunur:<sup>268</sup>

- Uluslararası barış ve güvenliğin inşası
- Devletlerarası ilişkilerin evrensel barış prensiplerine, eşitlik şartlarına ve self-determinasyon ilkesine uygun, dostane şekilde geliştirilmesi.
- Uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel ve kimlik problemlerinin, ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımları olmadan çözülmesi gerekliliği.
- Ulusların aktivitelerinin dengeli bir uyum merkezinde geliştirilmesi.

Bu ilkelere ek olarak, bu prensiplerde, tüm devletlerin egemenlik haklarına saygı duyacakları ve gerektiğinde birbirlerine saldırımlarının önlenmesini sağlamak amacı öne çıkarılmıştır. Bu prensiplerin yazıldığı dönemde hukukun üstünlüğü ve BM'nin sorumluluğu, prensipler ve amaçlarla çatışan faaliyetler sebebi ile zarar görmüştür. Bir diğer nokta da büyük devletlere -eşitlik argümanı göz ardı edilerek- özel statünün verilmesi, BM'nin ana prensipleri ile çelişmektedir.

BM Anlaşması'nda güç kullanımı iki istisna –meşru müdafaa ve insani müdahale- dışında yasaklanmıştır.<sup>269</sup> Bu istisnalar devletlerin egemenlik hakkı ve insan hakları açısından kabul edilebilir olmakla beraber, bu istisnaların meşruiyet sınırına nasıl karar verilecektir? BM Anlaşması'nda 53. madde düşmanlara ve potansiyel düşmanlara Güvenlik Konseyi kararı olmadan saldırı hakkı vermektedir.<sup>270</sup> Sınırsız güç kullanımı, haklı savaş (*jus ad bellum*) ilkesi gereği, öz savunma ekseninde düşünülemez. Ülkelerin politikaları karşılıklılık ilkesi ile uyumlu olmak zorundadır. Diğer önemli konu da müdahale sırasında İnsani Güvenlik'le çelişip çelişmediğine nasıl karar verileceği sorunudur. Eğer İnsani Güvenlik kuralları çiğnenmişse, BM tarafından bu duruma nasıl bir zorlama uygulanabilir? Eğer İnsani Güvenlik kuralları ile çelişen uygulama

<sup>267</sup> Bozkurt, Enver ve Selim Kanat, *Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler*, Ankara: Asil Yayınları, 2007, s.160.

<sup>268</sup> “UN Charter”, 1945, <http://www.un.org/en/documents/charter/>, (10 Mart 2013).

<sup>269</sup> Taşdemir, Fatma, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2006, s. 100-103.

<sup>270</sup> Bozkurt, Enver, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Nobel Yayınları, Ocak 2003, s. 23.



Güvenlik Konseyi devletinden gelmiş ise bugünkü BM'nin kurumsal yapısında herhangi bir yaptırım uygulamak söz konusu olamayacaktır.<sup>271</sup>

BM'nin gerçek anlamda evrensel değerlere uyumlu hale gelmesi uluslararası barış için önemli bir adım olacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki şartlarda büyük devletlere verilen ayrıcalıklı konum, bugün ciddi bir sorun haline gelmiştir. Egemenlerin eşitliği kavramı, BM gerçek manada evrensel değerlere uyumlu bir dönüşüm geçirdiğinde mümkün olabilecektir. Böylece BM küçük veya büyük devletlerin sorunlarının çözümünde barışçıl yollarla daha aktif rol oynayabilecektir.

Diğer önemli bir sorun da, BM Anlaşması 25. maddede belirtilen ve egemenlerin eşitliği ilkesine uygun olmayan “BM üyelerini Güvenlik Konseyi kararlarına uygun davranma zorunluluğu” kararının alınmış olmasıdır.<sup>272</sup>

Avrupa Konseyi'nin Aralık 2003'teki raporuna göre yüzde 90'ı sivil olmak üzere 1990-2003 arasında savaşlarda 4 milyon insanın hayatı sona ermiştir.<sup>273</sup> Silahlı çatışmalarla ilgili uluslararası hukuka göre saldırılar sadece askeri hedeflere yönlendirilmelidir.<sup>274</sup>

Olağanüstü yorumlama, gizli tutuklamaları ve fazladan adli transferleri veya bireyleri terör şüphelisi sıfatı ile bağdaştırmayı meşrulaştıran bir politikadır. Condolezza Rice Aralık 2005'te “yorumlama, uluslararası terörizmle mücadelede hayati bir araçtır ve teröristleri etkisiz hale getirip hayatları kurtarmayı sağlar” şeklinde beyanatta bulunmuştur.<sup>275</sup> 11 Eylül Komisyonu final raporunda belirtilenlere göre, uzaktaki Amerikan çıkarlarına karşı kendi topraklarında saldırı yapılmış olmasını gerekçe göstererek, Amerika'nın anavatanının gezegenimiz olduğu çıkarımı yapılmıştır.<sup>276</sup> Fakat yorumlama ve olağanüstü yorumlama yasal terimler değildir.<sup>277</sup>

ABD, Afganistan'a BM'ye karar almak için herhangi bir girişimde bulunmadan –izin almasını sağlayabilecek argümanlara sahip olmasına rağmen- saldırmıştır. Bu yüzden

---

<sup>271</sup> Emiroğlu, Hüseyin, “Soğuk Savaş Sonrası Birleşmiş Milletler: İşlevi-Sorunları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı. 2, 2006, ss. 59-81.

<sup>272</sup> Emiroğlu, Hüseyin, age.

<sup>273</sup> Roberts, Adam, “The Civilian in Modern War”, *Yearbook of International Humanitarian Law*, Cilt 12, 2009, ss. 13-52.

<sup>274</sup> Fatma Taşdemir, age., s.90.

<sup>275</sup> Ferstman, Carla, “The Human Security Framework and Counter-Terrorism: Examining the Rhetoric Relating to ‘Extraordinary Renditions’”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010, s. 522.

<sup>276</sup> Ferstman, Carla, “The Human Security Framework and Counter-Terrorism: Examining the Rhetoric Relating to ‘Extraordinary Renditions’”, age., s. 535.

<sup>277</sup> Ferstman, Carla, “The Human Security Framework and Counter-Terrorism: Examining the Rhetoric Relating to ‘Extraordinary Renditions’”, age., s. 537.

BM'nin genel güvenlik sisteminin devre dışı kalması durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum BM'nin güvenlik sisteminin etkinliği ve uzun dönemli çıkarları açısından sorun teşkil etmektedir.<sup>278</sup>

BM'nin Birinci Körfez Savaşı, Bosna Hersek, Çeçenistan, Ermenistan konularındaki tutumu çifte standart göstergesidir.<sup>279</sup> Irak'ın Kuveyt'i işgali yasal olmamakla beraber, Irak'a karşı BM kararlarının uygulanması sürecinde, sivillerin öldürülmesi ve askerlerin Irak'ın içlerine kadar ilerlemesi de yasadışıdır. 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonu'na göre, devletler -terör örgütlerinin aksine- savaşta gereksiz güç kullanımından -özellikle sivillere karşı- kaçınmalıdırlar.<sup>280</sup> Yine Körfez Savaşı döneminde BM'nin aldığı yiyecek ve ilaç ambargosu sivilleri olumsuz etkilemiş ve ölümlerine sebep olmuştur. Sonradan geri çekilse de bu uygulama sebebi ile birçok sivil ölmüş ve zarar görmüştür. Hükümetin yaptığı hataların faturası ister istemez sivillere de yansımıştır. Sivillere zarar verecek bir uygulama için karar almış olmak BM için kabul edilemez olmalıdır.

Mart 2003'te BM silah denetçisi Hans Blix'in Irak'ın işbirliğini arttırdığını söylemesine ve ek süre istemesine rağmen<sup>281</sup> askeri operasyon bir oldubitti (*fait a compli*) ile başlatıldı. ABD, oldubittiye dayanan ve yasal olmayan bu tavrı sebebi ile uluslararası toplumdaki tepki gördü. Bundan daha büyük bir skandal ise savaş sonrasında Irak'ta kitle imha silahları bulunamadığı beyanını ve sadece bir özür ile geçiştirmeleri olmuştur. Burada dikkat çekilmek istenen nokta acaba ABD dışında bir ülke böyle bir savaşı başlatmış olsaydı göreceği tepki sadece eleştiri boyutunda mı kalırdı?

Irak'ta 2011'deki sayılara göre 625 bin Iraklı öldürülmüştür.<sup>282</sup> Başka bir kaynağa göre bu sayı 1 milyondur.<sup>283</sup> Buradaki kesin olan nokta yüz binlerce Iraklı'nın hayatını bu operasyon sırasında kaybetmiş olmalarıdır. Savaş sırasında 2 milyon Iraklı yurtdışına gitmek zorunda kalırken 2,2 milyonu da ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır.<sup>284</sup> Savaş sırasında 4 milyondan fazla insanın hayatı direkt olarak olumsuz etkilenmiş ve 1 milyona yakın can kaybı yaşanmıştır. ABD, hava bombardımanları ile

<sup>278</sup> Taşdemir, Fatma, age., s.160.

<sup>279</sup> Bozkurt, Enver, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, age., s.246.

<sup>280</sup> Bozkurt, Enver ve Selim Kanat, *Uluslararası Toplumun Paradoksu...*, age., s.29.

<sup>281</sup> Yeşilbursa, Behçet Kemal, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", <http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosya/pdf/2009/5/72.pdf>, (11 Mart 2013).

<sup>282</sup> "Political Overview in Iraq 2011", <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?hid=109&sid=e43084c10c24-4c4f-9001-18e49f9de9af%40sessionmgr114&vid=1>, (11 Mart 2011).

<sup>283</sup> Goldberg, Matthew S., "Death and Injury Rates of U.S. Military Personnel in Iraq", *Military Medicine*, 2010.

<sup>284</sup> Knight, Sam ve diğerleri, "In the Face Of Death", *Newsweek (Pacific Edition)*, database Master FILE Premier, 24 Eylül 2007, Cilt 150, Sayı 13, (25 Mart 2013).

şehirleri ve tarihi-kültürel binaları vurmuştur. BM, ABD'nin kendi çıkarlarını ve haklarını koruma iddiası ile Irak'ta sivil hedefleri vurduğu gerçeğine karşı, hukuki olarak sorumludur.

Tüm devletlerin teröre ve savaşa karşı durması uluslararası barış ve güvenlik için gereklidir. Fakat terörizme karşı güç kullanılırken, devletler kendi çıkarlarından daha çok uluslararası çıkarları gözetmelidir.<sup>285</sup> Meşru müdafaa devletlerin vazgeçmelerinin mümkün olmadığı bir egemenlik hakkıdır. Devletler egemenlikleri tehdit altında iken meşru müdafaa hakkına sahiptirler. Fakat buradaki sorun karşı koymanın ölçüsünün ne miktarda ve nasıl olacağıdır. Haklı savaş prensibine göre, saldırılan ülkenin karşı saldırısı sınırsız boyutta olamaz. Meşruiyetin sorgulanmaması için karşı saldırının hukuki kararlara göre sınırlandırılması gerekir.

Diğer önemli bir nokta da, bazı devletler terörist faaliyetleri ele alırken, kimi örgütler özgürlük savaşçısı olarak nitelenmekte ve öldürme eylemleri sıradan bir cinayetmiş gibi görülmekteyken, kimileri ise terörist olarak nitelenebilmekte ve cinayetleri terörist faaliyet olarak ele alınmaktadır. Burada aynı sonuçlara sebep olan eylemleri yapan farklı grupların kiminin terörist, kimininse özgürlük savaşçısı olarak tanımlanabilmesi ciddi bir paradokstur. Konjonktürel şartlara göre devletlerin bu yaklaşımındaki değişiklikler terörizmle mücadele de ciddi bir zafiyet oluşturmaktadır. Terörizmle mücadele her şeyden önce empati gerektirir. Bir örgütü terörist olarak nitelemeden veya terörist damgasından aklamadan önce; aynı tutumu kendi ülkesinde benzer şartlarda sergilemiş olsaydı nasıl tanımlayacağını dikkate alarak bu tanımlamalara gidilmelidir.

Güvenikleştirme yoluyla herhangi bir konu ulusal güvenlik kapsamına alınabilir. Devletler bu konuların üzerine -gerekirse askeri yöntemlere de başvurarak- ulusal güvenlik meşrulaştırması ile gidebilirler. Kendini savunma için saldırı veya müdahale sınırlandırılmalıdır. İnsani Güvenlik operasyonu sürecinde, insanların hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması pahasına faaliyette bulunmak bir paradoks oluşturur. Bir İnsani Güvenlik operasyonunun, insan hak ve özgürlüklerinin temele alınarak sürdürülmesi, BM karar alma sürecinde temellendirilmelidir.

---

<sup>285</sup> Fatma Taşdemir, age., s.115.



Şekil 2:Lancet'e göre Irak'taki ölümler

**Kaynak:** Osborn, Ronald, "Still Counting: How Many Iraqis Have Died?", *Commonweal*, 11 Şubat 2011.

İkinci Dünya Savaşı'nın önemli sebeplerinden olan Hitler'in yükselişi, Versay Anlaşması sebebiyle, argümanlar sunması ile Alman halkı gözünde meşruiyet kazanmıştır. Almanya'ya karşı uygulanan üst düzey yaptırımlar, Alman ekonomisinin zor bir duruma düşmesine ve halkın tepkiselliğine sebep olmuştur. Bu tepkisellik sayesinde de Hitlerin yükselişi hızlanmıştır. *Lebensraum* ideali Hitler tarafından Alman ulusu gözünde meşru kılınmıştır. Eğer Versay Anlaşması maddeleri, Alman halkının durumunun kötüleşip Hitler'i desteklemelerini doğuracak şekilde tepkiselliğe yol açmasaydı, Hitler tek adam haline gelip İkinci Dünya Savaşı'nı başlatabilir miydi? Yaptırım yaratacak anlaşmalar, zorlama veya saldırılar, toplum hafızasında tepkiselliğe yol açarak, barış köprülerinin inşa edilebilmesine engel olacak düzeyde olmamalıdır. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak yanında, ileride bunun oluşmasına engel oluşturacak durumların oluşmasını önlemek, BM'nin politikalarında en ön sırada gelecek prensip olmalıdır.<sup>286</sup>

<sup>286</sup> Fatma Taşdemir, age., s. 103.

BM, orantısız güç kullanımı veya sivillerin öldürülmesi gibi durumlarda kınayıcı kararlar, yaptırım kararları ve hatta müdahale yönünde kararlar alabilir. Fakat, örneğin ABD veya ABD'nin yakın ilişkide olduğu devletler, hukuksuz bir eylemde bulunursa, daimi üyelik statüsü sayesinde aleyhlerinde karar alınmasını veya en azından kınanmasını engellemektedir; bu BM'nin evrenselliği iddiasına karşı olumsuz bir durumdur. BM'nin yapısı insan haklarına ve hukuka aykırı durumlara karşı politika geliştirirken herhangi bir bölge, kültür, ırk veya din ayrımı yapmadan gerekli tepkiyi gösterebilmesine izin verecek bir yapıya dönüştürülmelidir.

Güvenlik Konseyi'ndeki Daimi Üyelik uygulaması, bir tezattır. Bu tezatın çözülmesi için, devletlerin eşitliği prensibi BM Anlaşması'ndan çıkarılmalı veya daimi üyelik statüsünün kaldırılması ya da yeniden formüle edilmesi ile bu yasal ama hukuki olmayan uygulamaya son verilmelidir. Daimi üyelik statüsünün kaldırılması veya yeniden şekillendirilmesi, insan hakları, eşitlik ve uluslararası hukukun üstünlüğü açısından elzemdir. BM uluslararası barışın tesis edilebilmesi için 1945 şartlarında büyük devletlere imtiyazlı statü verilerek kurulmuştur. Fakat bugünkü şartlar 45 şartlarından çok farklıdır. Bugün güçlü devletler başta olmak üzere devletler, demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi prensiplerin öncülüğünü yapmaktadırlar. Hal böyle iken BM'nin bu prensipleri uygulama boyutunda da kendinden başlayarak sisteme entegre etmesi gerekmektedir.

Rawls, uluslararası temsilcilerin uluslararası hukukun temel ilkelerine -devletlerin eşitliği, self-determinasyon hakkı, iç işlerine karışmama\*, ahde vefa (*pact a sundae servant*) ve meşru müdafaa hakkı- uyumlu hareket etmelerini vurgulamaktadır.<sup>287</sup>

Toplumların adalete olan güveni yıkıldığında, adalet arayışı kendini anarşi ortamında sürdürür ve istenmese de sonuç olarak çatışmaların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

### **2.3.1.2. Ekonomik Argümanlar**

İnsani Güvenlik yaklaşımı, devletlerarası ilişkilerde onurlu insani yaşam standartlarının sağlanmasını düşünecek politikalar taraftarıdır. 2010 rakamlarına göre 925 milyon insan

---

\* İç işlerine karışmama prensibinin insani müdahale uygulamalarında belli düzey ihlali gerekmektedir. Çünkü kendi devleti eliyle bir toplumda barışın tesisi yapılamıyorsa veya devlet bizatihi bu barışın tesisinde engel oluşturacak politikalar takip ediyorsa, Koruma Sorumluluğu çerçevesinde müdahaleler söz konusu olabilir.

<sup>287</sup> Dağı, İhsan D., "Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları", Eralp, Atilla, (Der) *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 12. Baskı, 2010, s.213.

açlık sıkıntısı çekmektedir.<sup>288</sup> “Tablo 4”e göre 40 milyar dolarlık bir bütçe ayrılması ile doğrudan temel ihtiyaçların giderilmesi söz konusu olabilecektir. Ayrıca eğer insanlar 21. yüzyılda sadece açlık sebebi ile ölüyorlar ise açlık problemi, en temel insan hakkı olan yaşama hakkının sağlanabilmesi için daimi olarak çözümlenmelidir.

Silah için ayrılan bütçenin %3'ten (22/780) daha azlık bir kısmı ile açlık ve su sıkıntısı sebepli ölümleri durdurabilecek dağıtım yapılabilir. Beslenme, sağlık, temiz su ve eğitim ihtiyaçlarının sürekli giderilebilmesini sağlayacak fiziki ve kurumsal yatırımların gerekli olması sebebi ile bu dağıtım da yeterli olmayacaktır. Uluslararası barış ve güvenlik, öldürme amaçlı yatırımlardan ziyade yaşatma amaçlı yatırımlara önem verecek şekilde söylemlerin öne çıkması ile daha kolay inşa edilecektir.

**Tablo 4**

1998\* rakamlarına göre dünyada belli alanlardaki yıllık harcanan para miktarları.

Tüm insanlar için temel eğitim masrafı	6 milyar dolar
Tüm insanlar için temiz su masrafı	9 milyar dolar
Tüm doğum masrafları	12 milyar dolar
Tüm insanlar için temel sağlık ve beslenme masrafı	13 milyar dolar
ARA TOPLAM	40 MİLYAR DOLAR
ABD'deki kozmetik masrafı	8 milyar dolar
Avrupa'daki dondurma masrafı	11 milyar dolar
Avrupa ve ABD'deki parfüm masrafı	12 milyar dolar
Avrupa ve Amerika'daki ev hayvanı yiyeceği masrafı	17 milyar dolar
Japonya'daki işle ilgili eğlencelerin masrafı	35 milyar dolar
Avrupa'daki sigara masrafı	50 milyar dolar
Avrupa'daki alkollü içki masrafı	105 milyar dolar
Toplam uyuşturucu masrafı	400 milyar dolar
Toplam askeri harcamalar	780 milyar dolar
ARA TOPLAM	1418 MİLYAR DOLAR

**Kaynak:** 1998 İnsani Gelişim Raporu, Bölüm 1, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr/1998/chapters/>, s. 37.

Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Dünya Ekonomik Forumu'nda günümüzdeki eşitsizliğin küreselleşmenin bir sonucu olduğunu; terörist saldırıların da ümitsizce bir karşı çıkış olduğunu belirtmiştir.<sup>289</sup> Dünyada tamamen eşit bir gelir dağılımı mümkün değildir. Fakat ekonomik politikalar ve reformlar insanların en azından onurlu yaşam standartlarını yakalayabilecekleri bir gelir dağılımını sağlayacak şekilde

<sup>288</sup> World Hunger Education Service, “2012 World Hunger and Poverty Facts and Statistics”[http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm#Does\\_the\\_world\\_produce\\_enough\\_food\\_to\\_feed\\_everyone](http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm#Does_the_world_produce_enough_food_to_feed_everyone), (20 Nisan 2013).

\* Oransal olarak durumun vehametinin görülebilmesi için konulmuştur.

<sup>289</sup> Enver Bozkurt ve Selim Kanat, “Uluslararası Toplumun Paradoksu...”, age., s.153.

yönlendirilmelidir. İnsanların onurlu yaşam standartlarına, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşmasını sağlamak, yaşam güvenliğinin sağlanmasını ve terörün insan kaynağının önemli ölçüde azalmasını sağlayacaktır. Terörizm sadece küresel düzeyde düşünülerek çözülebilecek bir sorun değildir. Örneğin insanların genel göç sebebi, gereken gelire sahip olamamalarıdır. Ve insanlar işsizlik ve eğitimsizlik sebebi ile terör gruplarına itilebilmektedirler. Kontrolsüz göç, gelişmiş ülke orijinli şirketler için iş gücü anlamına gelmekte ve sermaye biriktirme ile sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan ise, bugün özellikle Batı ülkelerinde karşılaşılan iç güvenlik sorunlarının artışı, yabancı düşmanlığı, Öteki'ye tahammülsüzlük gibi sorunlar baş göstermektedir. Avrupa, insanlık tarihinin en geniş göç hareketi olan ve şu an nüfusunun 10%'unu oluşturan 70 milyondan fazla göçmen nüfusu bünyesinde barındıran bir çeşitliliğe sahiptir.<sup>290</sup> Bazı göçmen insanlar terörist gruplara katıldığında, çarpık nüfus dağılımı uluslararası terörün artmasına sebep olmaktadır. Terörün ideolojik temelleri giderilemezse bile, ekonomik reformlarla terörün para ve insan kaynağı durdurulabilir. Teröristler insan kaynağından yoksun



**Şekil 3:** Afrika ölüyor!

**Kaynak:** “Afrika'da Açlık için Acil Toplantı”,<http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=362e30c9-f813-4677-92c5-a19cfedfe941>, (29 Temmuz 2011).

kalınca, insanların ideolojik tepkilerini barışçıl yollarla ortaya koyabilecekleri düzenlemelerle, ideolojik temellerin terör yaratacak şekilde kanalize edilmesi de büyük oranda zayıflatılabilir. İnsanların fikirlerini barışçıl yollarla beyanatı en normal insan haklarındandır ve fikir ve düşünce özgürlüğünün sonucudur.

<sup>290</sup> Neştian, Gabriela, “The Human Security in the Information Age”, Revista Academiei Fortelor Terestre, Sayı 2, 2011, ss. 143-155.

Barışın inşa edilmesi gerektiğini düşünen devletler, problemleri çözmek için hem yasal hem ahlaki argümanlarla uyum içinde politika üretmelidirler.<sup>291</sup> Buna ek olarak BM bu uyumun inşa edilmesini destekleyecek şekilde kendi dönüşümünü yapabilirse bu süreçte hızlandırmalıdır. Bu düzenleme bir kısım devletlerin baskınlığını önlemeli ve bir devletin başka bir devletin egemenlik alanını kısıtlayamayacağı şekilde inşa edilmelidir. Eğer gerekiyorsa gereken maddeler 1945 BM Anlaşması'ndaki ana prensiplere göre düzenlenmelidir.

### **2.3.1.3. Diyalog Argümanı**

Diyalog tarafların birbirini tanıyabilmelerinin ön koşuludur. Diyalogun olmadığı ortamlarda önyargılar hüküm sürecektir ve önyargılar genelde farklılıkların bir arada yaşamalarına engel olacak durumların ortaya çıkması ile sonuçlanmaktadır. Bu başlıkta ise İran üzerinden Batı ile Ortadoğu arasında önyargılardan uzak bir diyalog süreci için öne çıkan noktalar açıklanmıştır.

İran günümüzde Batı ile entegrasyonu noktasında, katedilmesi gereken uzun mesafeler bulunan bir ülkedir. Bunun sebepleri başında, rejimindeki radikallik yanında, Batı ile Doğu arasındaki Ötekileştirme sürecinin de derin etkileri bulunmaktadır. İran için baktığımızda 12 Haziran seçimlerinde, Musavi seçilseydi İran'ın entegrasyonu daha mı kolay olurdu? Acaba İran gibi ülkelerin dünyaya entegrasyonu için tek başına yönetim politikalarının değişimi yeterli olur mu? Ortadoğu toplumlarındaki tutumun yanında Batı devletlerinin ve toplumlarının tutumlarında da bir değişme gerekmemekte midir? İslami rejim ihracı söylemi güden İran'daki dini makamlar böyle bir açılıma izin verirler mi?

Batı dünyası ile ilişkilerde ilk akla gelen ülke ABD olmaktadır ve İran'daki ABD algısı genel itibari ile düşmanca argümanlarla desteklenmektedir. Obama bugün dünyanın en güçlü ve Ortadoğu'daki birçok sorunda çözüm rolü oynayabilecek bir devletin, başkanıdır. Mısır ziyaretindeki iyi niyet ile dolu sözlerini destekleyecek ve Ortadoğu'daki ve diğer sorunlu bölgelerdeki problemlerin azaltılmasını sağlayacak şekilde adımlar atmalıdır. Bu atılacak adımlar; sadece ABD'nin çıkarını gözetip dünyanın diğer bölgelerini göz ardı etmek yerine, tüm dünya için diyalog sürecini başlatacak kadar idealist ve dünyadaki politik şartları göz ardı etmeyecek kadar reel şartlara uyumlu bir şekilde yol haritası çıkarılarak atılmalıdır.

---

<sup>291</sup> Dağı, İhsan D., age., s. 207.



Gerçekten bir diyalog süreci başlatılmak isteniyorsa dünya devletleri 19. ve 20. yüzyıllarda sömürge ve kolonizasyon dönemlerinde yaptıkları gibi toplumların bölünmüşlüklerini<sup>292</sup> arttıracak şekilde dünyada kendi çıkarlarını gözetme politikalarını 21. yüzyıl başında da sergilemeye devam ederlerse, bırakın diyalog süreci ile kurulacak bir barış dönemini topyekûn bir savaş ihtimali kaçınılmaz hale gelebilecektir. Bu yüzden dünyadaki büyük devletlerin hem barış içindeki bir gelecek yaratılması hem de sağlıklı bir diyalog sürecinin temellerinin atılabilmesi için bölgeler üzerinde politika uygularken, kendi çıkarlarının yanında diğer ulusların da çıkarlarını göz önüne almaları şarttır. Bu söylenenler duygusal olmayıp gelecekte barış içinde yaşayabilmemiz için yapılması gerekli gerçeklikte temelleri bulunan bir tespittir.

Ortadoğu toplumunun diyaloga hazırlanması kadar Batı toplumunun da buna hazırlanması gerekir. Başlangıç olarak medya kanalı ile Ortadoğu toplumlarının olumsuz yönlerine odaklanan programlar yapmak yerine Ortadoğu'da bulunan kültürel özelliklerin ve kendine has güzelliklerin gösterilmesi gerekir. Medya kanalı yanında kültürlerin birbirini tanımalarını sağlayacak organizasyonlar yapılmalıdır. Bu şekilde önyargılar yıkılabilir. Hiçbir grubun, kişinin veya toplumun karşısındakine önyargı ile yaklaşarak diyalog kuramayacağı unutulmamalıdır.

Bu süreçte, İran'ın değişime ihtiyacı olduğu kadar, Batı'nın da değişime ihtiyacı vardır. İran'ın devlet politikasının başlangıç olarak, Batı'ya önyargı ile yaklaşan bir yapıdan çıkıp ılımlı realist değerlendirmeler çerçevesinde şekillenmesi gerekir. İran, terörist örgütlere verilen desteğin geri çekilmesi ve sivillere yönelik eylemlerin mümessillerinin cezalandırılmasını sağlamalı ve aşırı uç silahlı gruplara olan tavrını net olarak ortaya koymalıdır. Halkın terörist gruplara verdiği desteği azaltmak için halkın değer verdiği kişiler vasıtası ile bilgilendirme faaliyetleri yapılmalıdır. Bunun yanında ABD'nin, Ortadoğu ülkelerindeki Müslümanları potansiyel terörist olarak görmekten vazgeçip Ortadoğu'nun radikallikten uzaklaşmasına yardımcı olmalıdır. Ortadoğu toplumu radikallikten uzaklaştırılırken örtülü operasyonlar yapılmamalı veya tek taraflı ABD ya da Batı yararı gözetilerek çeşitli girişimlerde bulunulmamalıdır. Ortadoğu toplumunun da büyük bir medeniyetin mirasçısı ve kendine has kültürel özellikleri olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede belli bir kalıba sokulmaya çalışılmaktan ziyade, kendi kimliği ile barışçı bir diyalog sürecine dâhil edilmelidir. Ancak bu şekilde kendi kimliklerini yaşamalarına izin verilerek sağlıklı bir diyalog süreci oluşturulabilir.

---

<sup>292</sup> Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, age., sf. 56, 240, 241, 243, 244.

Gelecekte barış ve refah içinde yaşanmak isteniyorsa sağlıklı bir diyalog süreci başlatmak için dünya devletleri ellerini taşın altına koymalıdır. Uluslararası temsilcilerin olaylara yaklaşımı empatik bir diyalog çerçevesinde olur ve kararların uluslararası hukuka uygunluğu sağlanabilirse, BM'nin ana işlevi olan barışın ve güvenliğin kurulması ve devamlılığının sağlanması mümkün olabilir.

### **2.3.2. Çokkültürlülük Yaklaşımının İnsani Güvenlik Yaklaşımına Entegrasyonu ve Muhtemel Yansımaları**

Yukarıda belirtilen üç konu günümüzde açlık, gelir adaletsizliği, diyalog sürecindeki sorunlar ve BM'nin çatı rolündeki aksaklıklarla ilgili örneklem rolü oynamak yanında, Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik politikalarının sentezlenerek çözüm sunabileceği özelliklere sahiptir. Özellikle İnsani Güvenlik yaklaşımı onurlu yaşam inşası üzerinden bu sorulara yanıtlar verebilmektedir. Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımının rolü ise, uluslararası toplum üst görüngü olarak düşünüldüğünde, devletler bünyesindeki toplumlar ve toplumsallaşamamış gruplar bunun içinde parçalı bir yapı arz etmektedir. Bunun yanında küreselleşmenin getirdiği global köy tanımlaması da ister istemez uluslararası ortamın anarşik yönünü geri plana iten ve küresel egemene/egemen gruplara\* ihtiyaç duyulması sonucunu doğurmaktadır. Bu benzetim aracılığı ile uluslararası toplumun çıkarının egemen konumunda olduğu kabulü –özellikle İnsani Güvenlik çalışmalarında öne çıkmaktadır- ile Liberal Çokkültürlülük yaklaşımındaki “iç kısıtlamalar” ve “dış korumalar” mekanizmaları bu durumlara çözüm sunmada uygulanmaya çalışılmıştır.

Günümüz toplumlarında -risk toplumlarında-\*\* modernite ve modernleşme süreçleri sebebi ile baskın bir toplumsal alana adapte olma zorunluluğu karşısında cemaatler/topluluklar (*communities*) vasıtası ile bireylerin ve grupların karşı koyuşu, yeni toplumsal alanların ortaya çıkmasını ve bunların yaşam alanları taleplerini yoğun bir şekilde gündeme getirmiştir. Bunun yanında kimliklerin, küreselleşmenin getirdiği

---

\* BM temel prensiplerinin, İnsani Güvenlik prensiplerinin ve Çokkültürlülük prensiplerinin egemen konum alabileceğine işaret edilmiştir.

\*\* Zwierlein, Cornel ve Rüdiger Graf, age. Toplumlar ile ilgili tarihsel anlatım Anthony Giddens, Barbara Adams ve diğer sosyologlar tarafından üç aşamaya bölerek açıklanmaktadır: 1) Modern öncesi toplumlarda tehdit basit anlamda görülür; kaderin takdiri anlamında ve geleceğin değiştirilemeyeceği (*closed future*) yönünde inanış hâkimdir. 2) İlk modern toplumlarda planlanıp kontrol edilebilen gelecek (*open future*) algısı ile hareket edilir. 3) İkinci ya da geç modernite dönemi toplumlarında, yani risk toplumlarında ise genişletilmiş bir güncel durum algısı, ilk modernitenin planlı çabasının sonuçları ile yaşama durumu ve muğlak belirsizlik durumu vardır.

etkileşim imkânının çokluğu ile değişim/dönüşüm geçirmesi yeni kimlik sentezlerinin oluşumunu ortaya çıkarmıştır.

Örneğin Ortaçağ'da dünya dendiğinde düz olduğu ile ilgili kanı varken, Keşifler sonrası ve Galileo'nun çalışmaları bu algının yıkılmasına sebep olmuştur. 19. ve 20. yüzyıllarda siyah derili bir insan çok ciddi ayrımlara maruz bırakılıyordu ve hatta onun insanlığı sorgulanıyordu. Fakat bugün ABD Başkanı siyahidir ve ikinci kez başkan seçilmiştir. Ya da eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan siyahidir. Önyargıların yıkılabileceğine dair örneklerin olduğu bu liste çok fazla uzatılabilir. Fakat adil diyalog ortamlarının kurulması ve farklılıkları Ötekileştirme sebebi kılmadan ele almakla, önyargıların yıkılabildiğini/dönüşebildiğini görmek mümkündür.

Önyargıların beslendiği en önemli kaynak, bilgisizlik ve yanlış bilgi kaynaklı korkudur. Genel gerçekliğe dair verilerin işlenmesi sonucu yansıtılan bilgiler alternatif bir gerçekliğin inşasına yol açar. İnsan zihni verileri anlamlandırıp bilgi olarak şemalandırma veya eski şemaları dönüştürme yönünde –çoğu zaman bu sürecin farkında olmasak da- sürekli bir faaliyet içindedir. Diyalog kanallarının açılması ile Öteki'ne dair oluşturulmuş şemaların değiştirilmesi veya yeniden inşa edilmesi, önyargıları savunmasız bırakacaktır.

Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük'ün İnsani Güvenlik çalışmalarına entegrasyonu ile barış ve güvenlik içinde onurlu şekilde bir arada yaşama noktasında ne gibi getiriler söz konusu olacaktır? Çokkültürlülük yaklaşımında ilk bölümde ele alınan iç kısıtlamalar ve dış korumalar mekanizması uluslararası sisteme nasıl entegre edilebilir? Mevcut uluslararası normlarda karşılık bulabilir mi? Çokkültürlülük yaklaşımı her ne kadar devlet içi durumlara gönderme yapmak düşüncesi ile ortaya çıkmış olsa da uluslararası sisteme entegre edilemeyeceği yönünde bir kabul mevcut değildir. Bu nokta da sistem-aktör-birey üçgeninde, bireyi merkeze alan İnsani Güvenlik yaklaşımı ile birey ve alt-üst grupları/toplulukları (*communities*) merkeze alan Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımı uyumlu şekilde adapte edildiğinde bu üç örnek üzerinden işaret edilebilecek noktalara değinmek gerekmektedir.

İlk örnekte bahsedilen duruma dönüldüğünde ABD'nin Irak'a karşı uyguladığı ve operasyon sonrası meşruiyet kaynağı olarak gösterdiği kanıtların -kitle imha silahlarının varlığı- geçersizliğini ilan etmesi ile sonuçlanan bir askeri operasyon söz konudur. Dört milyon insanın direkt olarak etkilendiği ülkede sivil yaşamın alt üst oluşu ve toplumsal

yaşam alanlarının güvensizleşmesi ortaya çıkmıştır. Bu güvensiz ortam farklı kültürel grupların yaşadığı Irak'da, İnsani Güvenlik sorunları yanında Çokkültürlülük sorunlarını da ortaya çıkarmıştır. Eğitim, sağlık ve barınma gibi temel insani ihtiyaçların karşılanamaması İnsani Güvenlik sorunları kategorisinde ele alınabilecek bir durum iken, kimliksel taleplerin öne çıktığı mezhep ayrılıkları sebebi ile de farklılıkların bir arada yaşaması noktasında ciddi bölünmüşlük söz konusudur. Bu örnekle işaret edilmek istenen, uluslararası sistem bazında Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımının bu tip bir müdahalede önleyici olup olamayacağına yoğunlaşmaktır.

İç kısıtlamalar grup içindeki farklılıklara -bireysel farklılıklar veya farklı alt gruplaşmalar- yaşam hakkını kısıtlayan uygulamaların grup tarafından icra edilmesini önlemek amaçlıdır. İnsani Güvenlik çalışmalarının getirdiği R2P (Koruma Sorumluluğu) mekanizması da benzer şekilde, bir devletin varlık sebebi olan üyelerini (tüm toplum, bireyleri ve farklı topluluk alanları) koruyamama veya bizzat tehdit altında bırakma durumlarına karşı diğer devletlere koruma sorumluluğu yükler.

Dış korumalar ise, bir gruba, içinde bulunduğu üst gruptan veya kendisi ile eş düzeydeki diğer gruplardan gelebilecek, yaşam alanını kısıtlayan/ortadan kaldıran uygulamalara karşı korunma sağlar. Bunun devletlerarası ilişkilerdeki yansıması ise BM bünyesinde bulunabilecekken, uygulama noktasında görülememektedir. Örnekte de görüldüğü üzere; ABD, Irak Devleti'nin (dolayısı ile egemenliğinde bulunan toplumun, bireylerin, alt grupların) yaşam alanını kısıtlamıştır ve cebren dönüşüme uğratmıştır. İnsani Güvenlik yaklaşımına uymayacak şekilde, kendi ülkesinin çıkarını Ötekilerin çıkarlarından üstün tutmuştur. BM bünyesinde yaptırım, kınama kararları almak için hukuki şartlar söz konusu olmasına rağmen, yasal olarak meşru olan fakat günümüzde meşruiyetinin sorgulanması gereken Güvenlik Konseyi Daimi Üyeliği uygulaması sebebi ile uluslararası toplum tarafından eleştirilmekten öte bir yaptırıma uğramamıştır. Temsil adaleti noktasında da BM uygulamalarında ciddi bir sorun bulunmaktadır. BM'nin kurulma temeli olan evrensellik iddiasını sorgulatacak argümanların yoğunluğu bu temsil adaletinin olmadığını göstermektedir.

İkinci örnekte, ekonomik argümanlar üzerinde durulurken açlık sorunlarına ve adil dağılım sorununa dikkat çekilmek istenmiştir. "Tablo 4"teki rakamlara bakıldığında ilk göze çarpan varlık sebebi, insanlar ve toplum olan devletlerin silah harcamalarının, ev hayvanları için yapılan yiyecek masrafının boyutu, uyuşturucu kaçakçılığı ile dönen paranın miktarı gibi astronomik harcamalar yanında; açlık, sağlık sorunu, eğitim gibi

sorunların çözülmesi için yapılması gereken masraf karşılaştırıldığında, amacın nasıl araç haline getirildiği gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Örneğin bir ev hayvanının bakımını önemseyen toplulukların, insan hayatını daha fazla önemseyecek vicdani alt yapıya sahip olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Gerekli olan bunu destekleyecek zihinsel ve kapsamlı kurumsal alt yapının da inşa edilmesidir. Aç insanlar topluluğuna girenlerin bir süre sonra imkân bulduğunda farklı ülkelere göç etmeleri ile gittikleri ülkelerde de toplumsal yaşam alanlarını yaratamama sıkıntıları ile karşılaşmalarına ve kimlik taleplerinin yoğunlaşması ile radikalleşmelerine yol açabilmektedir. Uzakta bulunan İnsani Güvenlik sorunlarına kayıtsız kalınması veya etkin sürdürülebilir çözüm mekanizmalarının kurulamaması sebebi ile, sanayi toplumlarının yaşam alanlarının daralmasına yol açabilecek göç hareketlerini doğurmakta ve bu da Çokkültürlülük sorunlarını gündeme getirmektedir. Ayrıca göçe maruz kalan bireylerin/grupların kendi vatanında/toprağında/memleketinde kendi kimliğini yaşayabileceği ortamı yaratma imkânı mevcut olabilecekken, göç edilen ülkede bunu sağlama imkânı daha da azalmaktadır.

Üçüncü örnekte ise, empatik diyalogun başlatılması için gerekli olan koşullar ABD-İran kutuplaşması üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Yukarıdaki durumda Batı Doğu arasındaki önyargı duvarları belirgin şekilde herhangi bir diyalog girişiminde yükselmektedir. Çokkültürlülük yaklaşımında farklılıklarla –dilsel, dinsel, ırksal, kimliksel, vd.- bir arada yaşamanın nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt arar. Günümüzde etkileşime girme noktasında kültürler arasında belirgin bir engel bulunmamaktadır. Medyanın sunduğu imkânlar ile toplumlarla ilgili stereotiplerin dönüştürülmesi/yeniden inşa edilmesi sağlanabilir. Önyargıların yıkılması, barış ve güvenlik ortamının olduğu ve bireylerin/grupların/toplumların onurlu yaşamsal alanlarının bulunabileceği bir gelecek için gerçekleşmesi gereken bir zorunluluktur.

Ulusal ve uluslararası temsilcilerin erdemli olma zorunluluğu empatik diyalogda önemli bir konumdadır. İyi-kötü tanımının göreliliği ve bilimsel olamayacağı sebebi ile erdemlilikten ne kastedildiğini belirtmek gerekirse, erdemli olmak empatik hareket etmekle mümkün olur. Bu hareketin kapsamı; düşünmek ve hissetmekle başlar, bireyler arası ilişkilerden uluslararası ilişkilere kadar genişler. Kendimizin maruz kalmak istemediği bir durumu Ötekine yaşatmazsak veya Kendimizin bulunduğu bulunabileceği bir durumda ne yapılmasını bekliyorsak, Ötekisi için oluşan duruma da aynı girişimde/tepkide bulunmakla erdemli davranmış oluruz.

Öteki algıları ve bu bağlamda toplumların birbirine karşı oluşturdukları stereotipler doğal sürecinden ziyade yönlendirmelerle şekillenmektedir. Özellikle günümüzde medyanın ulaşamadığı bir toplum olmadığını düşündüğümüzde söylemin etkisinin boyutları fark edilebilir. Ötekine dair tanımlamalar uluslararası ilişkileri derinden etkilemektedir. Söylemlerin kurucu gücü uluslararası ilişkileri yönlendirmektedir. Söylemlerin etkisi o kadar büyüktür ki, söylem, gücün ve iktidarın sahibini belirleyebilecek boyut alabilmektedir. Bu kurucu özellik söylemin kurucu rolünün niteliği ile orantılıdır. Söylemin amaçladığı kitle üzerindeki etkisi ortaya çıktığı şartlardan etkilenir. Günümüzde de tarihsel olarak inşa edilmiş algılar sebebi ile karşıyı olumsuz görme süreci devam etmektedir. Kültürel ve ahlaki düzeyde olan bu olumsuz etiketleme, halkların ve dolayısı ile yöneticilerin daha barışçıl ve Ötekiye saygı duyarak diyalog kurabilmelerine engel olmaktadır. Barışçıl bir söylem inşasında gereken argümanlar Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımında ve İnsani Güvenlik çalışmalarında bulunabilir.

Söylemlerin Ötekiyi kurarken sebep olduğu çatışmacı rol nasıl giderilebilir? Söylemler çatışma yaratabilecek güce sahip olabilmektedir. Eğer uygun şekilde kullanılırsa yeni söylemler, tam tersine, toplumlar arasındaki köprülerin kurulmasını da sağlayabilir. Yapılması gereken bu yönde söylemler geliştirilmesidir. Eğer yeterince güçlü bir söylem geliştirilebilirse, toplumsal kimliklerin ve politikaların yeniden kurulmasını sağlayabilir. Küreselleşmenin geldiği boyut ve bunun en büyük taşıyıcısı olan medya dünyanın her yerine istediği zamanda istediği mesajları iletebilecek güçtedir. Bu güç toplumların algısını, düşüncelerini ve dolayısı ile davranışlarını yönlendirmektedir. Örneğin sinemalarda diyalog köprüleri kurmaya dönük senaryoların yer alması sağlanabilir. Kültürel aktiviteler, geziler ve söyleşiler yapılarak insanların dikkati bu köprüleri kurmaya dönük çekilebilir. En önemlisi yarının sahipleri olacak çocuklara dönük faaliyetlerde bulunulabilir. Bugün teknolojik gelişmeler fiziki mesafeleri aradan kaldırırsa da zihinlerdeki ve toplumların aralarındaki mesafeleri kaldırmayı başaramamıştır. Burada kastedilen tarihi gerçekliği olan acılar sebebi ile ortaya çıkan durumun yok sayılması değildir. Burada vurgulanmak istenen nokta karşılıklı yaşanmış acılardan ders alınarak, toplumların olumlu anıları tarafından inşa edilmiş yeni bir geleceğin gerekliliğidir.

Geliştirilecek söylemin işlendiği faaliyetler köprü rolü görerek kültürlerin dolayısı ile halkların birbirlerini tanınmasına vesile olursa dünya ölçeğinde barış inşası mümkün

olabilir. İnsanlar bilmediklerine karşı daha tedbirli, çekimser ve kimi toplumlarda düşmanca yaklaşırlar. Eğer, halkların birbirini tanınması sağlayabilirse, yönetici elitlerin de saldırgan ve ötekileştiren politika uygulamalarının önünü kapatmış oluruz.

Geleceği inşa edecek söylemin ne çerçevede kurulması gerektiği ile ilgili bir sınır çizilebilir: “Kendi çıkarlarımızı gerçekleştirmek için giriştiğimiz bir eylem başkalarını kendi çıkarlarımız için araçsallaştırıyorsa ahlaki olamaz. Evrensel ahlaki yasalara uygunluk kendini diğer aktörlerden ayrıcalıklı değil aynı görmeyi gerektirir.”<sup>293</sup> Açlık, gelir adaleti, onurlu yaşam şartlarının kurulması gibi konulara yaklaşımda karar vericiler Ötekinin gözlüğü ile bakabilecek yaklaşımları bir zorunluluk olarak ele aldıklarında, sistem, devlet ve bireyler/topluluklar bazındaki uyumlu ve empatik diyalog sürecinin başlaması için bir ortam oluşabilecektir.

### **2.3.2.1. Çokkültürlü İnsani Güvenlik Yaklaşımının Kazanımları**

Her iki yaklaşımın da özünde onurlu ve barış içinde birarada yaşam bulunmaktadır. Fakat İnsani Güvenlik yaklaşımında farklılıkların ve alt grupların korunması ve kalkındırılması yönünde aksaklıklar göze çarpmaktadır. Çokkültürlülük yaklaşımının entegre edilmesi ile bu noktalarda yanıtlar bulunabilir. Bu entegrasyonun parçalı olarak –sadece devlet düzeyinde ve devlet içi durumlara dönük- olması yeterli olmayacaktır. Uluslararası sistemin de bu entegrasyonu sağlayacak şekilde evrilmesi gerekmektedir. İnsani Güvenlik ve Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımlarının uyumlu hale getirilmesi ile bu üç örnek üzerinden elde edilebilecek kazanımlar “Tablo 5”te görünür kılınmaya çalışılmıştır.

#### **2.3.2.1.1. Sistem Düzeyi**

Sistem düzeyine bakıldığında, mevcut en büyük engel, liberal kültürü benimsememiş devletlere karşı uygulanan politikaların, insani güvenlik ve çokkültürlülük sorunlarını derinleştiren etkisinin bulunmasıdır. Baskılar, yaptırımlar sebebi ile sistemi tehdit edecek radikalleşmeler kendilerine ideolojik kaynak bulmaktadırlar. Olması gereken, Çokkültürlülük’ün de öne çıkardığı gibi, sistemi empoze etmekten ziyade, farklı kalmak isteyenleri Ötekine zarar vermeyecek şekilde meşru çerçevede yeniden şekillendirmenin yolları aranmalıdır. Örneğin etkin diyalog kanalları vasıtası ile farklılıkların aslında korkulması gereken bir şey olmayıp, onların da yaşam alanlarının sağlanması ile küresel bir uyum içinde sürdürülebilir barışın sağlanabileceği görülmelidir. Liberal toplumlar

<sup>293</sup> Dağı, İhsan D., s. 194.

içinde dahi tek tipleşmenin bulunmadığı günümüzde, liberal olmayan toplumların zorla dönüştürülmeye çalışılmasının mümkün olmayacağı unutulmamalıdır. Her toplumsallık kültürü mevcut devletler içinde kendine yer açılması hakkına sahiptir. Tek sınırlama, Ötekinin toplumsallık alanını kısıtlamaya sebep olacak uygulamalara karşı olmalıdır.

Güvenlik, ekonomi ve diyalog konuları birbirleri ile ilintili ve birbirine bağımlıdır. Sistem düzeyinde çokkültürlü bir bakışın bulunmaması sistem içinde bulunan unsurlar için de –devletler, devlet içindeki topluluklar- çokkültürlü politikaların üretilmesine engel teşkil edecektir.

**Tablo 5**

İnsani Güvenlik ve Çokkültürlülük yaklaşımlarının sentezlenmesi ile elde edilecek kazanımlar

<b>Düzyer/Konu</b>	<b>Güvenlikleştirme</b>	<b>Ekonomik</b>	<b>Diyalog</b>
<b>Sistem</b>	Sistem düzeyinde meşru olmayan güvenlikleştirme girişimlerinin önüne geçilmesi.	Küresel boyutta kaynakların adil dağılımının ve ekonomik istikrar ve gelişimin sağlanması.	Küresel boyutta etkin diyalog kanallarının etkinleştirilmesi ile Ötekine saygı duyularak empatik diyalog kurulması.
<b>Devlet</b>	Devletin kazanımlarının korunması sağlanırken, devletin, insana hizmet amaçlı bir araç olduğunun hâkim kılınması. Devlete karşı ve devlet kaynaklı şiddetin önüne geçilmesi.	Devletlerin uluslararası ekonomik sistem temelli tehlikelere karşı korunması.	Devletlerarası iletişimde empatik yaklaşım ve temsil adaleti ile etkin diyalog imkânının sağlanması
<b>Toplumlar, Topluluklar (communities)</b>	Hâkim toplum, alt gruplar tarafından ve alt gruplar arasında birbirlerine karşı oluşabilecek şiddet doğuracak güvenlikleştirmeargümanlarının önüne geçilmesi.	Alt grupların da kendi kimlik ve kültürlerini yansıtabilecekleri ve hâkim toplumun kazanımlarının geri plana itilmeyeceği şekilde etkin ekonomik paylaşımın sağlanması.	Diyalog kanallarında temsil adaletinin sağlanması ile farklılıkların birbirlerine karşı önyargı dilinden uzak iletişim kurması.
<b>Bireyler</b>	Bireylere karşı mensup oldukları gruptan, toplumdan gelebilecek şiddetin önlenmesi. Ayrıca toplumsallaşma alanı bulunduğu gruplar arası hareket serbestisi sağlanması.	Onurlu yaşam şartlarının oluşturulup, bunun kurumsal ve kanuni mekanizmalarla desteklenmesi.	Bireylerin kendi aralarında ve diğer gruplar/toplumlar ile iletişim kurabilme kanallarının sağlanması.

Çokkültürlülük yaklaşımının kazandırdığı dış koruma mekanizması, uluslararası sistem kaynaklı devlet ve devlet altı unsurların zarar görmesini önlemeye dönük bir vizyon



sağlar. Nasıl devletin sınırları içinde dış korumalar gruplar arası şiddetin önüne geçmeyi ve birbirlerine yaşam alanı sağlamayı amaçlıyorsa, sistem düzeyinde dış korumaların işletilmesi ile devletlerarası şiddetin önlenmesi ve birbirlerinin yaşam alanlarının korunmasını sağlar. Özellikle BM'ye bu noktada önemli sorumluluk düşer. Kurumsal yapısındaki Güvenlik Konseyi'nin işleyişi BM temel ilkeleri ile belirgin bir çelişki barındırır. En azından Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyelik statüsü kaldırılmalıdır. Ayrıca veto yetkisi sınırlandırılmalıdır. Böylece Güvenlik Konseyi üyesi bir devlete karşı meşru bir yaptırım uygulanması söz konusu olduğunda, bunun gerçekleşmesinin önlenmesi durdurulmuş olacaktır. Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan gibi ülkelerin BM karar alma mekanizmalarında yeterli temsil imkânının bulunmaması ve Batı merkezli bir uluslararası sistemin mevcudiyeti dış koruma mekanizmalarının devletlerarası uygulanmasını önlemektedir.

Küresel boyutta ekonomik kaynakların dağıtılmasında, baskın Batı kültürü dışında kalan devletleri de içerecek şekilde, farklı toplumların üyelerinin de onurlu yaşam şartları sağlayacak gelire ve ekonomik kurumlara sahip olması sağlanmalıdır. Kesinlikle küresel boyutta kaynakların yeniden dağıtımı şarttır. Mevcut durumda kuzey-güney, doğu-batı arasında gelir ve kaynak dağılımı noktasındaki uçurumlar, iç güvenlik ve uluslararası güvenlik sorunlarına zemin oluşturmaktadır.

Sistemin etkin diyalogu sağlayacak kurumsal yapılara kavuşabilmesi, liberal kültür dışına da ulaşabilecek kanalların eklenmesi ile mümkün olabilir. Eğer Batı dünyası dışına ulaşan diyalog kanalları bulunmaz ise sorunlar tüm boyutları ile görülemeyecektir.

### **2.3.2.1.2. Devlet Düzeyi**

Devletler düzeyinde Çokkültürlü İnsani Güvenlik yaklaşımının katkıları en başta farklı idari ve toplumsal sistemlere sahip devletlerin yan yana ve birbirlerinin yaşam alanını engellemeden yaşayabilmelerini öngörür. Tek başına İnsani Güvenlik yaklaşımı temelli ele alındığında ise, daha çok liberal sistemlerin birlikte sorunsuz yaşayabilecekleri öngörülür. Hâlbuki dünya geneline bakıldığında önemli bir nüfus payına sahip ülkeler, liberal prensipleri uygulama noktasına uzak bulunmaktadırlar. Toplumların genelinde liberal ilkeleri uygulamaya izin verecek toplumsal yapının bulunmayışı ve bunların Batı'nın demokratik kültürüne sahip olma noktasındaki eksikleri, liberalizmin hâkim kılınmasında engel teşkil ederler. Hal böyle olunca, ister istemez tek hâkim bir kültürün

olmayışı, liberalizmin tüm kesimlere yanıt verecek politika üretilmesini sağlayamaması anlaşılır olmaktadır. Bu noktada Çokkültürlülük Ötekine saygı içinde ve Ötekinin yaşam alanını kısıtlamadan politika üretme yaklaşımı çözüm sunar. Ayrıca yine Çokkültürlülük’de yer bulan en geniş anlamda farklılıkları kucaklama yetisi, birarada yaşamanın anahtarını içerir. Tek istisna olarak bir toplumsallık kültürünün bir başka toplumsallık kültürünün yaşama hakkını elinden aldığı yerde Çokkültürlülük limit noktasına ulaşır ve önleyici tedbirler gerektirir.

Güvenikleştirme uygulamalarına çokkültürlü pencereden bakılması ile neyin güvenliği sorusuna herhangi bir toplumsallık kültürünün güvenliği yanıtı verilir. Hâlbuki sadece İnsani Güvenlik penceresinden bakıldığında bu kadar geniş anlamda farklılıkları koruyucu yanıt verilememektedir.

Ekonomik açıdan bakıldığında da, benzer şekilde küresel hâkim ekonomik sistem dışında kalan ve sistem içinde olsa da onurlu yaşam şartları sağlayacak gelir payına sahip olmayan/olamayan devletler için de adil bir dağılım gerekir. Sömürgecilik ve kolonizasyon dönemlerinin sonucu olarak emek yoğun coğrafyadan sermaye yoğun coğrafyaya doğru bir göç dalgası ve bu sebeple ortaya çıkan iç güvenlik sorunları ve çokkültürlülük sorunları ciddi boyutlardadır. Göç ettiği ülkede toplumsallık kültürü edinmemiş ve kendine yer açamamış gruplar için, tersine göçün sağlanması ve bunun için de kaynak ülkenin ekonomisinin tersine göçü kaldırabilecek düzeye getirilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde toplumsallık kültürü edinmemiş, bunun için yer açamamış grupların çokkültürlülük sorunlarını çözüme ulaştırma söz konusu olabilir. Burada tersine göçten kastedilen zorlama yöntemine başvurmak değildir; hem hedef ülkenin iç güvenlik sorunlarında çözüm sunabilecek hem de göçmenlerin kimliksel problemlerini aşabilecekleri gönüllü olarak tersine göç etmek isteyecekleri şekilde kendi ülkelerinde kalkınma girişimleri kastedilmektedir. Zaten bir şekilde toplumsallık kültür alanlarını sağlamış olan göçmenler için bu duruma gerek bulunmamaktadır. Bunlar içinde eğer ekonomik yönde sıkıntıları söz konusu ise, bunları gidermeye dönük politikalar öne çıkarılmalıdır.

Devletlerarası diyalog konusu için de devlet içi aktörler –Siyasi parti temsilcileri, STK’lar, ekonomik topluluklar, vb- arasında ve devletlerarası aktörler –diplomatlar, uluslararası STK’lar, hükümetlerarası ve hükümetler dışı organizasyonlar, vb.- arasında uluslararası sistem düzeyinde etkin diyalog sağlayacak iletişim kanalları inşa

edilmelidir. Bu inşa sürecinde de Çokkültürlülük'ün sunduğu geniş ve esnek çerçevede hareket edilmelidir.

### **2.3.2.1.3. Toplumlar/Topluluklar Düzeyi**

Bu düzey Çokkültürlülük ile en fazla katkı sağlanacak düzeydir. Birey güvenliğini öne alan İnsani Güvenlik yaklaşımı, topluluk (*communities*) güvenliği ile ilgili net bir çerçeve çizmez. Bu noktada Çokkültürlülük hem birey, hem alt gruplar hem de hâkim gruplar için yaşam alanı sağlayacak politikalar\* –iç kısıtlamalar ve dış korumalar- sunar. Güvenlikleştirme noktasında devletlerarasında olduğu gibi devlet içindeki gruplar – hâkim veya alt grup- arasında da yan yana yaşamalarını sağlayacak şekilde yaşam alanları sunulmasını söyler. Dolayısı ile grupların birbirlerine karşı şiddet doğuracak söylemlerle güvenlikleştirme girişimlerine engel olur.

Ekonomik konuda da Çokkültürlülük yaklaşımı ile toplulukların kendi toplumsallık kültürlerini ve kimliklerini yaşatabilecekleri kuruluşları oluşturabilmelerini sağlar. Ayrıca bu gruplara mensup bireylerin yaşam şartlarının onurlu düzeye getirilebilmeleri için gereken alt yapının oluşturulmasını gerekli kılar. Bu durumlar sadece alt gruplar için değil, hâkim gruplara da hitap edecek şekilde oluşturulmalıdır. Alt gruplara kimliklerini yaşayacakları alanlar yaratılırken, hakim grubun/grupların kimliklerine zarar verecek veya onları yıpratacak girişimlere de engel olunmalıdır. Aksi halde azınlığın çoğunluğa tahakkümü durumu ortaya çıkar ki, hakim unsurların radikalleşme riski doğar. Bu da ister istemez ülke içinde farklılıkların yan yana yaşama durumunu imkânsız kılar.

Diyalog konusu ise birarada yaşamanın en önemli koşuludur. Tarafların ön yargısız ve Ötekinin kendini ifade etmesine izin verecek şekilde kurumların oluşturulması gerekmektedir. Devletin rolü bu noktada çok önemlidir. Farklı grupların birbirlerinin yaşam alanlarını kısıtlamasına engel olma yanında, grupların kendi aralarında uyumlu diyalog kanalları kurabilmelerini sağlayacak tedbirleri almalı, gereken kurumsal alt yapıyı inşa etmelidir. Devletin konumu bu noktada olabildiğince taraflara aynı yakınlıkta bulunmak şeklinde olmalıdır. Ayrıca dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı ülke içini koruyacak tedbirleri almalıdır.

---

\* İlk bölümde Çokkültürlülük'ün sunduğu çerçeve detaylandırılmıştır.

#### 2.3.2.1.4. Birey Düzeyi

Bireyler ve toplumlar güvende değilse, onların ulus devletleri de güvende değildir ve er ya da geç tüm bölge istikrarsızlığa sürüklenecektir. O zaman güvensizlik sınırlanamaz veya izole edilemez, çünkü heryere yayılma eğilimindedir. Uluslararası ilişkiler bu noktada Ortadoğu ve Afganistan-Pakistan bölgesel çatışmaları gibi birçok örneğe sahiptir.<sup>294</sup> İnsani Güvenlik ajandası güvenliği devletten bireye aktarmakla kalmaz, ayrıca gelişim ve güvenliğin birleştirilmesini de savunur.<sup>295</sup> Çokkültürlülük yaklaşımı da güvenliğin sadece bireyi merkeze alacak şekilde değil grupları/toplulukları ve toplumları da özne olarak kabul edecek şekilde dağıtılmasını sağlar. Çünkü grup(lar)/topluluk(lar) bireyin kimliklerini yaşayabilecekleri toplumsallık alanları sunarlar. Güvenlik ve ekonomik temelli sorunlara karşı çözüm sunacak yapılar toplumda bulunmalıdır.

---

<sup>294</sup> Neag, Mihai ve Marius Pricopi, "A Rational Choice Model for the Human Security Decision", *International Journal of Academic Research*, Cilt 2, Sayı 5, Eylül 2010, ss. 308-311.

<sup>295</sup> MacNeil, Leah, "Securing the Afghan People? Canadian Foreign Aid Policy And The Perils of Human Security", *Undercurrent Journal*, Cilt 8, Sayı 1, Bahar/Yaz 2011, ss. 6-16.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezin temel konusu, Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik yaklaşımlarına Öteki inşası üzerinden eleştirel ve normatif olarak incelemede bulunmaktadır. Çalışmadan genel itibari ile çıkarılabilecek sonuç; tek merkezli, sabit ve Ötekinin öznelliğini denkleme katmayan uygulamaların kriz ve çatışma sonuçlu süreçlere evrilebildiğidir. Sabit formda dondurulmuş olarak inşa edilen kimlik ve kültürlerin mümkün olamayacağı görülmüştür. Nitekim bu inşa zorlandığında, bir şekilde radikalliğe itilen gruplar söz konusu olagelmektedir.

İlk bölümde kültürün tanımlanması ve Ötekinin ele alınmasında köktenci ve tek başına toplulukçu bakıştan ziyade, Ötekinin öznelliğini Kendi öznelliği kadar ön planda tutarak olaylara yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Tek başına toplulukçu bakış, bireyselliği geri plana iterken, tek başına bireyci bakış da topluluğun geri plana itilmesine sebep olmaktadır. Olması gereken, ne bireyi ne toplumu geri plana iterek yaklaşım geliştirmektir.

Günümüz çok kültürlü dünyasının mutlak Öteki tanımlarından sıyrılıp, Habermas'ın bahsettiği iletişimsel ussallık ile kimlik/fark ilişkisini de gözeterik okunması gerekmektedir. Modernizmin eleştirisi ile gündeme gelen radikal sosyoloji, beraberinde radikal demokrasi projesini gündeme getirmiştir. Sorgulayıcı radikal demokrasi projesinde eksik kalan kimlik/fark ilişkisinin giderilmesi agonistik radikal demokrasi önerisi ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu eksende Çokkültürlülük yaklaşımı belli oranlarda farklılıkların onurlu, adil ve eşit bir düzen içinde bir arada yaşaması sorununa yanıt verebilmektedir.

Kymlicka'nın ortaya koyduğu Çokkültürlülük yaklaşımındaki, “dış korumalar” ve “iç kısıtlamalar” mekanizması, farklı analiz düzeylerinde de genişletilerek uygulanabilir. Kymlicka'nın yaklaşımındaki devlet içi durumlara yoğunlaşma, küresel politikada etkin bir Çokkültürlülük uygulamalarının sağlanması noktasında eksik kalacaktır. Çünkü küreselleşme ve post-modernizmin yarattığı ortam, yerelliklerin yalıtılmış anlamını ortadan kaldırmıştır. Sistem ve devlet dışı aktörler bünyesinde de benzer Çokkültürlülük yaklaşımının uyum içinde uygulanması gerekmektedir. Bu çerçevede Sürdürülebilir bir küresel Çokkültürlülük yaklaşımı ile uyumlu ve bütüncül bir bakış sağlanırken, sürdürülebilir olması gerekliliği sebebi ile de aksaklıkların giderilmesi yönünde mekanizmalar işletilebilecektir.

İkinci bölümde ele alınan İnsani Güvenlik yaklaşımı ise, Sürdürülebilir bir Küresel Çokkültürlülük uygulamasında, aksaklıkların giderilmesini sağlayacak rolde yeniden planlanıp uygulanabilir. Ama öncesinde, bölümdeki örneklerde de görüleceği üzere, temel insan haklarını geri plana iten ve tek merkezci uygulamalara meşruiyet sağlama riskinin önlenmesi gerekir. Örneğin Birleşmiş Milletler temel ilkelerine muhalif uygulamaların önüne geçilmelidir. Ayrıca, belli ülkelerin tek başına karar almada belirleyici olan özel statülerinin temellendirildiği maddeler yeniden ele alınmalıdır. Yani Birleşmiş Milletler’de yapısal ve hukuki bir reformizasyona ihtiyaç vardır.

İnsani Güvenlik yaklaşımı temele insanı alarak –en azından teorikte- politika üretme ve uygulama üzerine kuruludur. Fakat uygulama süreçlerinin evrimi, buna uygun olmayan hadiselerin yaşandığını göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen başlıca iki kazanım bulunmaktadır: İlki, Çokkültürlülük yaklaşımının dönüştürülüp Sürdürülebilir Küresel Çokkültürlülük yaklaşımına evrilmesi ile bütüncül olarak toplumsallık kültürünün –dolayısı ile kültürün bünyesindeki bireyin sorunlarının çözümüne- yaşamasına engel teşkil eden sistem, devlet ve devlet altı yapılar sebepli mekanizmaların giderilebileceğine dair katkıdır. İkincisi ise, yoğun olarak bireyselci temelde incelenen ve belli oranda uluslararası sistemde yer edinmiş İnsani Güvenlik yaklaşımına, Çokkültürlü bakışın entegrasyonu ile bireyin de kimliğine yaşam alanı açtığı çevre sunan toplumsallık kültürünün devamlılığının sağlanabilmesi noktasında öneriler getirilmiştir.

Adil ve sürdürülebilir bir uluslararası dengeye olan ihtiyaç sebebi ile normatif tarzda ele alınmış bu önerilerin dikkate alınıp, akademik platformlar ve saha araştırmaları vasıtası ile üzerine ciddi anlamda kritik yapılması gerekmektedir. Farklı bakış açılarına sahip akademisyenler tarafından bu yaklaşımların incelenmesi ile çatışma ve kriz çözümünde bu yaklaşımın etkin şekilde uygulanması yönündeki aksaklıklar giderilebilecektir.

Tezde belirtilen argümanların farklı bölgelerdeki ülkeler için uygulanması ile geliştirilen yaklaşımın açıklayıcılık ve çözüm sunma düzeyi test edilebilir. Çıktılara göre yaklaşımda gerekli iyileştirmeler yapılabilir. Bu sebeple konuya ilgi duyan araştırmacıların bu yaklaşımın test edilmesinde çok çeşitli bölgeler üzerine uygulama benzetimleri hazırlamaları ile literatüre somut sonucu bulunan -doğrulanma veya yanlışlanma yoluyla- katkılar sunulmuş olacaktır.

Son olarak, tek merkezlikten uzak yeni söylemlerin geliştirilmesi, farklılıkların küresel ve yerel boyutta öznelliklerinin dikkate alındığı politikaların uygulanması, dünya gündeminde ciddi şekilde ele alınması ve bununla ilgili teorik tartışma platformlarının artırıldığı ve karar alıcılara etkiye bulunabilecek mekanizmalarla uygulamaya konulduğu günlerin acilen gelmesi gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

### *Kitaplar*

- Baumann, Gerd, *Çokkültürlülük Bilmecesi Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*, Işıl Demirakin (çev.), Ankara: Dost Yay., Nisan 2006.
- Benhabib, Seyla, *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, Berna Akkıyal (çev.), İletişim Yay., İstanbul, 2006.
- Bozkurt, Enver, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Nobel Yayınları, Ocak 2003.
- Bozkurt, Enver ve Selim Kanat, *Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler*, Ankara: Asil Yayınları, 2007.
- Cornwell, Grant H. ve Eve Walsh Stoldal, (Ed.), *Global Multiculturalism (Comparative Perspectives on Ethnicity, Race, and Baion)*, Oxford: Rowan&Littlefield Publishers, 2001.
- Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Habermas, Jürgen, 'Öteki' Olmak, 'Öteki'yle Yaşamak, İlknur Aka (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2005.
- Karahan, Zeynep ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010.
- Keyman, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Söylem*, Bağlam Yayınları, İstanbul, Mart 1999.
- Kymlicka, Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Ebru Kılıç (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Eylül 2006.
- Kymlicka, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay., Haziran 1998.
- Kymlicka, Will, *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, NY: Oxford University Press, 2010.
- McLuhan, Marshall ve Bruce R. Povers, *Global Köy*, Bahar Öcal Düzgören (çev.), İstanbul: Scala Yayınları, 2001.
- Meer, Nasar, *Citizenship, Identity and the Politics of Multiculturalism, The rise of Muslim Consciousness*, UK: Palgrave Macmillan, 2010.
- Rex, John, *Ethnic Minorities in the Modern Nation State, Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*, London: Macmillan Press, 1996.
- Roberts, David, *Global Governance and Biopolitics, Regulating Human Security*, London ve New York: Zed Books, 2010.



Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Ayşegül Sönmezay (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 1. Bsk., Aralık 2005.

Şenses, Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yay., 2009.

Taşdemir, Fatma, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2006.

## ***Editörlü Kitaplar***

- Abuya, Edwin Odhiambo, “From Here to Where? Refugees Living in Protracted Situations in Africa”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Dağı, İhsan D., “Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları”, Atilla Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Edwards, Alice ve Carla Ferstman “Humanising non-citizens: the convergence of human rights and human security”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Ferstman, Carla, “The Human Security Framework and Counter-Terrorism: Examining the Rhetoric Relating to ‘Extraordinary Renditions’”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Kalliny, Morris ve Salma Ghanem, “Teknolojinin Arap İletişim Tarzına Etkisi”, Gülüm Şener (Çev.), Zeynep Karahan ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010.
- Karahan Uslu, Zeynep, “Tarihin Siyam İkiizleri Türkler, Kürtler ve Medya”, Zeynep Karahan ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010.
- Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, Eralp, Atilla (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Kohl, Wilfrid L., “The New Context of Energy Security Post 2003”, Brimmer, Esther, (Ed), *Power Politics: Energy Security, Human Rights and Transatlantic Relations*, Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, 2009.
- Lester, Eve, “Socio-economic Rights, Human Security and Survival Migrants: Whose Rights? Whose Security?”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Martin, Mary ve Mary Kaldor, “European Security and Human Security”, Martin, Mary ve Mary Kaldor, (Ed), *The European Union and Human Security: External Interventions and Missions*, NY: Routledge, 2010.
- Mcadam, Jane ve Ben Sau, “An Insecure Climate for Human Security? Climate-induced Displacement and International Law”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Miltner, Barbara, “Human Security and Protection from Refoulement in the Maritime Context”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.
- Nicholson, Frances, “Protection and Empowerment: Strategies to Strengthen Refugees’ Human Security”, Edwards, Alice ve Carla Ferstman, (Ed), *Human Security and Non-Citizens*, UK: Cambridge University Press, 2010.

Şener, Gülüm, “Kişiselleştirilmiş Cemaat Medyası Olarak Sosyal Ağlar: Türkiye’de Facebook Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, Zeynep Karahan ve Can Bilgili (Ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, İstanbul: Beta Yay., Aralık 2010.

Yalvaç, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, Atilla Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

## ***Makaleler***

- Al Gharaibeh, Fakir, "Human Security, Terrorism and Human Rights in the Middle East: Implications for Social Work Practice", *European Journal of Social Sciences*, Cilt 20, Sayı 2, 2011, ss. 228-239.
- Adachi, Satoshi, "Social Integration in Post-Multiculturalism: An Analysis of Social Integration Policy in Post-war Britain", *International Journal of Japanese Sociology*, 2011, No. 20, ss. 107-120.
- Ajzenstadt, Mimi ve Assaf Shapira, "The Socio-Legal Construction of Otherness Under a Neo-Liberal Regime The Case of Foreign Workers in The Israeli Criminal Courts", *BRIT. J. CRIMINOL.*, Sayı 52, 2012, ss. 685-704.
- Bajpai, Kanti, "Human Security: Concept and Measurement", *Kroc Institute Occasional Paper*, #19:OP:1, Ağustos 2000.
- Benedek, Wolfgang, "Human security and human rights interaction", Oxford ve Malden: *Blackwell Publishing Ltd.*, 2008, ss. 7-17.
- Carolan, Michael, "The Food and Human Security Index: Rethinking Food Security and 'Growth'", *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*, Cilt 19, Sayı 2, ss. 176-200.
- Daase, Christopher, "National, Societal, and Human Security: On the Transformation of Political Language", *Historical Social Research*, Cilt 35, Sayı 4, 2010, ss. 22-37.
- Clingerman, Forrest, "Wilderness as the Place between Philosophy and Theology: Questioning Martin Drenthen on the Otherness of Nature", *Environmental Values 19*, The White Horse Press, 2010, ss. 211-232.
- Debelo, Asebe Regassa, "Emerging Ethnic Identities and Inter-Ethnic Conflict: The Guji-Burji Conflict in South Ethiopia", *Studies in Ethnicity and Nationalism*, Cilt 12, Sayı 3, 2012, ss. 517-533.
- Dhamoon, Rita, "Shifting From 'Culture' to 'the Cultural': Critical Theorizing of Identity/Difference Politics", Oxford: *Constellations*, *Blackwell Publishing*, Cilt 13, Sayı 3, 2006, ss. 354-373.
- Dicko, Abdourahamane, "Debate on the Multiculturalism: Issues and Particularism", *Asian Social Science*, Cilt 7, Sayı 1, Ocak 2011, ss. 32-37.
- Ekici, Niyazi ve Serdar Yıldız, "A Macro Level Approach to The Impact of Globalization and Regime Types on Ethnic Violence", *Süleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, Cilt 18, Sayı 1, 2013, ss. 449-463.
- Emiroğlu, Hüseyin, "Soğuk Savaş Sonrası Birleşmiş Milletler: İşlevi-Sorunları", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı. 2, 2006, ss. 59-81.
- Fraser, Nancy, "Talking about Needs: Interpretive Contests as Political Conflicts in Welfare-State Societies", *Ethics*, Cilt 99, Sayı 2, Ocak 1989, ss. 291-313.

- Goldberg, Matthew S., "Death and Injury Rates of U.S. Military Personnel in Iraq", *Military Medicine*, 2010.
- Graf, Rüdiger, "Between National and Human Security: Energy Security in the United States and Western Europe in the 1970s", *Historical Social Research*, Cilt 35, Sayı 4, 2010, ss. 329-348.
- Habermas, Jürgen, "ADDRESS: Multiculturalism and the Liberal State", *Stanford Law Review*, Cilt 47, Sayı 5, Mayıs 1995, ss. 849-853.
- Hirvonen, Onni, "Taylor and the problem of recognizing cultural groups", *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, Cilt 13, Sayı 1, Nisan 2012, ss. 109-124.
- Ispas, Lucian, Alin Cîrdei ve Cătălin Negoescu, "The Concept Of Human Security In International Relations", *Revista Academiei Fortelor Terestre*, No. 1, 2011, ss. 11-19.
- İşsevenler, O. Vahdet, "Suç Kavram ve Teorisine Dair Bir Deneme", *İÜHFİM*, Cilt LXX, Sayı 2, 2012, ss. 51-58.
- Kaul, Volker, "Multiculturalism and the challenge of pluralism", *Philosophy and Social Criticism* 37(4), 2011, ss. 505-516.
- Kastoryano, Riva, "Codes of Otherness", *Social Research*, Cilt 77, Sayı 1, Bahar 2010, ss. 79-100.
- Konar, Arup Kanti, "Originators of (Post) Structuralism: A Search for New Truth", *IUP*, 2011, ss. 14-21.
- Krause, Keith, "Towards a Practical Human Security Agenda", *Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper*, No 26, 2007.
- Küçük, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 9 (2) 2009, ss. 771-795.
- Lopez-Gunn, Elena, Lucia De Stefano ve M. Ramón Llamas, "The role of ethics in water and food security: balancing utilitarian and intangible values", IWA Publishing & the Botín Foundation, *Water Policy*, 2012, ss. 89-105.
- MacNeil, Leah, "Securing the Afghan People? Canadian Foreign Aid Policy And The Perils of Human Security", *Undercurrent Journal*, Cilt 8, Sayı 1, Bahar/Yaz 2011, ss. 6-16.
- Mobley, Alan, "Decarceration Nation? Penal Downsizing and the Human Security Framework", *Mobley/Western Criminology Review*, 2011, ss. 10-20.
- Moorthy, Ravichandran ve diğerleri, "Ethnicity and Ethnic Perception of Indians", *Journal of Social Sciences* 7(4), 2011, ss. 590-596.
- Neştian, Gabriela, "The Human Security in the Information Age", *Revista Academiei Fortelor Terestre*, Sayı 2, 2011, ss. 143-155.

- Neag, Mihai ve Marius Pricopi, "A Rational Choice Model for the Human Security Decision", *International Journal of Academic Research*, Cilt 2, Sayı 5, Eylül 2010, ss. 308-311.
- Neag, Mihai Marcel ve Daniela Coman, "Dimensions of The Human Security Concept", *Revista Academiei Fortelor Terestre*, No. 1, 2010, ss. 124-128.
- Oman, Natalie, "Hannah Arendt's 'Right to Have Rights': A Philosophical Context for Human Security", *Journal of Human Rights*, 2010, ss. 279-302.
- Osborn, Ronald, "Still Counting: How Many Iraqis Have Died?", *Commonweal*, 11 Şubat 2011.
- Preiss, Joshua Broady, "Multiculturalism and Equal Human Dignity: An Essay on Bhikhu Parekh", *Springer Science & Business Media B.V. 2011*, 2011, ss. 141-156.
- Qin, Xiao-lei, "Multiculturalism in the Current American Society", *US-China Foreign Language*, Ekim 2011, Cilt 9, No. 10, ss. 666-672.
- Redhead, Mark, "Charles Taylor's Deeply Diverse Response to Canadian Fragmentation: A Project Often Commented on but Seldom Explored", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 36:1, Mart 2003, ss. 61-83.
- Roberts, Adam, "The Civilian in Modern War", *Yearbook of International Humanitarian Law*, Cilt 12, 2009, ss. 13-52.
- Roper, Larry D., "Supervising Across Cultures: Navigating Diversity and Multiculturalism", *New Directions For Student Services*, Wiley Periodicals, no. 136, Kış 2011, ss. 69-80.
- Rotar, Nada Zgrabljić, "The Human Security Concept Implementation", *Medijska Istrazivanja*, 2010, ss. 131-157.
- Shome, Raka, "Mapping the Limits of Multiculturalism in the Context of Globalization", *International Journal of Communication* 6, 2012, ss. 144-165.
- Smajda, Jon ve Joseph Gerteis, "Ethnic Community and Ethnic Boundaries in a 'Sauce-Scented Neighborhood'", *Sociological Forum*, Cilt 27, Sayı 3, Eylül 2012, ss. 617-640.
- Stahl, Neta, "'Not Being at One's Home': Yoel Hoffmann and the Formal Representation of Otherness", *PROOFTEXTS*, Sayı 30, 2010, ss. 217-237.
- Stjemfelt, Frederik, "Liberal Multiculturalism as Political Philosophy: Will Kymlicka", *Illionis: The Monist*, Cilt 95, No. 1, 2012, ss. 49-71.
- Tarnogorski, Rafal, "Human Security: Reactivation of an Idea?", *The Polish Institute of International Affairs (PISM) Strategic File*, No 2, Ocak 2013.
- Tatel, Carlos P., "Non-Western Peoples as Filipinos: Mediating Notions of 'Otherness' in Photographs from the National Geographic Magazine in the Early 20th Century", *Asian Anthropology*, Chinese University Press, ss. 61-78.

- Taylor, Charles, "Interculturalism or multiculturalism?", *Philosophy and Social Criticism* 38(4-5), 2012, ss. 413-423.
- Tempelman, Sasja, "Constructions of Cultural Identity: Multiculturalism and Exclusion", *Political Studies* XLVII, 1999, ss. 17-31.
- Törne, Larsvon, "Multicultural Misunderstandings Impressions from a Canadian debate and a few lessons for German", *International Journal*, Cilt 63, Sayı 3, Yaz 2008, ss. 553-565.
- Turner, Bryan S. ve Berna Zengin Arslan, "Shari'a and legal pluralism in the West", *European Journal of Social Theory* 14(2), 2011, ss. 139-159.
- Voyer, Andrea, "Disciplined to diversity: learning the language of multiculturalism", *Ethnic and Racial Studies*, Cilt 34, No. 11, Kasım 2011, ss. 1874-1893.
- Williams, A.N., "Assimilation and Otherness: the Theological Significance of Négritude", *International Journal of Systematic Theology*, Cilt 11, Sayı 3, Temmuz 2009, ss. 248-270.
- Zwierlein, Cornel ve Rüdiger Graf, "The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History", *Historical Social Research*, Cilt 35, Sayı 4, 2010, ss. 7-21.

## *Raporlar*

1998 İnsani Gelişim Raporu, Bölüm 1, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1998/chapters/>.

Birleşmiş Milletler, The Role of the UN in 21st Century, NY, 03 Nisan 2000, <http://www.un.org/millennium/sg/report/state.htm>, (10 Nisan 2013).

ICISS, “Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty”, Aralık 2001.

UNESCO, “UNESCO World Report No. 2: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue”, Paris, 2009.



## ***İnternet Kaynakları***

“Afrika'da Açlık için Acil Toplantı”,<http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=362e30c9-f813-4677-92c5-a19cfedfe941>, (29 Temmuz 2011).

“Political Overview in Iraq 2011”, <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?hid=109&sid=e43084c10c24-4c4f-9001-18e49f9de9af%40sessionmgr114&vid=1>, (11 Mart 2011).

“UN Charter”, 1945, <http://www.un.org/en/documents/charter/>, (10 Mart 2013).

Knight, Sam ve diğerleri, “IntheFace Of Death”, *Newsweek (Pacific Edition)*, databaseMasterFILEPremier, 24 Eylül 2007, Cilt 150, Sayı 13, (25 Mart 2013).

UNTFHS, UNTFHS ActivitiesAroundthe World, <http://www.unocha.org/humansecurity/trust-fund/un-trust-fund-human-security>, (20 Nisan 2013).

World Hunger Education Service, “2012 World Hunger and Poverty Facts and Statistics”,[http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm#Does\\_the\\_world\\_produce\\_enough\\_food\\_to\\_feed\\_everyone](http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm#Does_the_world_produce_enough_food_to_feed_everyone), (20 Nisan 2013).

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, <http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/5/72.pdf>, (11 Mart 2013).

## ÖZGEÇMİŞ

1986 Afyonkarahisar ili doğumlu İdris TURAN, lisans eğitimini 2009 yılında Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Bilgisayar Sistemleri Öğretmenliği programında tamamlamıştır. 2010 yılından beridir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini ve Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı'nda da yüksek lisans eğitimini devam ettirmektedir. 2013 yılı itibari ile Hakkâri Üniversitesi İktisadi İdari bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Uluslararası İlişkiler alanında çeşitli akademik yayınları ve uluslararası konferans sunumları mevcuttur.